

BURMISTRZ MIASTA I GMINY KAŁUSZYN

UL. POCZTOWA 1, 05-310 KAŁUSZYN

**STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW
ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO
MIASTA I GMINY KAŁUSZYN
CZEŚĆ I - UWARUNKOWANIA**

Załącznik nr 1
do uchwały Nr
Rady Miejskiej w Kałuszynie
z dnia

KAŁUSZYN 2020 r.

NAZWA OPRACOWANIA: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania
przestrzennego miasta i gminy Kałuszyn.

SPORZĄDZAJĄCY: Burmistrz Kałuszyna

WYKONAWCA: „Anihal” Biuro Usługowe Sp. z o. o. 08-110 Siedlce, ul. Kilińskiego 24,
tel: (25) 644-67-81

ZESPÓŁ AUTORSKI:

Główny projektant: mgr Maria Wróbel

Projektanci branżowi:

inż. Karol Zalewski

inż. Pelagia Pawlik

mgr Paweł Zieniuk

Spis treści

I. PODSTAWA, ZAKRES I CEL OPRACOWANIA ZMIANY STUDIUM	6
UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA	6
PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY KAŁUSZYN.....	6
II. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z POLITYKI PRZESTRZENNEJ O ZNACZENIU PONADLOKALNYM.....	8
1. Koncepcja polityki przestrzennego zagospodarowania kraju	8
2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego.....	9
III. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z POLITYKI PRZESTRZENNEJ O ZNACZENIU LOKALNYM.....	10
1. Strategia Rozwoju Gminy Kałuszyn do 2020 roku:.....	11
2. Program Ochrony Środowiska Gminy Kałuszyn na lata 2016 – 2019.....	11
z perspektywą na lata 2020 – 2023.....	11
3. Plan gospodarki niskoemisyjnej dla Miasta i Gminy Kałuszyn na lata 2015 – 2020 z perspektywą do 2025r.....	11
4. Program rewitalizacji:.....	11
IV. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z DOTYCHCZASOWEGO PRZEZNACZENIA, ZAGOSPODAROWANIA I UZBROJENIA TERENU.....	12
1. Położenie miasta i gminy	12
2. Dokumenty planistyczne.....	13
3. Przeznaczenie i zagospodarowanie obszaru miasta i gminy określone w studium.....	15
uchwalonym w 2012r.....	15
3.1. W studium z 2012 roku określono, że uwarunkowania rozwoju i przekształceń.....	15
zagospodarowania gminy wynikają z:.....	15
3.2. Przesłanki dotyczące kształtowania przestrzeni	17
3.3. Studium z 2012r. wyróżnia następujące funkcje w przeznaczeniu terenów:	17
V. STAN ŁADU PRZESTRZENNEGO I WYMOGI JEGO OCHRONY.....	18
1. Miasto Kałuszyn	18
2. Gmina Kałuszyn	19
VI. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE ZE STANU ŚRODOWISKA, W TYM STANU ROLNICZEJ I LEŚNEJ PRZESTRZENI PRODUKCYJNEJ, WIELKOŚCI I JAKOŚCI ZASOBÓW WODNYCH ORAZ WYMOGÓW OCHRONY ŚRODOWISKA, PRZYRODY I KRAJOBRAZU, W TYM KRAJOBRAZU KULTUROWEGO	20
1. Położenie fizycznogeograficzne	20
2. Rzeźba terenu	20
3. Budowa geologiczna.....	21
4. Gleby i rolnicza przestrzeń produkcyjna	21
4.1 Kompleksy rolniczej przydatności na gruntach ornym	23
4.2 Bonitacja gruntów rolnych	24
5. Wody powierzchniowe	25
6. Wody podziemne	27
7. Warunki klimatyczne	28
8. Lasy i gospodarka leśna	28
9. Korytarze ekologiczne	29
10. Wałory krajobrazowe.....	30
11. Powiązania przyrodnicze gminy z otoczeniem	31
VII. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE ZE STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTKÓW ORAZ DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ	31
1. Ochrona zabytków	31
1.1. Osadnictwo i zabytkowe układy drożne.....	32

1.2 Urbanistyka.....	33
1.3 Architektura sakralna	35
1.4 Budownictwo.....	36
1.5 Obiekty rezydencjonalne.....	38
1.6 Obiekty folwarczne.....	39
1.7 Założenia parkowe.....	40
1.8 Cmentarze.....	41
1.9 Miejsca pamięci.....	42
1.10 Kapliczki, figury i krzyże przydrożne.....	44
2. Wykaz obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	45
VIII. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z REKOMENDACJI I WNIOSKÓW ZAWARTYCH W AUDYCIE KRAJOBRAZOWYM LUB OKREŚLENIA PRZEZ AUDYT KRAJOBRAZOWY GRANIC KRAJOBRAZÓW PRIORYTETOWYCH.....	54
IX. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z WARUNKÓW I JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW, W TYM OCHRONY ICH ZDROWIA	55
10. Turystyka, wypoczynek i rekreacja	73
10.1. Walory przyrodnicze.....	73
10.1.1. Wody powierzchniowe.....	73
10.1.2. Lasy	75
10.1.3. Walory krajobrazowe	76
10.1.4. Obszary i obiekty przyrodnicze objęte ochroną prawną	77
10.2. Walory kulturowe	78
10.3. Zagospodarowanie turystyczne.....	81
10.4 Dostępność komunikacyjna.....	81
X. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA LUDNOŚCI I JEJ MIENIA.....	82
XI. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z POTRZEB I MOŻLIWOŚCI ROZWOJU MIASTA I GMINY	82
1. Analizy ekonomiczne.....	82
1.1. Rolnictwo	82
1.2. Działalność produkcyjna i usługowa	83
1.3. Handel i usługi.....	84
1.4. Zakłady produkcyjne.....	84
2. Analizy środowiskowe.....	85
2.1. Rzeźba terenu.....	85
2.2. Gleby.....	85
2.3. Wody powierzchniowe.....	86
2.4. Wody podziemne	86
2.5. Lasy.....	86
2.6. Korytarze ekologiczne	87
2.7. Obszary i obiekty objęte ochroną prawną.....	87
2.8. Surowce naturalne.....	88
3. Analizy społeczne.....	88
3.1. Demografia	88
3.2. Prognoza demograficzna	89
XII. STAN PRAWNY GRUNTÓW	95
XIII. WYSTĘPOWANIE OBIEKTÓW CHRONIONYCH NA PODSTAWIE PRZEPISÓW ODRĘBNYCH.....	96
1. Formy ochrony przyrody	96
2. Pomniki przyrody	97

3. Lasy ochronne	97
4. Użytki rolne klas I-III	98
5. Strefy ochronne ujęć wód podziemnych	99
XIV. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z WYSTĘPOWANIA TERENÓW NATURALNYCH ZAGROŻEŃ GEOLOGICZNYCH	99
XV. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z WYSTĘPOWANIA UDOKUMENTOWANYCH ZŁÓŻ KOPALIN, ZASOBÓW WÓD PODZIEMNYCH ORAZ UDOKUMENTOWANYCH KOMPLEKSÓW PODZIEMNEGO SKŁADOWANIA DWUTLENKU WĘGLA	100
1. Udokumentowane złoża kopalin	100
2. Zasoby wód podziemnych	101
3. Udokumentowane kompleksy podziemnego składowania dwutlenku węgla	102
XVI. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z WYSTĘPOWANIA TERENÓW GÓRNICZYCH NA PODSTAWIE PRZEPISÓW ODREBNYCH	102
Źródło: baza danych geologicznych PIG – PIB – stan na 22.01.2020	102
XVII. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE ZE STANU SYSTEMÓW KOMUNIKACJI I INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ, W TYM STOPIEŃ UPORZĄDKOWANIA GOSPODARKI WODNO – ŚCIEKOWEJ, ENERGETYCZNEJ ORAZ GOSPODARKI ODPADAMI	103
1. Powiązania zewnętrzne	103
2. Analiza funkcjonalno – techniczna dróg	104
2.1. Drogi krajowe	104
2.2. Drogi wojewódzkie	104
2.3. Drogi powiatowe	104
2.4. Drogi gminne	105
3. Uwarunkowania wynikające z analizy funkcjonalno – technicznej dróg	109
4. Gospodarka wodno – ściekowa	110
4.1. Zaopatrzenie w wodę	110
4.2. Odprowadzanie ścieków	110
5. Zaopatrzenie w gaz	111
6. Zaopatrzenie w ciepło	111
7. Zaopatrzenie w energię elektryczną	111
7.1. Sieć dystrybucyjna	111
7.2. Sieć przesyłowa	112
8. Gospodarka odpadami	112
9. Telekomunikacja	112
XVIII. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z ZADAŃ SŁUŻĄCYCH REALIZACJI PONADLOKALNYCH CELÓW PUBLICZNYCH	112

DOKUMENTY STANOWIĄCE ZAŁĄCZNIKI DO UCHWAŁY RADY MIEJSKIEJ W KAŁUSZYNIE W SPRAWIE UCHWALENIA STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY KAŁUSZYN.

Załącznik nr 1 – Uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kałuszyn – część tekstowa studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Załącznik nr 2a – Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego gminy Kałuszyn – część graficzna studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, stanowiąca rysunek w skali 1:25000.

Załącznik nr 2b – uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego miasta Kałuszyn,
- część graficzna studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, stanowiąca rysunek w skali 1:10000.

Załącznik nr 3a – kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy Kałuszyn – część graficzna studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, stanowiąca rysunek w skali 1:25000.

Załącznik nr 3b – kierunki zagospodarowania przestrzennego miasta Kałuszyn,
- część graficzna studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, stanowiąca rysunek w skali 1:10000.

Załącznik nr 4 – Rozstrzygnięcie o sposobie rozpatrzenia uwag wniesionych do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

DOKUMENTY NIE PODLEGAJĄCE UCHWALENIU

1. Ekofizjografia – część tekstowa i graficzna.
2. Prognoza oddziaływania na środowisko – część tekstowa i graficzna.
3. Analiza istniejącego sposobu zagospodarowania wszystkich wsi oraz miasta Kałuszyn sporządzona na mapach ewidencyjnych w skali 1:5000

I. PODSTAWA, ZAKRES I CEL OPRACOWANIA ZMIANY STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY KAŁUSZYN

Podstawę po podjęcia prac nad niniejszym Studium stanowi uchwała Nr VII/44/2015 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 26 czerwca 2015r. w sprawie przystąpienia do opracowania Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kałuszyn.

Projekt Studium przygotowano w trybie ustawy z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w zakresie określonym w Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.

Zgodnie z powyższą uchwałą studium obejmuje obszar w granicach administracyjnych miasta i gminy Kałuszyn.

Studium nie jest aktem prawa miejscowego i nie stanowi podstawy do wydawania decyzji administracyjnych, jednak ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003r. jednoznacznie stwierdza w art. 9 ust. 4 „Ustalenia studium są wiążące dla organów gminy przy sporządzaniu planów miejscowych”, a w art. 20 ust. 1 „Plan miejscowy uchwała rada gminy, po stwierdzeniu że nie narusza on ustaleń studium”.

Cytowana ustawa podnosi więc znacznie rangę studium.

Zasadność dokonania nowego studium wynika z:

1. Zmiany uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego, które nastąpiły po uchwaleniu w/w studium, zarówno o charakterze lokalnym, jak i wynikające z zadań służących realizacji ponadlokalnych celów publicznych określonych w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego.
2. Zmiany ustaleń, co do wskaźników i zagospodarowania przestrzennego terenów funkcjonalnych miasta i gminy Kałuszyn określonych w poprzedniej edycji studium, a wynikających z aktualnych zgłoszeń przez Władze Miasta i Gminy jak i Inwestorów.
3. Przepisów odrębnych, które weszły w życie od czasu uchwalenia Studium tj. od 2012r. które istotnie wpływają na ustalenia studium, a w szczególności ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji.
4. Wniosków, które zostały złożone do studium miasta i gminy Kałuszyn.
5. Potrzeby posiadania przez Radę Gminy aktualnej wersji studium, służącej, jako podstawa do opracowania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru miasta lub fragmentów gminy w zgodności z aktualną wersją studium.

II. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z POLITYKI PRZETRZENNEJ O ZNACZENIU PONADLOKALNYM

1. Koncepcja polityki przestrzennego zagospodarowania kraju

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju stanowi podstawę systemu aktów planistycznych kraju, tym samym będąc najważniejszym dokumentem strategicznym kształtującym politykę przestrzenną kraju, sporządzanym obligatoryjnie dla całego jego obszaru.

Koncepcja polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, przyjęta w grudniu 2011 roku, definiuje wizję Polski w 2030 roku, jako kraj o ugruntowanych warunkach trwałego i zrównoważonego rozwoju, dobrze zagospodarowanego, sprawnie zarządzanego i bezpiecznego. Stan ten ma być rezultatem procesów gospodarczych, społecznych, przestrzennych oraz cywilizacyjnych. Cechą kraju ma być spójność społeczno – gospodarcza i terytorialna – silne regiony, których rozwój oparty będzie na endogenicznym potencjale i przewagach konkurencyjnych, kreować mają ogólnokrajowe impulsy rozwojowe, przyczyniając się do osiągnięcia celów ogólnych polityki regionalnej i przestrzennej.

Wizja Polski w 2030r. opiera się na pięciu pożądanym cechach przestrzeni: konkurencyjności i innowacyjności, spójności wewnętrznej, bogactwie i różnorodności biologicznej, bezpieczeństwie oraz na ładzie przestrzennym.

Obszar województwa mazowieckiego w koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju jest charakteryzowany jako unikatowy ze względu na lokalizację stolicy. Wynikają z tego nadzwyczajne szanse dla rozwoju części Polski i szczególne zadania dla polityki zagospodarowania przestrzennego. Cechą charakterystyczną, a jednocześnie problemem tego obszaru, są głębokie różnice w poziomie rozwoju gospodarczego i poziomie życia ludności między aglomeracją warszawską a większością pozostałych obszarów województwa.

W dokumencie wyrażającym politykę przestrzenną państwa wskazano Warszawę jako metropolię o znaczeniu europejskim. Metropolia stołeczna w otwartym na przyszłość systemie będzie głównym ogniwem dynamizującym przekształcenia strukturalne polskiej przestrzeni w najbliższym otoczeniu Warszawy.

Dla zwiększenia mobilności przestrzennej mieszkańców obszarów wiejskich, w tym miasta i gminy Kałuszyn, niezbędne jest skoordynowanie na poziomie planowania rozwoju infrastruktury transportowej na szczeblu regionalnym, powiatowym i gminnym, utrzymanie oraz tworzenie nowych połączeń drogowych, kolejowych, wzmocnienie regionalnego transportu w relacjach zamiejskich, umożliwiającego bezpośrednie powiązanie z obszarem

metropolitalnym przyległych obszarów wiejskich. W województwie mazowieckim wskazano na potrzebę aktywizacji, modernizacji i restrukturyzacji rolnictwa, zwiększenia mobilności przestrzennej i zawodowej poprzez powstawanie pozarolniczych miejsc pracy na lokalnych rynkach pracy oraz zwiększenia jakości zasobów ludzkich. Wiąże się to z ułatwieniem dostępu do usług świadczonych poprzez ośrodki lokalne i wyższego rzędu. Znacznym przemianom powinna podlegać struktura agrarna obszarów o rozdrobnionym rolnictwie, zmniejszeniu powinien ulec udział rolnictwa na rzecz udziału innych gałęzi gospodarki w szczególności wielobranżowych usług.

Stan i jakość środowiska przyrodniczego w bardzo istotny sposób wpływają na stan i perspektywy rozwoju przestrzennego kraju i poszczególnych regionów województwa mazowieckiego. Planowanie przestrzenne, uwzględniając wzajemne relacje komponentów środowiska, oddziałuje na procesy zarządzania zasobami przyrody ożywionej i krajobrazu czym przyczynia się do zmniejszenia izolacji siedlisk oraz stabilizacji ekosystemów ważnych dla zachowania istotnych w skali kontynentu polskich obszarów przyrodniczo cennych, w szczególności takich jak rezerwat przyrody „Przełom Witówki” i Miński Obszar Chronionego Krajobrazu. Przekształcenia obszarów wiejskich związane z rozwojem społeczno – gospodarczym powinny uwzględniać zachowanie bogactwa przyrodniczego użytków rolnych i lasów stanowiących bezpośrednie otoczenie korytarzy ekologicznych i obszarów chronionych. Część z tych obszarów jest zapleczem rekreacyjnym Warszawy, zapewniającym łączność funkcjonalną i przestrzenną między zorganizowanymi terenami zieleni, a obszarami cennymi przyrodniczo, zmniejszając jednocześnie presję spowodowaną przez urbanizację obszarów wiejskich sąsiadujących bezpośrednio z aglomeracją warszawską.

2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego został przyjęty uchwałą Nr 22/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018r. Jest to podstawowy dokument wyznaczający cele i kierunki rozwoju regionu w układzie przestrzennym. Dokument zawiera uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne rozwoju województwa mazowieckiego, cele oraz kierunki zagospodarowania przestrzennego, w tym inwestycje celu publicznego o charakterze ponadlokalnym. Jest zgodny z Koncepcją polityki przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 i Strategią rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030 Innowacyjne Mazowsze uchwaloną uchwałą Nr 158/13 przez Sejmik Województwa Mazowieckiego w dniu 28 października 2013r.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa nie ma rangi prawa miejscowego, jest jednak wiążący, ponieważ:

- 1) ustalenia planu muszą być uwzględnione w uchwalanych przez organy samorządu terytorialnego w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin,
- 2) w planie zapisane zostają wszystkie zadania rządowe i samorządu województwa służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych ze wskazaniem obszarów, na których przewiduje się realizację tych zadań.

Plan przyjmuje zasadę zrównoważonego rozwoju województwa, rozumianego jako taki rozwój społeczno – gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania podstawowych potrzeb zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń.

Główne cele rozwoju województwa mazowieckiego obejmują:

1. przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego,
2. podwyższenie konkurencyjności i przestrzeni województwa mazowieckiego zarówno w ośrodkach miejskich jak i obszarów wiejskich,
3. poprawa spójności terytorialnej województwa mazowieckiego, będąca również podstawowym warunkiem procesów rozprzestrzeniania się rozwoju i wzrostu województwa,
4. poprawa dostępności Warszawy, ośrodków regionalnych i subregionalnych oraz miast powiatowych decydujących o wielofunkcyjnym potencjale rozwoju województwa,
5. kształtowanie struktur przestrzennych zapewniających poprawę i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych województwa,
6. zwiększenie odporności struktury przestrzennej na zagrożenia naturalne i utratę bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur wspierających obronność państwa.

III. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z POLITYKI PRZESTRZENNEJ O ZNACZENIU LOKALNYM

Polityka rozwoju miasta i gminy Kałuszyn jest określona w następujących dokumentach:

1. Strategia rozwoju gminy Kałuszyn do roku 2020
2. Program Ochrony Środowiska dla gminy Kałuszyn na lata 2016-2019 z perspektywą na lata 2020-2023 uchwalony uchwałą Nr XXI/133/2016 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 28 września 2016r.

3. Program rewitalizacji Gminy Kałuszyn na lata 2016 – 2022
4. Plan gospodarki niskoemisyjnej dla Miasta i Gminy Kałuszyn na lata 2015 – 2020 z perspektywą do 2025 r.

Misja Gminy określona w Strategii Rozwoju Gminy Kałuszyn do roku 2020 brzmi: „Kształtowanie nowoczesnej, usługowo – rolniczej gminy o ponadlokalnym znaczeniu i aktywności, z rozwiniętym centrum miejskim, gminy oferującej przyjezdnym i przedsiębiorcom dobre warunki zamieszkania, inwestowania, pracy i wypoczynku, a młodzieży znakomitą bazę oświatową i atrakcyjne miejsca pracy, gminy rozwijającej się w oparciu o zasady ekorozwoju i społeczeństwa obywatelskiego”.

Cele rozwoju miasta i gminy mających wpływ na politykę przestrzenną gminy zostały określone w w/w dokumentach:

1. Strategia Rozwoju Gminy Kałuszyn do 2020 roku:

- a) odtworzenie roli Kałuszyna jako ponadlokalnego ośrodka gospodarczego i administracyjnego,
- b) zachowanie i wdrożenie norm ekorozwoju na terenie gminy,
- c) tworzenie konkurencyjnych warunków dla zamieszkania i inwestowania,
- d) kreowanie społeczeństwa obywatelskiego i odbudowa więzi społecznych mieszkańców gminy.

2. Program Ochrony Środowiska Gminy Kałuszyn na lata 2016 – 2019 z perspektywą na lata 2020 – 2023

- a) zmniejszenie zanieczyszczeń środowiska,
- b) zrównoważone wykorzystywanie materiałów, wody i energii oraz rozwój proekologicznych form działalności,

3. Plan gospodarki niskoemisyjnej dla Miasta i Gminy Kałuszyn na lata 2015 – 2020 z perspektywą do 2025r.

- a) poprawa jakości powietrza poprzez ograniczenie emisji dwutlenku węgla oraz podniesienie efektywności energetycznej w gminie i wkład w osiągnięcia celów określonych w pakiecie energetyczno – klimatycznym do roku 2020,
- b) zmniejszenie o 650 MWh (1,0%) zapotrzebowania na energię finalną,
- c) zwiększenie o 915 MWh (5,8%) udziału energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych,
- d) zmniejszenie o 860 t (5,1%) emisji CO₂,

4. Program rewitalizacji:

- a) odtworzenie roli Kałuszyna jako ponadlokalnego ośrodka gospodarczego i administracyjnego poprzez:

- stworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorstw, w tym budowy nowych centrów logistycznych
 - rozwój systemów opieki nad ludźmi starszymi i ubogimi,
 - rozszerzenie zakresu usług służby zdrowia,
 - estetyzacja miejsc publicznych,
- b) zachowanie i wdrożenie norm ekorozwoju na terenie gminy poprzez modernizację systemu ogrzewania na terenie gminy,
- c) tworzenie konkurencyjnych warunków dla zamieszkania i inwestowania:
- rozwój infrastruktury technicznej,
 - aktywowanie samodzielności gospodarczej,
 - rozwój oferty edukacyjnej,
 - rozwój oferty kulturalnej,
 - poprawa stanu bezpieczeństwa,
 - wzbogacenie ofert zagospodarowania czasu wolnego młodzieży,
- d) kreowanie społeczeństwa obywatelskiego i odbudowa więzi społecznych mieszkańców gminy:
- aktywizacja społeczeństwa i lokalnych grup społecznych,
 - doskonalenie zawodowe i przekwalifikowanie mieszkańców,
 - przeciwdziałanie patologiom społecznym.

IV. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z DOTYCHCZASOWEGO PRZEZNACZENIA, ZAGOSPODAROWANIA I UZBROJENIA TERENU

1. Położenie miasta i gminy

Gmina Kałuszyn to gmina miejsko – wiejska położona w centralnej części województwa mazowieckiego, w powiecie mińskim. Gmina Kałuszyn od południowej strony graniczy z gminą Mrozy, od południowo – zachodniej strony z gminą Cegłów, od zachodu z gminą Jakubów, a od północno – zachodniej strony z gminą Dobre. Gmina Kałuszyn od strony północnej oraz północno – wschodniej sąsiaduje z gminami Wierzbno oraz Grębków znajdującymi się w powiecie węgrowskim, natomiast od strony wschodniej z gminą Kotuń zlokalizowaną na terenie powiatu siedleckiego. Powierzchnia gminy wynosi 94,38 km², w tym miasto Kałuszyn zajmuje powierzchnię 12,30 km².

W granicach gminy znajduje się miasto Kałuszyn oraz 28 sołectw: Garczyn Mały, Garczyn Duży, Zimnowodna, Kluki, Żebrówka, Abramy, Wólka Kałuska, Chrościce, Budy Przytockie, Szembory, Wąsy, Falbogi, Wity, Marianka, Przytoka, Kazimierzów, Mrocзки, Milew, Ryczolek, Leonów, Olszewice, Patok, Szymony, Gołębiówka, Sinołęka z miejscowością Marysin, Stare Groszki, Nowe Groszki, Piotrowina.

Liczba ludności według danych ewidencyjnych pozyskanych z Gminy wyniosła na dzień 13 listopada 2017r. – 5934 osoby, w tym w mieście Kałuszyn 2924 osoby.

Gmina i Miasto Kałuszyn są dość ściśle powiązane z Miastem Mińsk Mazowiecki, które grupuje obiekty o znaczeniu ponadlokalnym służące do obsługi mieszkańców miasta i gminy.

Kluczowym elementem dla rozwoju miasta i gminy jest sieć krajowego i międzynarodowego systemu komunikacyjnego, którą stanowi autostrada A2 i droga wojewódzka nr 697 Liw – Marysin.

Lokalizacja dwóch planowanych węzłów autostrady A2 (jeden na terenie miasta Kałuszyn drugi w granicach gminy Kotuń) zapewni bezpośrednie połączenie terenów gminy z międzynarodowym systemem komunikacyjnym. To wraz z uruchomieniem nowych terenów inwestycyjnych na obszarze miasta i gminy, może spowodować otwarcie nowego „kanału” rozwoju gospodarczego.

2. Dokumenty planistyczne

Na terenie gminy obowiązują następujące dokumenty z zakresu planowania i zagospodarowania przestrzennego

- Uchwała nr XVI/105/2012 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 24 października 2012r. w sprawie uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kałuszyn,
- Uchwała nr XVI/106/2012 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 24 października 2012r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kałuszyn – w obszarze A,
- Uchwała nr XXII/190/2013 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 27 września 2013r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego – w obszarze B,
- Uchwała nr XXII/189/2013 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 27 września 2013r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla potrzeb przeprowadzenia linii energetycznej 400 kV Miłosna – Ujrzanów przez teren Gminy Kałuszyn,

- Uchwała nr XXVI Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 7 lutego 2017 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kałuszyn w obszarze B (zmiana plany dotyczy części tekstowej),
- Uchwała nr XXXIV/223/2017 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 11 września 2017r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kałuszyn w obszarze A (zmiana planu dotyczy części tekstowej),
- Uchwała nr XXXIV/224/2017 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 11 września 2017r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kałuszyn w obszarze B (zmiana planu dotyczy części tekstowej),
- Uchwała nr XXIX/171/96 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 16 listopada 1996r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Kałuszyn w części dotyczącej wsi Ryczołek,
- Uchwała nr XXXI/184/97 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 15 lutego 1997r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Wólka Kałuska, gm. Kałuszyn,
- Uchwała nr VIII/52/99 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 17 kwietnia 1999r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Kałuszyn – teren zabudowy zagrodowej we wsi Olszewice gm. Kałuszyn,
- Uchwała nr XXIV/155/2000 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 28 grudnia 2000r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Kałuszyn – teren eksploatacji złóż kruszywa naturalnego we wsi Olszewice,
- Uchwała nr XXXVIII/233/02 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 6 sierpnia 2002r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Kałuszyn – teren zabudowy mieszkaniowo – usługowej we wsi Patok (Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego nr 231, poz. 5867 z dnia 30 sierpnia 2002r.),
- Uchwała nr XXXVIII/234/02 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 6 sierpnia 2002r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Kałuszyn - teren eksploatacji złóż kruszywa naturalnego we wsi Olszewice (Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego nr 231, poz. 5867 z dnia 30 sierpnia 2002r.),
- Uchwała nr XXXVIII/235/02 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 6 sierpnia 2002r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Kałuszyn - teren zabudowy mieszkaniowej we wsi Żebrówka (Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego nr 231, poz. 5867 z dnia 30 sierpnia 2002r.),
- Uchwała nr XL/245/02 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 30 września 2002r. w sprawie

zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Kałuszyn – teren zabudowy mieszkaniowo – usługowej we wsi Olszewice,

- Uchwała nr IV/19/02 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 30 grudnia 2002r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Kałuszyn we wsi Sinołęka – teren usług i parkingu „Augustówka” (Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego nr 21, poz. 583 z 2003r.).

3. Przeznaczenie i zagospodarowanie obszaru miasta i gminy określone w studium uchwalonym w 2012r.

3.1. W studium z 2012 roku określono, że uwarunkowania rozwoju i przekształceń zagospodarowania gminy wynikają z:

- rozwoju demograficznego, w tym w szczególności możliwości rozwoju sytuacji na rynku pracy,
- warunków przyrodniczo-klimatycznych ważnych dla rozwoju mieszkalnictwa i gospodarki
- rolnej, ale także oddziaływujących na różnorodne ograniczenia inwestycyjne,
- ogólnego stanu gospodarki w Gminie (i w regionie),
- systemu instrumentów oddziaływania na gospodarkę,
- poziomu rozwoju infrastruktury technicznej,
- współzależności inwestycyjnej z sąsiednimi gminami w tym głównie z Warszawą,
- możliwości finansowych społeczności lokalnej oraz środków publicznych będących w dyspozycji władz samorządowych i środków państwowych, wspomagających środków z UE.

W studium przyjęto założenie, że spośród wszystkich objętych analizami uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych rozwoju Gminy następujące uwarunkowania będą miały podstawowe znaczenie dla ukierunkowania procesów postępujących przemian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Kałuszyn:

Urbanizacja.

Posiadane rezerwy budowlane w planach zagospodarowania przestrzennego oraz duże zainteresowanie inwestorów terenami przeznaczonymi pod zabudowę przemysłową powoduje pilną konieczność efektywnego zarządzania rozwojem Gminy oraz utrzymaniem i rozwojem infrastruktury technicznej i komunikacji;

Ochrona przyrodniczo-kulturowa w szczególności w południowej części Gminy (Miński Obszar Chronionego Krajobrazu) powoduje:

- znaczne ograniczenie swobody inwestycyjnej w obszarach objętych ochroną,

- szanse na zachowanie najcenniejszych zasobów Gminy, które stanowią o jej atrakcyjności.

Potencjał społeczno-gospodarczy oraz jego związki z aglomeracją warszawską

stwarzają szanse wzrostu gospodarczego Gminy, ale powodują również szereg napięć i konfliktów charakterystycznych dla strefy podmiejskiej. Niezbędna koordynacja gospodarki przestrzennej wymaga wspólnego, świadomego i konsekwentnego współdziałania gmin sąsiednich i Warszawy.

Opracowane perspektywiczne dokumenty strategiczne i planistyczne

O możliwościach i dynamice dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy decydować będą w głównej mierze atuty, którymi Gmina niewątpliwie dysponuje, ale również skala i czas likwidacji szeregu barier, zarówno uwarunkowanych zewnętrznie jak i wewnętrznie, trudnych do pokonania na szczeblu samorządu lokalnego.

Atuty

Najistotniejsze atuty Gminy to:

- opracowane perspektywiczne dokumenty strategiczne oraz wola ich realizacji;
- wzrost dochodów Miasta i Gminy, dobre doświadczenie w gospodarowaniu środkami i wykorzystaniu tych środków przez Samorząd Gminy;
- korzystne położenie Miasta i Gminy w sąsiedztwie aglomeracji warszawskiej, w paśmie rozwijającego się mieszkalnictwa i usług; aktywności społeczno-gospodarczej o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym;
- przebieg projektowanej autostrady A 2 ;
- trwałe związki funkcjonalno – przestrzenne Miasta i Gminy z sąsiednimi gminami: Mińskiem Mazowieckim i Siedlcami;
- atrakcyjność krajobrazu i środowiska przyrodniczego dla miejsc zamieszkania i wypoczynku;
- stosunkowo duży zasób obiektów i zespołów zabytkowych, podnoszących atrakcyjność obszaru Gminy;
- korzystne warunki do uprawiania turystyki i rekreacji w atrakcyjnych w skali regionu terenach turystyczno-rekreacyjnych w połączeniu z rosnącym znaczeniem wypoczynku i rekreacji w życiu społeczeństw rozwiniętych;
- duże niewykorzystane rezerwy terenów budowlanych;
- znaczne wolne zasoby pracy w obszarze samego Kałuszyna jak i w najbliższym otoczeniu;
- możliwości lokalizacyjne dla nowych inwestycji o charakterze lokalnym i ponadlokalnym;

- koncentracja różnego typu usług o charakterze komercyjnym i publicznym z przestrzennymi możliwościami ich intensyfikacji i zwiększenia zasięgu obsługi na obszary sąsiednich gmin.

Główne bariery to:

- wymóg przestrzegania zasad i respektowania w lokalnej polityce przestrzennej rozwiązań minimalizujących możliwości powstawania konfliktów z wymaganiami jakości środowiska;
- słabo rozwinięte rolnictwo wynikające ze słabych ziem na terenach gminy oraz złej struktury gospodarstw rolnych;
- brak wykorzystania potencjału związanego z rolnictwem ekologicznym, agroturystyką,
- niekorzystna tendencja do lokalizacji przemysłu górniczego w terenach zabudowy mieszkaniowej.

3.2. Przesłanki dotyczące kształtowania przestrzeni

Południowy obszar Gminy zajmują tereny stanowiące część Mińskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Niewielki południowy fragment gminy znajduje się w strefie oddziaływania lotniska wojskowego w Mińsku Mazowieckim. Cała Gmina usytuowana jest w zasięgu Głównego Zbiornika Wód Podziemnych Subniecka Warszawska nr 215 – część centralna nr 2151. Ponadto przez teren gminy przebiega gazociąg wysokiego ciśnienia oraz linie elektroenergetyczne wysokich napięć 110kV i 400 kV. Powyższe okoliczności stwarzają szereg ograniczeń przestrzennych dla rozwoju Gminy. Miasto posiada obowiązujący miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w granicach administracyjnych. Na części wiejskiej funkcjonuje dziewięć miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obejmujących niewielkie obszary gminy. Plany te determinują obecnie sposób zagospodarowania, jaki się będzie kształtował w najbliższych latach, a przy posiadanych rezerwach budowlanych oraz dynamice procesów inwestycyjnych zmiany te będą postępowały stosunkowo szybko.

3.3. Studium z 2012r. wyróżnia następujące funkcje w przeznaczeniu terenów:

- tereny zabudowy śródmiejskiej – CM,
- tereny wielofunkcyjnej zabudowy miejskiej – WM,
- tereny wielofunkcyjnej zabudowy wiejskiej – WW,
- tereny usług publicznych – UP,
- tereny sportu i rekreacji – US,
- tereny produkcji rolnej, hodowlanej i przetwórstwa rolno – spożywczego – RU,
- tereny wielofunkcyjnych usług, przemysłu, składowania – P,

- tereny eksploatacji powierzchniowej – PG,
- tereny usług i urządzeń towarzyszących trasom komunikacyjnym – KS,
- tereny produkcji rolniczej – R i zalesienia,
- zespoły parkowe w obszarach objętych strefą konserwatorską – ZP,
- lasy i zadrzewienia,
- cmentarz – ZC,
- tereny zieleni nieurządzonej – RZ,
- ujęcia wód – W,
- wody powierzchniowe śródlądowe, w tym zbiorniki retencyjne oznaczone symbolem WS oraz rzeki,
- oczyszczalnie ścieków – K,
- elektrownie wiatrowe – Ew,
- obszary przestrzeni publicznej – PP

V. STAN ŁADU PRZESTRZENNEGO I WYMOGI JEGO OCHRONY

1. Miasto Kaluszyn

Ład przestrzenny to harmonijne ukształtowanie przestrzeni, uwzględniające w uporządkowanych relacjach wszelkie warunkowania funkcjonalne, społeczno – gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno – estetyczne (art. 2 pkt 1 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym).

Uwarunkowania funkcjonalne:

Funkcjami wiodącymi miasta są:

1. Funkcja mieszkaniowa realizowana we wszystkich formach mieszkalnictwa;
2. Funkcja przemysłowa i przemysłowo - usługowa realizowana głównie przy drodze krajowej nr 2;
3. Funkcja usługowa, realizowana w postaci usług publicznych i infrastruktury społecznej oraz usług komercyjnych.

Funkcjami uzupełniającymi są:

1. Funkcja usług w postaci działalności gospodarczej prowadzonej często w połączeniu z zabudową mieszkaniową,
2. Funkcja rekreacyjna, realizowana w formie indywidualnej i ogólnodostępnej (zalew „Karczunek”).

Ilościowo funkcja mieszkaniowa przeważa nad innymi funkcjami. Brak wyraźnie wykształconego centrum miasta.

2. Gmina Kałuszyn

Pod względem funkcjonalno – przestrzennym Gmina Kałuszyn charakteryzuje się przeważającym udziałem rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Użytki rolne zajmują około 60% powierzchni gminy.

Naczelną rolę przy kształtowaniu systemu osadniczego gminy ma układ komunikacyjny. W oparciu o ten układ następował rozwój osadnictwa w gminie.

Na charakter zagospodarowania wsi znajdujących się na obszarze gminy Kałuszyn wpływ ma przede wszystkim produkcja rolnicza. Sieć osadnicza gminy skupiona jest głównie przy ciągach komunikacyjnych w postaci pasm zabudowy.

Częstym zjawiskiem jest lokalizowanie terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w sąsiedztwie zabudowy zagrodowej. Wraz ze zmieniającą się strukturą zatrudnienia w gminie, stopniowo zmniejsza się liczba osób zatrudnionych w rolnictwie, a co za tym idzie powierzchnia gruntów rolnych użytkowanych rolniczo. Ponadto w ostatnich latach zaznaczył się wzrost zainteresowania nieruchomościami przeznaczonymi pod zabudowę mieszkaniową przez osoby nie zamieszkujące na terenie gminy Kałuszyn. Utworzenie nowych terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową i usługową pozwoli zaspokoić rosnące zapotrzebowanie. Głównym celem przy wyznaczaniu terenów nowej zabudowy powinno być racjonalne wykorzystanie przestrzeni. Rozwój powinien się ściśle wiązać z potencjałem demograficznym gminy i przebiegać etapowo. W pierwszej kolejności należy dążyć do uzupełniania i uporządkowania struktury istniejącej zabudowy, a dopiero po odpowiednim wypełnieniu tej przestrzeni przystępować do zagospodarowania terenów niezainwestowanych. Przyjęte rozwiązania powinny zapewniać ochronę ładu przestrzennego, zachować harmonię przestrzenną oraz odpowiednią skalę i proporcję zabudowy.

Wyraźnie wyodrębnionym przestrzennie elementem są lasy. Główne kompleksy położone we wschodniej części gminy pełnią rolę zarówno produkcyjną, jak i ekologiczną. Pozytywny wpływ lasu na środowisko przejawia się przede wszystkim w kształtowaniu i ochronie gleb i powietrza, stabilizującym oddziaływaniu na środowisko przyrodnicze, czyli wpływem na obieg wody, opady, wiatry, temperaturę, mikroklimat, erozję gleb. Równie

istotne jest oddziaływanie lasów na jakość naszego życia (jakość powietrza, czystość wód powierzchniowych, wypoczynek, turystykę, wartości estetyczne, krajobrazowe, kulturalne).

VI. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE ZE STANU ŚRODOWISKA, W TYM STANU ROLNICZEJ I LEŚNEJ PRZESTRZENI PRODUKCYJNEJ, WIELKOŚCI I JAKOŚCI ZASOBÓW WODNYCH ORAZ WYMOGÓW OCHRONY ŚRODOWISKA, PRZYRODY I KRAJOBRAZU, W TYM KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

1. Położenie fizycznogeograficzne

Według regionalizacji fizycznogeograficznej Kondrackiego (2002), gmina Kałuszyn położona w następujących jednostkach:

provincja: Niż Środkowoeuropejski (31)

podprovincja: Niziny Środkowopolskie (318)

makroregion: Nizina Południowopodlaska (318.9)

mezoregion: Wysoczyzna Kałuszyńska Wisły (318.92)

Obniżenie Węgrowskie (318.93)

Przeważająca część gminy położona jest w mezoregionie Wysoczyzna Kałuszyńska Wisły (318.92) – 81,04%. Wschodnia część gminy znajduje się w Obniżeniu Węgrowskim (318.93) – 18,96%. Oba mezoregiony wchodzi w skład w makroregionu Nizina Południowopodlaska (318.9), podprovincji Niziny Środkowopolskie (318), prowincji Niż Środkowoeuropejski (31).

2. Rzeźba terenu

Obszar gminy Kałuszyn ma jednolitą geomorfologię terenu, co jest związane z budową geologiczną i tektoniką mezoregionu Wysoczyzny Kałuszyńskiej. Jedynie niewielka, wschodnia część gminy, która położona jest na pograniczu z mezoregionem Obniżenie Węgrowskie, ma odmienną geomorfologię.

Prawie cały obszar gminy usytuowany jest na płaskiej wysoczyźnie denudacyjnej, wznoszącej się na północ od miasta Kałuszyn od 170m do 223m n.p.m. skąd wody spływają we wszystkich kierunkach: na zachód przez Mienię i Świder do Wisły i na północ do Bugu i Narwi.

W obniżeniach wysokości bezwzględne wynoszą 130m-140m n.p.m. Kulminację na terenie gminy stanowi ciąg wzgórz i pagór, w tym kemów, ozów i moren czołowych spiętrzonych z okresu zlodowacenia środkowopolskiego, których wysokości względne dochodzą do 20-30m, a nachylenia zboczy miejscami przekraczają 10%. To one stanowią dominanty w krajobrazie, zwłaszcza w zachodnich i północnych częściach gminy. Obniżenia terenu to zagłębienia i obniżenia bezodpływowe, a także doliny, których geneza wiąże się z rozległymi wytopiskami i wodami roztopowymi. Współcześnie część z nich o źródłiskowe i górne odcinki małych rzek, którym towarzyszą formy kemów. Procesy erozyjno – denudacyjne spowodowały powstanie wąskich i długich dolin erozyjnych o łagodnych zboczach i nierównych dnach, które obecnie wykorzystywane są przez ciek wodne.

Teren gminy, ze względu na znaczne wyniesienie (zwane Garbem Kałuszyńskim) w stosunku do sąsiednich regionów oraz sporą ilością wytopisk z płytkimi wodami gruntowymi w jej obrębie stanowi obszar źródłiskowy dla licznych, acz niewielkich cieków wodnych zasilających zlewnie Bugu, Wisły (na podstawie Opracowywania Ekofizjograficznego dla Gminy Kałuszyn z 2011 r.).

Na terenie gminy występuje również rzeźba pochodzenia antropogenicznego:

- wały przeciwpowodziowe,
- doły lokalnych piaskowni i żwirowni

3. Budowa geologiczna

Obszar gminy jest położony na terenie dużej jednostki geologicznej Obniżenie Podlaskie, która zbudowana jest z warstw utworów starszego paleozoiku (skały kambru, ordowika i syluru) oraz utworów mezozoicznych (skały kredy, jury i triasu). Na wymienionych warstwach budujących Obniżenie Podlaskie zalegają utwory trzeciorzędowe i czwartorzędowe. W budowie geologicznej terenu gminy największe znaczenie mają właśnie utwory czwartorzędowe zlodowaceń południowopolskiego i środkowopolskiego. Warstwy czwartorzędowe budują głównie piaski i żwiry sandrowe, piaski i żwiry wodnolodowcowe, piaski eoliczne na piaskach i żwirach wodnolodowcowych, gliny zwałowe ich zwietrzliny. W południowej części gminy występują również piaski akumulacji lodowcowej z głazami. Tereny obniżeń wypełnione są piaskami rzecznyymi, madami oraz torfami, które zajmują stosunkowo duże obszary. W rejonie cieków wodnych, głównie rzek Rządza, Witówka, Gawroniec znajdują się mady i piaski rzeczne, fragmentarycznie pojawiają się także torfy i namuły den dolin.

4. Gleby i rolnicza przestrzeń produkcyjna

W gminie Kałuszyn gleby reprezentowane są głównie przez: gleby brunatne wyługowane i brunatne kwaśne (Bw) oraz gleby bielcowe i pseudobielcowe (A). W dolinach małych rzek Rządzy, Kałuski, Gawrońca i ich dopływów występują gleby murszowo mineralne i muroszwate (M), mułowo-torfowe i torfowo-mułowe (E) oraz gleby torfowe i murszowo torfowe (T). Miejscowo występują: czarne ziemie właściwe (D), czarne ziemie zdegradowane i gleby szare (Dz).

Gleby brunatne wyługowane i brunatne kwaśne (Bw) – wytworzone są piasków luźnych, słabo gliniastych, są niestrukturalne względnie bardzo słabo strukturalne, łatwo przewiewne i łatwo przepuszczalne, o słabo lub średnim stopniu kultury rolnej, bardzo lekkie i lekkie do uprawy mechanicznej, o zawartości próchnicy w warstwie uprawnej od 1,0 do 1,6% i odczynie dość zróżnicowanym od kwaśnego do słabo kwaśnego (pH waha się od 4,2 do 6,0). Gleby brunatne wyługowane występują na łagodnych wniesieniach. W gminie pospolite, występują powszechnie we wszystkich obrębach ewidencyjnych.

Gleby bielcowe i pseudobielcowe (A) – posiadają zbliżone właściwości fizyczne i chemiczne do gleb brunatnych wytworzonych z tych samych utworów. W odróżnieniu od gleb brunatnych wyługowanych gleby pseudobielcowe występują w bardziej płaskich częściach terenu i charakteryzują się właściwymi stosunkami wodnymi, a tylko nieznaczna ich część jest okresowo nadmiernie uwilgotniona lub okresowo podmokła. W gminie pospolite, występują powszechnie we wszystkich obrębach ewidencyjnych, aczkolwiek rzadziej niż gleby brunatne.

Czarne ziemie właściwe (D) – są bardzo żyzne, występują w miejscach gdzie w dalekiej przeszłości występowało jezioro, torfowisko lub bardzo rozległe koryto rzeczne. Odczyn tych gleb jest przeważnie neutralny z lekką tendencją do kwaśnienia. W gminie występują rzadko, miejscowo w obrębach ewidencyjnych: Budy Przytockie, Gołębiówka, Kałuszyn, Nowe Groszki, Patok Piotrowina, Ryczołek, Stare Groszki, Szymony, Wity i Zimnowoda.

Czarne ziemie zdegradowane i gleby szare (Dz) – są to gleby na ogół strukturalne, o średnim stopniu kultury rolnej, przewiewne i przepuszczalne, w większości lekkie i łatwe do uprawy mechanicznej. Zawartość próchnicy w warstwie uprawnej wynosi 2,0-3,5%, odczyn najczęściej obojętny lub słabo alkaliczny. Gleby te charakteryzują się w większości właściwymi stosunkami wodnymi, a pozostałe są okresowo podmokłe lub okresowo nadmiernie uwilgotnione. W gminie występują rzadko, miejscowo w obrębach ewidencyjnych: Budy Przytockie, Chrościce, Kałuszyn, Nowe Groszki, Olszewice, Przytoka, Ryczołek, Sinołęka i Szymony.

Gleby murszowo mineralne i murszowate (M) – są to gleby o słabym stopniu kultury rolnej, słabo strukturalne, łatwo przewiewne i łatwo przepuszczalne, bardzo lekkie i bardzo łatwe do uprawy mechanicznej. Zawartość próchnicy w warstwie uprawnej wynosi od 2,0-4,5%, odczyn jest najczęściej średnio kwaśny lub słabo kwaśny. Omawiane gleby występują w obniżeniach terenowych, najczęściej w sąsiedztwie użytków zielonych i większość z nich charakteryzuje się stosunkami wodnymi zbliżonymi do właściwych, a pozostała część jest okresowo podmokła. W gminie występują dosyć często w dolinach rzecznych i obniżeniach terenu, najpospolitsze wśród gleb hydrogenicznych. Występują w obrębach ewidencyjnych: Chrościce, Garczyn Mały, Nowe Groszki, Olszewice, Patok, Ryczołek, Wólka Kałuska, Żebrówka, Budy Przytockie, Kałuszyn, Piotrowina, Stare Groszki i Wity.

Gleby torfowe i murszowo-torfowe (T) – gleby pochodzą z torfów niskich, przy udziale materiału ilastego, powstały w środowisku trwale uwodnionym wodami gruntowymi i opadowymi. Przeważnie bardzo żyzne, ze względu na bardzo dużą zawartość substancji organicznych powstałych z rozłożonych roślin oraz wiele substancji mineralnych, które są pozostałością po namulach. W gminie występują dosyć rzadko w dolinach rzecznych i obniżeniach terenu, miejscowo w obrębach ewidencyjnych: Budy Przytockie, Chrościce, Kałuszyn, Nowe Groszki, Olszewice, Patok, Ryczołek, Sinołęka i Wity.

4.1 Kompleksy rolniczej przydatności na gruntach ornych

W gminie Kałuszyn występuje 7 kompleksów przydatności rolniczej:

Kompleks 2 pszenno dobry – występuje w przede wszystkim w miejscowościach: Garczyn Mały, Sinołęka, Zimnowoda, Patok, Kałuszyn, Kazimierzów, Mroczyki, Piotrowina, Stare Groszki i Wity.

Do tego kompleksu zostały zaliczone czarne ziemie zdegradowane i właściwe, wytworzone z gliny lekkiej i średniej odgórnie spiaszczonej. Po zwiększeniu stopnia kultury rolnej gleby te mogą przejść do 1 kompleksu pszenno bardzo dobrego.

Kompleks 4 żytni (żytnio-ziemniaczany) bardzo dobry – występuje w przede wszystkim w miejscowościach: Garczyn Duży, Mroczyki, Falbogi, Garczyn Mały, Kałuszyn, Kazimierzów, Milew, Piotrowina, Przytoka, Szembory, Wąsy, Zimnowoda, Abramy, Budy Przytockie, Chrościce, Gołębiówka, Kluki, Leonów, Nowe Groszki, Olszewice, Patok, Ryczołek, Sinołęka, Stare Groszki, Szymony, Wity i Żebrówka. Gleby 5 kompleksu ze względu na lekki skład mechaniczny mają małe możliwości przeklasyfikowania do wyższego kompleksu przydatności rolniczej.

Kompleks 6 żytni (żytnio-ziemniaczany) słaby – występuje we wszystkich miejscowościach.

Kompleks 7 żytni bardzo słaby (żytnio-lubinowy) – występuje w przede wszystkim w miejscowościach: Marianka, Abramy, Budy Przytockie, Chrościce, Falbogi, Garczyn Duży, Gołębiówka, Kałuszyn, Kazimierzów, Kluki, Marysin, Milew, Mrocзки, Nowe Groszki, Olszewice, Patok, Piotrowina, Przytoka, Ryczolek, Sinołęka, Stare Groszki, Szembory, Szymony, Wąsy, Wity, Wólka Kałuska, Zimnowoda i Żebrówka. Z powodu ich składu mechanicznego i niedoboru wilgoci nie mogą być przeklasyfikowane do kompleksu wyższego, a plonowanie na tych glebach jest uzależnione od ilości i rozkładu opadów atmosferycznych w okresie wegetacyjnym.

Kompleks 8 zbożowo-pastewny mocny – występuje w przede wszystkim w miejscowościach: Kałuszyn, Nowe Groszki, Przytoka, Sinołęka i Szymony. Gleby tego kompleksu występują na obrzeżach łąk i pastwisk gdzie płytko znajduje się poziom wód gruntowych, nie są narażone na zjawiska erozyjne. Po uregulowaniu stosunków wodnych i wzroście kultury rolnej większość z tych gleb może być zaklasyfikowana do kompleksu 2 pszenne go dobrego.

Kompleks 9 zbożowo-pastewny słaby – występuje w przede wszystkim w miejscowościach: Kałuszyn, Milew, Nowe Groszki, Piotrowina i Przytoka. Gleby te występują w obniżeniach terenu z płytkim poziomem wód gruntowych. Nie są narażone na procesy erozyjne. Po uregulowaniu stosunków wodnych mogą być przeklasyfikowane do kompleksu 4 i 5 żytnio-ziemniaczanego bardzo dobrego i dobrego oraz kompleksu 6 żytnio-ziemniaczanego słabego w zależności od składu mechanicznego gruntu.

4.2 Bonitacja gruntów rolnych

Pod względem przynależności użytków rolnych do poszczególnych klas bonitacyjnych dominują grunty zaliczane do klas IV-V. Ochronie prawnej podlegają grunty I-III klasy bonitacyjnej. W gminie Kałuszyn występują grunty tylko III klasy, które zajmują łącznie 437ha, co stanowi 4,6 % powierzchni gminy.

Grunty te, w szczególności klasy IIIa położone na glebach brunatnych i biellicowych, występują na bardzo małym obszarze w miejscowościach Zimnowoda, Sinołęka i Patok. Gleby zaliczane do klasy III zalegają na stosunkowo większych obszarach we wsiach Wąsy, Falbogi, Mrocзки, Milew, Piotrowina i Garczyn Mały. Gleby o wadliwych stosunkach wodno – powietrznych biellicowe i czarne ziemie (okresowo zbyt wilgotne) klas IIIb, IVa i IVb znajdują się na obszarze wsi Nowe Groszki, zaś gleby trwale za suche we wschodnich rejonach Kałuszyna. W dolinach zalegają trwale użytki zielone średniej wartości o klasach bonitacyjnych IV, V i VI. Najsłabsze gleby VI klasy nie przedstawiające praktycznie żadnych wartości dla rolnictwa i które znajdują się w sąsiedztwie lasów powinny zostać zalesiane (na podstawie Opracowywania Ekofizjograficznego dla Gminy Kałuszyn z 2011 r.).

Tabela . Klasy bonitacyjne użytków rolnych w gminie Kałuszyn.

Lp.	Klasa bonitacyjna	Powierzchnia (ha)	Powierzchnia gminy (%)
1	I	-	-
2	II	-	-
3	III	437	4,63
4	IV	2387	25,29
5	V	2229	23,61
6	VI	1497	15,86
7	VIZ	164	1,76

Źródło: Program Ochrony Środowiska Gminy Kałuszyn na lata 2011 – 2014 z perspektywą na lata 2015-2018 oraz Opracowanie ekofizjograficzne podstawowe dla obszaru miasta i gminy Kałuszyn (2017 r.)

W skali gminy użytki rolne zajmują 61,65 % jej powierzchni. Zdecydowanym dominantem są grunty orne (R) 42,77 %, a następne pastwiska trwałe (Ps) 6,93 % i łąki trwałe (Ł) 6,38 %.

Tabela . Użytki rolne w gminie i mieście Kałuszyn.

Lp.	Rodzaj użytku rolnego	Symbol	Powierzchnia (ha)			Powierzchnia gminy (%)		
			Cała gmina	Miasto	Obszar wiejski	Cała gmina	Miasto	Obszar wiejski
1.	Grunty orne	R	4037	599	3438	42,77	6,35	36,42
2.	Użytki rolne – sady	S	152	9	143	1,61	0,1	1,51
3.	Łąki trwałe	Ł	602	128	474	6,38	1,36	5,02
4.	Pastwiska trwałe	Ps	654	75	579	6,93	0,79	6,13
5.	Grunty rolne zabudowane	Br	213	33	180	2,26	0,35	1,91
6.	Grunty pod stawami	Wsr	133	1	132	1,41	0,01	1,4
7.	Grunty pod rowami	Wsr	28	2	26	0,3	0,02	0,28
Razem			5819	847	4972	61,65	8,97	52,68

Źródło: użytkowanie gruntów (GUS-BDL 2014)

5. Wody powierzchniowe

Obszar gminy Kałuszyn położony jest w strefie wododziałowej pomiędzy dorzeczem Wisły i Bugu. Działy wodne między zlewniami Wisły i Bugu biegną kulminacją wzniesień

w zachodniej części gminy. Na niewielkim wzniesieniu (195 m n.p.m.) we wsi Ryczołek przebiegają działy wodne trzech zlewni. Ta wyniosłość terenu jest silnie rozcięta przez erozję cieków wodnych, ze względu na fakt że początek bierze tu kilka dopływów Wisły i Bugu i nazywana jest „kałuszyńskim węzłem wodnym”. Wododziały będące pasami po obu stronach działów wodnych są obszarami deficytu wód powierzchniowych.

Na terenie gminy Kałuszyn swoje źródła ma 9 cieków, a przez gminę przepływa ich 11.

Z wysoczyzny w kierunku zachodnim spływają wody Rządzy, zasilanej przez dopływ z Przytoki, która wchodzi w skład zlewni Wisły. W kierunku północnym spływają wody Dopływu z Pokrzywnika i Dopływu z Wyględówki, które są dopływami Osownicy w jej górnym biegu. W kierunku zachodnim płynie Gawroniec, zasilany Dopływem spod Augustówki, który jest dopływem Kostrzyna. W centrum gminy w miejscowości Wity swoje źródła ma rzeka Kałuska, (czasami błędnie nazywana Witówką) która płynie przez Kałuszyn. Również jest dopływem Kostrzyna. Na terenie gminy Kałuszyn w swoim górnym biegu zasilana jest przez Dopływ z Nart i Dopływ spod Kazimierzowa. Na południowych krańca gminy w miejscowości Olszewice źródła ma rzeka Trytwa, która wpada do Witówki, a następnie do Kostrzyna.

Zbiorniki wodne można podzielić na naturalne nazywane jeziorami oraz sztuczne zbiorniki wodne (zbiorniki antropogeniczne), które w zależności od sposobu powstania misy dzieli się na: zaporowe, poeksploatacyjne, groblowe, w nieckach z osiadania, zapadliskowe, poregulacyjne, sadzawki i inne. Zbiorniki naturalne zaś ze względu na sposób powstania dzielimy na tektoniczne, wulkaniczne, kosmiczne, polodowcowe, przybrzeżne, krasowe, starorzecza i inne.

Zasilanie zbiorników w wodę odbywa się przez dopływy powierzchniowe i podziemne oraz opady atmosferyczne; ubytek wody jest spowodowany odpływem powierzchniowym i podziemnym oraz parowaniem. Wynika stąd podział zbiorników wodnych według kryterium przepływowości na zbiorniki dopływowe, odpływowe, przepływowe i bezdopływowe. W innym podziale - według kryterium czasu funkcjonowania - wyróżnia się zbiorniki wodne stałe i okresowe (wysychające).

Zbiorniki wodne prócz funkcji przyrodniczej pełnią również funkcje zbiorników retencyjnych (gromadzenie, magazynowanie wody). Zbiorniki retencyjne z reguły mają następujące funkcje:

- ochrona przeciwpowodziowa (jeśli zbiornik posiada tzw. stałą rezerwę powodziową),
- alimentacja przepływów niskich w rzece i tym samym zmniejszanie skutków suszy (nagromadzona woda w okresie jej nadmiaru, jest wypuszczana w okresie, gdy jej brakuje),

- zaopatrzenie aglomeracji miejskich w wodę do picia,
- zaopatrzenie przemysłu w wodę technologiczną,
- produkcja energii elektrycznej (wykorzystuje się różnicę poziomów wody do poruszania turbin elektrowni) - mogą to być zbiorniki budowane specjalnie do tych celów (często w górach), lub jako element dodatkowy, wykorzystując spiętrzenie utworzone do innych celów,
- zaopatrzenie rolnictwa w wodę do nawodnień (irygacje),
- wykorzystywanie zbiorników do rekreacji i sportu.

Po analizie materiałów kartograficznych i wizji terenowych oszacowano, że na terenie gminy Kałuszyn występuję ponad 260 zbiorników wodnych, które zajmują łącznie powierzchnię ok. 146,28ha. W zasadzie w gminie nie występują zbiorniki naturalne. Większość zbiorników to małe prywatne przydomowe stawy, dawne poidła dla zwierząt na terenach pastwiskowo-łąkowych oraz stawy w dolinach rzek.

Największy kompleks stawów na terenie gminy znajduje się w miejscowości Gołębiówka, w dolinie rzeki Kałuski. Łączna powierzchnia wszystkich stawów wynosi ok. 100 ha. Powierzchnia największych stawów to ok. 17,5ha, 16,3ha i 16,2ha. Kompleks stawów w Gołębiówce pełni funkcje hodowlaną i związany jest z Zespołem dworskim w Gołębiówce. Mniejsze powierzchniowo stawy znajdują się w Sinołęce w dolinie rzeki Gawroniec.

W mieście Kałuszyn w dolinie rzeki Kałuska znajduje się zalew „Karczunek” o powierzchni ok. 7ha. Pełni on funkcje retencyjną oraz rekreacyjną. Zbiornik posiada kąpielisko z piaszczystą plażą o długości ok. 250m i szerokości ok. 40m. W jego sąsiedztwie znajdują się dwa boiska do piłki plażowej, plac zabaw, przebieralnia, toalety, ścieżka rowerowa i ścieżka edukacyjna.

6. Wody podziemne

Wg Atlasu Hydrologicznego Polski (Paczyński red. 1995) gmina Kałuszyn położona jest w obrębie regionu mazowieckiego – I, subregionu II – centralnego i rejonu I mazowiecko-podlaskiego. Zgodnie z podziałem regionalnym słodkich wód podziemnych (Paczyński, Sadurski 2007) gmina Kałuszyn położona jest w Prowincji Nizowej w Regionie warszawskim I (środkowomazowiecki). Na podstawie propozycji regionalizacji hydrogeologicznej Polski wg regionów, wynikającej z Ramowej Dyrektywy Wodnej (Paczyński, Sadurski 2007) gmina Kałuszyn położona jest Prowincji Wisły w większości w Regionie Bugu (RG) w Subregionie Nizinnym (SBN), a zachodni fragment gminy w Regionie Środkowej Wisły (RŚW) w Subregionie Nizinnym (SŚWN).

Zgodnie z aktualnie obowiązującym (lata 2016-2021) podziałem wód podziemnych na jednolite części wód podziemnych (JCWPd) opracowanym przez Państwowy Instytut Geologiczny, gmina Kałuszyn położona jest przede wszystkim w jednostce nr 55 PLGW200055 o powierzchni 9395,7 km². Zachodnia część gminy położona jest w jednostce nr 54 PLGW200054 (2273,1 km²), a południowo zachodni w jednostce nr 66 PLGW200066 (3231,2 km²).

7. Warunki klimatyczne

Regionalizacja rolniczo klimatyczna Gumińskiego (1951) lokalizuje gminę Kałuszyn w dzielnicy IX – Wschodnia. Wg regionalizacji klimatycznej Polski Okołowicza (1966) gmina Kałuszyn znajduje się w granicach Mazowiecko- Podlaskiego regionu klimatycznego. W nowszej regionalizacji Woś (1999) lokuje gminę Kałuszyn na pograniczu regionu Środkowomazowieckiego (XVIII) i regionu Podlasko-Poleskiego (XIX).

Region Środkowomazowiecki (XVIII) obejmuje zasięgiem środkową część Niziny Mazowieckiej, a w całości Kotlinę Warszawską. Ogólnie rzecz biorąc, granice klimatyczne tego regionu zarysowują się względnie słabo, uznać je można za mało wyraźne (z wyjątkiem odcinka północnego). Region Podlasko -Poleski (XIX) obejmuje obszar Polesia Lubelskiego, część Niziny Mazowieckiej i Wysoczyzny Siedleckiej. Tylko fragment leży na obszarze Polski. Z wyjątkiem odcinka południowego, pozostałe granice regionu można określić jako mało wyraźne z punktu widzenia kryteriów klimatologicznych.

Średnia roczna temperatura w gminie wynosi 7-8° C. Rocznie występuje średnio dni 110-120 przymrozkowych, 40-50 dni mroźnych, 2 dni bardzo mroźne, 30-40 dni gorących i 2-4 dni upalne. Średnie ciśnienie atmosferyczne wynosi 1015hpa.

Średnia roczna względna wilgotność powietrza dla gminy Kałuszyn wynosi 78-80%. Zjawiskiem powiązanim z wilgotnością powietrza są mgły. Na obszarze gminy obszarem predysponowanym do ich powstawania są doliny rzeczne. Średnia roczna dni z mgłą wynosi 40-50. Zachmurzenie na terenie gminy Kałuszyn kształtuje się średnio na poziomie 4,8-5,0 pokrycia nieba. W roku przeciętnie jest 35-40 dni pogodnych i 160-170 dni pochmurnych. Średnia wysokość rocznych opadów gminy znajduje się przedziale 500 – 550mm. Rocznie dni z opadem jest ok. 160-170 z czego 90-100 dni z opadem $\geq 1,0$ mm oraz 12-14 dni z opadem $\geq 10,0$ mm. Rocznie występuje 26-28 dni z burzą, 2-4 dni z gradem, 60-70 dni z opadem śniegu, w tym 8-10 z zamiecią śnieżną. Na obszarze gminy przeważają wiatry z zachodu 18-20%. Średnia prędkość wiatru wynosi 3-3,5 m/s.

8. Lasy i gospodarka leśna

Wg danych z roku 2014 pochodzących z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego dotyczących użytkowania gruntów, grunty leśne oraz grunty zadrzewione i zakrzewione w mieście i gminie Kałuszyn zajmują powierzchnię 3146ha co stanowi 33,33 % powierzchni gminy, z czego 2287ha (24,23%) to lasy, 859ha (9,1%) to grunty zadrzewione i zakrzewione. Obszar wiejski odznacza się większym udziałem lasów niż miasto Kałuszyn (kolejno 25,24% i 17,48%) oraz większym udziałem gruntów zadrzewionych i zakrzewionych (kolejno 10,09% i 2,52%).

Ogólnie w gminie przeważają grunty leśne prywatne – 1 821ha, które stanowią ok. 58% gruntów leśnych w gminie. Ta przewaga występuje zarówno w mieście jak i w obszarze wiejskim. Grunty leśne publiczne to przede wszystkim własność Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych (ok. 20% powierzchni gruntów leśnych w gminie). Grunty publiczne na terenie miasta Kałuszyn prawie nie występują.

Lesistość gminy wynosi 24,3% (obszar wiejski 25,3%, miasto Kałuszyn 17,6%) i jest niższa od krajowej – 29,5%, ale nieco wyższa do wojewódzkiej – 23,3%.

W lasach, które są w Zarządzie Lasów Państwowych zdecydowanie dominującym siedliskiem leśnym jest las mieszany świeży (LMśw) i bór mieszany świeży (BMśw). Występują również siedliska: borów świeżych (Bśw), lasów mieszanych wilgotnych (LMw). Mniejsze powierzchnie zajmują siedliska: lasy wilgotne (Lw), olsy (Ol), lasy wilgotne (Lw). Dominującym gatunkiem budującym drzewostany jest sosna zwyczajna (*Pinus sylvestris*) w klasach wieku 21-60 lat i 61-100 lat oraz dąb w klasie wieku 61-100 lat. Lokalnie występują drzewostany z przewagą olszy czarnej, brzozy brodawkowatej lub topoli.

9. Korytarze ekologiczne

Korytarze ekologiczne nie są w Polsce objęte ochroną prawną na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody nie są więc obszarami chronionymi. Jednak ten sam akt prawny w art. 3 mówi, że cele ochrony przyrody są realizowane m.in. przez opracowywanie szlaków migracyjnych gatunków chronionych. Korytarze ekologiczne (migracyjne) należy, więc uznać za ważne narzędzie wspomagające ochronę przyrody. Głównym celem sieci korytarzy migracyjnych (ekologicznych) jest przeciwdziałanie izolacji obszarów przyrodniczo cennych, umożliwienie migracji zwierząt i roślin w skali kraju i Europy oraz ochrona i odbudowa różnorodności biologicznej zarówno na obszarach Natura 2000, jak i innych terenach o dużej wartości przyrodniczej. Wyróżniono dwa typy korytarzy ekologicznych: główne o znaczeniu międzynarodowym oraz uzupełniające o znaczeniu krajowym.

Gmina Kałuszyn, ze względu na sprzyjającą topografię, duży udział zielonych terenów otwartych – niezabudowanych (stawy, grunty orne, trwałe użytki zielone, lasy i tereny zadrzewione) oraz mały udział terenów zabudowanych i zurbanizowanych w znacznej części pełni funkcję korytarzy ekologicznych. Oprócz powyższego korytarza autorzy opracowania wyznaczyli dodatkowo jeden najważniejszy lokalnie korytarz ekologiczny w gminie Kałuszyn. Jest on poniekąd uzupełnieniem korytarza krajowego. Położony jest w północnej części gminy i biegnie od miejscowości Milew do miejscowości Zimnowoda. Na znacznej długości związany jest z doliną rzeki Gawroniec. Pewną funkcję lokalnego korytarza ekologicznego pełni również dolina rzeki Kałuski, która przebiega przez miasto Kałuszyn. Ze względu na zabudowanie części doliny (szczególnie w obrębie miasta) utraciła ona w znacznej mierze drożność i jej rola w migracji zwierząt (szczególnie dużych ssaków) jest ograniczona.

Prawidłowe funkcjonowanie korytarzy ekologicznych w znacznym stopniu opiera się o dobrze zachowane tereny leśne. Dlatego ważne jest zachowanie istniejących obszarów leśnych jak również zalesienie nowych gruntów. Dążąc do utrzymania ciągłości korytarzy ekologicznych należy prowadzić zrównoważoną formę gospodarowania na obszarze gminy. Zwarta zabudowa w obszarach korytarzy ekologicznych powinna dochodzić do doliny rzeki lub cieku wodnego.

10. Walory krajobrazowe

W gminie Kałuszyn występują trzy typy krajobrazów: półnaturalne, kulturowe i zdewastowane. Najlepiej zachowany jest krajobraz półnaturalny, który tworzą najbardziej zwarte kompleksy lasów. Lasy w gminie Kałuszyn kształtowane są przede wszystkim przez gospodarkę leśną. Są to przeważnie lasy prywatne. Ten typ krajobrazu występuje w obrębach ewidencyjnych: Abramy, Chrościce, Falbogi, Gołębiówka, Kałuszyn, Kluki, Marysin, Milew, Mroczyki, Nowe Groszki, Sinołęka, Stare Groszki, Szembory, Szymony, Wąsy, Wity, Wólka Kałuska i Żebrówka.

Zdecydowanie najczęściej spotykanym typem krajobrazu jest krajobraz kulturowy. Występuje on we wszystkich obrębach ewidencyjnych. Najczęściej jest to typowy otwarty krajobraz rolniczy, którego główny element stanowią pola, sady i łąki oraz luźna zabudowa wiejska. Cechą charakterystyczną tych krajobrazów oprócz terenów otwartych są także śródpolne zakrzewienia i zadrzewienia, przydrożne szpalery drzew i krzewów, rowy melioracyjne, śródpolne oczka wodne, stawy rybne. itp. Krajobraz kulturowy tworzy także miasto Kałuszyn i jego sąsiedztwo. Najgorzej zachowany krajobraz występuje w miejscach najbardziej zainwestowanych, w sąsiedztwie dużych dróg i gęstej sieci linii elektroenergetycznych.

Mocno ingerujące w krajobraz kulturowy są dominanty w postaci słupów linii elektroenergetycznych wysokiego (110 kV) oraz najwyższego napięcia (400 kV).

Krajobrazy zdewastowane występują lokalnie w zachodniej części gminy, w obrębach ewidencyjnych: Przytoka, Kazimierzów, Ryczolek i Olszewice. Tworzą go przede wszystkim kopalnie piachów i żwirów, zarówno te czynne jak i te które po zakończeniu eksploatacji nie zostały zrehabilitowane. W perspektywie wieloletniej stan takich krajobrazów można poprawić np. poprzez zalesienie po zakończeniu eksploatacji kruszyw.

11. Powiązania przyrodnicze gminy z otoczeniem

Jednym z wymogów skutecznej ochrony zasobów przyrodniczych jest zapewnienie ciągłości ekosystemów, m.in. poprzez wytyczanie specjalnych korytarzy ekologicznych. Głównym celem sieci korytarzy migracyjnych (ekologicznych) jest przeciwdziałanie izolacji obszarów przyrodniczo cennych, umożliwienie migracji zwierząt i roślin w skali kraju i Europy oraz ochrona i odbudowa różnorodności biologicznej zarówno na obszarach Natura 2000, jak i innych terenach o dużej wartości przyrodniczej.

Najważniejszym korytarzem ekologicznym w gminie Kałuszyn jest korytarz leśny o randze krajowej Lasy Łukowskie KPnC-3B. Przebiega on ze wschodu na zachód okalając od południa i północny miasto Kałuszyn. W jego skład wchodzi najważniejsze tereny leśne w gminie. Korytarz ten posiada powiązania z innymi korytarzami ekologicznymi w kraju. Jest łącznikiem pomiędzy trzema innymi korytarzami: Dolina dolnego Bugu - Dolina Dolnego Wieprza GKPNc-7 (korytarz główny), Lasy Łukowskie - Dolina Wieprza KPnC-3C (korytarz krajowy) i Lasy Łochowskie - Lasy Chotyłowskie KPnC-3A (korytarz krajowy).

Ekosystemy leśne mają duże znaczenie dla migracji oraz dyspersji ssaków, w tym gatunków dużych kopytnych np. łoś oraz rzadkich drapieżnych np. wilk i ryś. Barrierami ekologicznymi utrudniającymi migrację ssaków w obrębie korytarzy leśnych są przede wszystkim: infrastruktura komunikacyjna, zabudowa oraz fragmentacja dużymi powierzchniami otwartych terenów rolniczych. W gminie Kałuszyn barierę taką będzie tworzyć projektowana autostrada A2.

VII. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE ZE STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTEKÓW ORAZ DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ

1. Ochrona zabytków

1.1. Osadnictwo i zabytkowe układy drożne

Średniowieczne osadnictwo na terenach obecnej gminy Kałuszyn rozwijało dość pręźnie. Przeludnione szlachtą zaściankową Mazowsze Stare i Polne prędko stało się terenem emigracji ludności na sąsiednie obszary, a przede wszystkim na północno-wschodnie Mazowsze, leżące po prawej stronie Wisły, zwane Mazowszem Leśnym. Rozciągały się tu bezludne puszcze, które stopniowo zostawały zaludniane głównie przez drobną szlachtę.

Jedną z fal kolonizacyjnych przyszła z głębi Mazowsza w 2 połowie XIV wieku, nasilając się po podpisaniu unii polsko-litewskiej w Krewie w 1385 r. Kolonizatorami tych terenów było przede wszystkim drobne rycerstwo, stanowiące zaczątek późniejszej szlachty zagrodowej. W XV wieku kolonizacja obejmowała całe połacie ziem wschodniego Mazowsza. Powszechnie występowały tu folwarki, genetycznie związane z osadami, które w przeważającej liczbie były rycerskimi, drobnymi gospodarstwami rolnymi. Obok pól uprawnych obejmowały ogrody owocowe, warzywne, hodowlę bydła, koni, itp. Masowe powstawanie nowych folwarków czy powiększanie starych, rozpoczęło się po pokoju toruńskim w 1466 r, po otwarciu drogi do Gdańska, kiedy to wzrosły znacznie ceny na zboża. Piętnastowieczny rodowód posiada m. in. Kałuszyn. Ożywiony ruch osadniczy rozwinął się w XVI w. za panowania króla Zygmunta Starego i Bony, która miała na Mazowszu wielkie obszary ziemi. Szesnastowieczne rodowody posiadają takie miejscowości, jak: Garczyn, Falbogi, Przytoka, Ryczołek. W drugiej połowie XVI wieku w okolicy Kałuszyna funkcjonowało kilka wsi szlacheckich o dwuczłonowej nazwie: Kałuszyn - Patok, Kałuszyn – Milewo, Kałuszyn – Szymony, Kałuszyn – Wity, Kałuszyn – Olszewice, Kałuszyn – Abramy, Kałuszyn – Kluki. Z biegiem czasu pierwotna nazwa zachowała się tylko przy siedzibie parafii, natomiast drugi człon pozostał nazwą wsi istniejących do dzisiaj.

Sieć dróg lądowych w owym czasie można podzielić na dwie kategorie: gościńce i drogi lokalne. Drogi lokalne służyły komunikacji w obrębie każdej miejscowości a dalej stanowiły połączenie z młynem i sąsiednimi wsiami, z kościołem, z najbliższą miejscowością. Drogi te bywały ogólnie dostępne, ale też mogły być przez właścicieli dóbr, przez które przechodziły zamykane dla obcych. Na gościńcach, czyli drogach publicznych dostępnych dla wszystkich, odbywał się ruch o szerszym zasięgu. Łączyły one między sobą ośrodki handlu i administracji, a więc miasta będące miejscami targów i jarmarków, ośrodkami większych dóbr, stolicami województw, ziem, powiatów, siedzibami biskupstw i archidiakonatów.

Przebieg dróg wszelkiego rodzaju charakteryzuje długotrwała niezmiennność, ze względu na fakt iż sieć osadnicza zmieniała się bardzo powoli. W rezultacie można przyjąć,

że stan dróg z XVI wieku, w ogromnej mierze odpowiada stanowi z XVIII czy XIX stulecia. Pewne zmiany wprowadzone zostały w sieci dróg publicznych w związku z rozwojem poczty w XVIII i XIX wieku. Wyodrębniono wtedy osobną kategorię dróg pocztowych, a gdzieś tam zaczęto także prostować niektóre odcinki gościńców.

Do najstarszych szlaków przebiegających przez teren obecnej gminy Kałuszyn, należał gościniec wiodący z Czerska do Liwa. Gościniec czerski w kierunku wschodnim do Osiecka, przez Kołbiel, Siennicę, Cegłów, Goździec-Kruki (ob. Kruki), do Kałuszyna i stąd przez Chwałbogi (ob. Falbogi) przez Wierzbno do Liwa i dalej na wschód.

Szczególne znaczenie dla terenów gminy Kałuszyn posiadała droga Warszawa – Brześć Litewski. Wiodła ona przez Grochów, Janówek, Dębe Wielkie, Kobierne, Choszczówkę, Stojadłę, Mińsk, Targówkę, Barcząca, Wiciejów, Mienię, Cegłów, Żeliszew, Siedlce i dalej do Brześcia. Na przełomie XVIII-XIX wieku większą popularność zyskała droga Warszawa – Brześć o przebiegu na odcinku Mińsk – Siedlce przez miejscowości: Kałuszyn, Trzebuczę, Suchą, Kopcie, Niwiski i Chodów.

Wielkie znaczenie miała też droga określana szlakiem drugiej klasy szlak biegnąca w kierunku północnym, mianowicie z Latowicz przez Gniewoń, Waliska, Kuflew, Cegłów, Kałuszyn, Wierzbno, do Liwa i dalej w kierunku wschodnim.

Niezmiernie ważnym przedsięwzięciem drogowym było wybudowanie w latach 1819-1823 bitego z kamienia traktu zwanego brzeskim a później traktem głównym podlaskim. Miał on rangę drogi państwowej i był jednym z pierwszorzędných dróg po prawej stronie Wisły. Przechodząc przez okolice Mazowsza i Podlasia, stał się bardzo dogodnym szlakiem komunikacji i pocztowym. Jego trasa na terenie miasta Mińsk Mazowiecki została znacznie zmieniona w stosunku do starego przebiegu drogi Warszawa – Brześć Litewski. Mianowicie został wytyczony na północ od starego i przechodził przez takie miejscowości jak: Osiny; w pobliżu Janowa; Ignaców i dalej na wschód poza terenem gminy, przez takie miejscowości jak: Jędrzejów, Kałuszyn, Siedlce.

1.2 Urbanistyka

Kałuszyn jako wieś istniał już na początku XV w., a rozwój miejscowości nastąpił przed 1447r. kiedy to dziedzic Kałuszyna, Stanisław Kałuski osadził kmieci przydzielając im działki ziemi, które mieli wykarczować. W 1447r. wybudowano kościół, który w 1472r. stał się parafialnym po dokonaniu erekcji parafii kałuszyńskiej, wyłączając ją z pod jurysdykcji Grębkowskiej. W dzisiejszym układzie kompozycyjnym Kałuszyna ten przed lokacyjny element wsi targowej jest czytelny od północnego-zachodu. W 2 poł. XVI w. Kałuszyn był

wsią o dobrze rozwiniętym rzemiośle, gdy średniej wielkości miasta mazowieckie liczyły po kilkadziesiąt rzemieślników, w Kałuszynie było 15 rzemieślników.

Kilku wiekowy trwający do końca XVII w. okres władania Kałuszynem przez ród Kałuskich nie przyniósł miejscowości radykalnych zmian. Kałuszyn ciągle pozostawał wsią, w 1673r. liczył 200 mieszkańców, a zabudowa skupiała się przy wrzecionowatym układzie dróg. Sytuacja miejscowości zmieniła się po nabyciu jej przez Opackich herbu Rogala.

Przywilej lokacyjny miasta uzyskał Wojciech Opacki, podkomorzy liwski od Augusta króla Polski na sejmie w Grodnie w 1718r. W 2 poł. XVII w. lokowano na Mazowszu zaledwie trzy miasta i jedno relokowano. Akcja przybrała nieco na sile w XVIII w. lokowano wówczas jedenaście miast wśród nich Kałuszyn.

Lokacyjny rynek zwany obecnie starym, położony pomiędzy ulicami: Warszawską, Barlickiego, Mickiewicza i Kościelną posiada kształt zbliżony do trapezu o wymiarach 118m x 114m oraz 130m x 106m. Został wytyczony na południowo-zachód od istniejącego wtedy drewnianego kościoła przy południowo-zachodnim skraju wrzecionowatego placu. Mimo, iż rynek został sytuowany poza obrębem wrzeciona, to jednak pozostał wkomponowany w stary szlak biegnący z Liwa do Cegłowa. Po przeprowadzeniu w 1823r. traktu Warszawa - Brześć w pobliżu Rynku Starego, jego znaczenie zmalało, do tego stopnia, że po pożarze w 1845r. budynki zaczęto lokalizować frontem nie do wnętrza rynku lecz do drogi Warszawsko - Brzeskiej. Obecnie rynek nie pełni konkretnej funkcji, pozostaje niezagospodarowanym placem.

Innym ważnym elementem układu przestrzennego miasta jest Nowy Rynek o kształcie prostokąta i wymiarach 130m x 108m, położony pomiędzy ulicami: Warszawką, Mickiewicza, obecnie na rynku urządzono skwer miejski z roślinnością, fontanną i urządzeniami do zabawy dla dzieci. Po wybudowaniu ratusza przy rynku w 1865r. a następnie kościoła murowanego w 1897r. rynek stał się przede wszystkim placem o funkcji reprezentacyjnej. Targ zwierzęcy ulokowano na placu o wymiarach 85m x 100m zawierającym się w północno-wschodniej części przedlokacyjnego wrzeciona, pomiędzy ulicą Mickiewicza a Trzcianka.

Okres autonomicznego Królestwa Polskiego był pomyślny dla Kałuszyna, miasto rozrastało się, przybywało dochodów, wzrastała liczba mieszkańców i rzemieślników których w 1820r. było 113. Rozwój miasta na krótko został zahamowany w czasie powstania listopadowego. Po powstaniu miasto uzyskało dodatkowy targ tygodniowy co pozwoliło na jeszcze większy rozwój handlu, a jednocześnie równieży znaczy rozwój gospodarczy miasta. W latach czterdziestych XIX w. miasto stało się największym punktem handlu zbożem na

Mazowszu Wschodnim. Od 1827r. do 1846r. liczba domów w Kałuszynie wzrosła ze 145 do 204, natomiast liczba ludności z 1819 do 4017.

Pod koniec XIX w. nieznacznie rozwinął się w Kałuszynie przemysł, funkcjonowały tu trzy fabryki tałesów, fabryka świec, dwie olejarnie, garbarnia i dwie fabryki octu. W okresie międzywojennym miasto utrzymywało się na poziomie zaludnienia z końca XIX i pocz. XX w., terytorialnie również się nie rozrosło.

Analizując obecny układ przestrzenny Kałuszyna i oceniając jego stopień zachowania historycznego układu kompozycyjnego możemy stwierdzić, iż interesujący nas fragment miasta zawiera się w prostokącie, w którym zachowały się główne elementy z rozwoju przestrzennego miasta: - układ przedlokacyjny w północno-zachodniej części miasta; - układ lokacyjny w obrębie Rynku Starego; - układ kompozycyjny w obrębie Rynku Nowego; -układ kompozycyjny w obrębie targowicy; - kwartały zabudowy z czasu dziewiętnastowiecznych regulacji; - trakt warszawsko-brzeski będący osią miasta; - kościół parafialny będący dominantą wysokościową miasta.

1.3 Architektura sakralna

Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława BM w Kałuszynie, należy do grupy obiektów, których styl zwykle określa się jako „gotyk nadwiślański”. Parafia została erygowana w 1472 roku, staraniem Stanisława Kałuskiego, przez biskupa poznańskiego Andrzeja Opalińskiego.

Obecny kościół wzniesiono w latach 1889 – 1893, według projektu znakomitego architekta Józefa Piusa Dziekońskiego. Usytuowany jest przy północno-zachodnim narożniku rynku, zwrócony frontem ku rynkowi. Murowany z cegły, od wewnątrz otynkowany. Korpus na planie prostokąta, trójnawowy, bazylikowy, czteroprzęsłowy, z węższym piątym przęsłem przywieżowym od frontu. Nawa środkowa dwukrotnie szersza od bocznych. Od południa prostokątna wieża w szerokości nawy głównej. Prezbiterium o połowę krótsze od korpusu, zamknięte pięciobocznie, trójprzęsłowe. Po obu stronach prezbiterium zakrystie w szerokości naw bocznych.

Nawa główna i prezbiterium jednakowej szerokości, nakryte wspólnym dwuspadowym dachem, nad zakończeniem prezbiterium pięciopłociowym. Nawy boczne i zakrystie jednakowej wysokości, niższe od nawy głównej i prezbiterium. Kryją je wspólne jednospadowe dachy. Od frontu w szerokości nawy głównej, trójkondygnacyjna wieża, zwężająca się ku górze, zakończona ostrołuczny hełmem. Nawa główna, boczne, prezbiterium i wieża oszkarpowane.

Wewnątrz nawa główna otwarta na nawy boczne ostrołukowymi arkadami wspartymi

na kolumnach. Na głowice kolumn spływają zebra i gurty sklepienne. Nad arkadami gzyms kordonowy, nad nim w parach prostokątnych płycin ostrołuczne blendy. Tęcza ostrołukowa. Chór muzyczny na ścianie przeprutej trzema arkadami na filarach. W wieżyczkach spiralne klatki schodowe do skarbców oraz na wieżę. Na wyposażeniu kościoła ołtarze, chrzcielnica, ambona, konfesjonały, feretrony opracowane jednorodnie w stylu neogotyckim.

Do rzadko spotykanych prywatnych obiektów sakralnych, należy kaplica pw. Matki Boskiej Szkaplerznej w zespole dworskim w Sinołęce. Została wzniesiona w 1739 roku z fundacji ówczesnego właściciela majątku Jana Zaborowskiego. Kaplica reprezentuje typ kościółka barokowego o zredukowanym programie i uproszczonej konstrukcji i bryły, tkwiącej jeszcze w tradycji gotyku. Kaplica została zwrócona prezbiterium na wschód. Drewniana, z zastosowaniem konstrukcji wieńcowej. Wzniesiona na planie prostokąta, jednonawowa. Prezbiterium węższe, zamknięte trójbocznie, przy nim od północy zakrystia, od zachodu prostokątna kruchta.

Bryła kaplicy zwarta. Część korpusu nawowego wyższa, kryta dachem dwuspadowym z trzecią połacią do zachodu. Prezbiterium niższe z dachem wielopołaciowym, nad kruchtą i zakrystią dachy pulpitowe. Na kalenicy nawy, czworoboczna wieżyczka na sygnaturkę zwieńczona daszkiem namiotowym. Zewnątrz zrąb oszalowany i wzmacniany lisicami. Wewnątrz ściany z surowych bali, nieszalowane, z silnie wystającymi lisicami. Belka tęczowa gładka, mocowana w zrębie. Nawę od prezbiterium oddziela ażurowa balustrada. Od zachodu drewniany chór muzyczny wsparty na czterech słupach. Na wyposażeniu ołtarz główny z XIX wieku i dwa boczne późnorenansowe, drewniane, architektoniczne.

Niewielki drewniany kościółek wyznania mariawickiego, datowany na 1906 rok, zlokalizowany jest w Wólce Kałuskiej. Wzniesiony na planie prostokąta z zastosowaniem konstrukcji wieńcowej. Ściany zwęglowane na jaskółczy ogon z ostatkami. Od frontu drzwi wejściowe dwuskrzydłowe, w bocznych ścianach (późniejsze) okna jednopolewe z okiennicami. Bryła prostopadłościenna, nakryta dachem dwuspadowym o połaciach z blachy łączonej na rąbek stojący. Na kalenicy od frontu gładki krzyż łaćski.

1.4 Budownictwo

Budownictwo w okolicy Kałuszyna głównie opierało się na wykorzystywaniu drewna jako podstawowego materiału do wznoszenia budowli. Rozciągające się na olbrzymich połaciach lasy, pozwalały na dogodny pobór drewna do budowy. Wśród dawnej zabudowy na terenie gminy Kałuszyn, nie licząc kamienic w mieście Kałuszynie, zdecydowanie przeważają obiekty drewniane. Obiekty murowane stanowią pojedyncze przykłady, np.: dom nr 30 w Mroczkach. Przeważająca większość budynków ujęta w Gminnej Ewidencji Zabytków,

datowana jest na lata 20-te i 30-te naszego stulecia.

W zabudowie zagród wiejskich na terenie gminy Kałuszyn, typowe rozwiązanie sprowadza się do założenia składającego się z trzech podstawowych budynków: domu mieszkalnego, budynku inwentarskiego i stodoły. W obiektach wchodzących w skład siedliska, występuje głównie konstrukcja zrębowa. Podstawę konstrukcji stanowi podwalina węglowana na obłap lub na nakładkę z zamkiem, posadowiona na kamieniach polnych lub ceglanej podmurówce. Od góry konstrukcję zrębu spinają oczepy związane na nakładkę z zamkiem oraz zacięte w oczepie belki stropowe ułożone w poprzek budynku. Więźba dachowa konstrukcji krokwiowo - jętkowej, krokwie zaczopowane w opasce, oczepie lub belkach stropowych.

W zdecydowanej większości budynków występuje zewnętrzny szalunek. Deski szalunku z reguły przybijane są w układzie pionowym. Konstrukcja sumikowo - łątkowa do wznoszenia zrębu nie jest spotykana. Ten rodzaj konstrukcji stosowano do osadzenia okien i drzwi, zwłaszcza w okresie międzywojennym.

Na terenie gminy Kałuszyn, przeważają domy szerokofrontowe, dwutraktowe, w których pomieszczenia tworzą dwa ciągi wewnątrz rozplanowanych równoległe do osi wzdłużnej budynku. Wnętrzami tymi zwykle są dwie lub trzy izby, komora i sień.

Rozplanowanie wewnątrz domów występujących na terenie gminy dzielimy zasadniczo na dwie grupy:

- z dośrodkowym układem pomieszczeń, gdzie urządzenia ogniowo - grzewcze są usytuowane w centrum budynku a pomieszczenia wnętrza rozmieszczone są wokół tych urządzeń, np. dom nr 36 w Gołębiówce, dom nr 24 i nr 29 w Milewie, dom nr 33 i nr 37 w Mroczkach, dom nr 6 w Wąsach, dom nr 34 w Sinołęce.
- z osiowym układem pomieszczeń, gdzie pomieszczenia usytuowane są symetrycznie po obu stronach budynku, np.: dom nr 47 w Leonowie, dom nr 10 i nr 32 w Mroczkach, dom nr 12 w Wąsach, dom nr 1 w Witach, dom nr 10 w Zimnowodzie.

Na terenie gminy Kałuszyn, zasadniczo spotykamy dwa typy dachów, mianowicie:

- dwuspadowe, najczęściej spotykane, np.: dom nr 5 Garczynie Małym, dom nr 24 w Nowych Groszkach, dom nr 3 w Starych Groszkach, dom nr 33 w Witach, dom nr 7 w Wólce Kałuskiej.
- naczółkowe, występujące rzadziej, np. dom przy ul. Mostowej 40 w Kałuszynie, dom przy ul. Wojska Polskiego 7 w Kałuszynie, dom nr 30 w Mroczkach, dom nr 40 w Wąsach, dom nr 11 w Wólce Kałuskiej.

1.5 Obiekty rezydencjonalne

Do interesujących założeń rezydencjonalnych na terenie gminy Kałuszyn, należy zespół dworski w Sinołęce. Dwór został wzniesiony ok. 1830 roku, kiedy majątek objął Kacper Buczyński. Następnie majątek przeszedł w posiadanie dzieci Kacpra, m. in. Lucjana Napoleona, który na pocz. XX w. ofiarował Sinołękę w prezencie ślubnym swej córce Marii Felicji Aleksandrze, poślubionej Władysławowi Filewiczowi. Przekształcił on gospodarstwo wyłącznie na sadownicze i stał się organizatorem polskiego sadownictwa i twórcą stacji sadowniczej, w której prowadził działalność naukową i dydaktyczną. W 1946 roku dobra przeszły na rzecz Skarbu Państwa, częściowo rozparcelowane, część objął Zakład Doświadczalny Instytutu Sadownictwa Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego.

Dwór został wzniesiony z drewna z zastosowaniem konstrukcji wieńcowej. Podwalina zwęgłowana na nakładkę, osadzona na podmurówce z cegły i kamienia. Dwór na planie prostokąta, od frontu ganek na osi, od strony parku weranda. Układ wewnątrz parteru trójdzielny, dwutraktowy. Budynek charakteryzuje się prostą, zwartą bryłą. Nakryty jest wysokim dachem dwuspadowym z naczółkiem od strony wschodniej. We frontowej połaci dachu facjata z daszkiem dwuspadowym.

Obok dworu drewnianego wzniesiono w 1911 roku dwór murowany na fundamentach z łamanych kamieni polnych. Posiada plan mocno rozczłonkowany. Parter na planie prostokąta z licznymi ryzalitami, czterotraktowy, trójdziałowy. Bryła stosownie do rzutu mocno rozczłonkowana, część środkowa dwukondygnacyjna, nakryta dachem czterosпадowym z lukarnami. Nad parterowymi ryzalitami dachy czterosпадowe, niższe od głównego.

Drugim zespołem rezydencjonalnym na terenie gminy Kałuszyn jest założenie dworsko-folwarczne w Gołębiówce. Założenie to powstało na przełomie XIX i XX wieku z nastawieniem na gospodarkę rybną. Pierwsze murowane budynki wzniesiono na pocz. XX wieku. Folwark założyła rodzina Kuncewiczów. Wandalin Kuncewicz wybudował tu okazały dwór w latach 1923 – 1927, co doprowadziło majątek do zadłużenia. Następnie sprzedaje majątek Jerzemu Zdziechowskiemu, ministrowi Skarbu Rzeczypospolitej Polskiej. W czasie II wojny światowej administrowany przez Niemca Andrzeja Lipskiego, pochodzącego z Poznańskiego. Po wojnie w użytkowaniu Państwowego Gospodarstwa Rybnego.

Dwór został usytuowany na nadrzecznej terasie, zwrócony frontem na południowy wschód. Jest to budynek murowany z cegły, obustronnie tynkowany. Wzniesiony na planie prostokąta, z alkierzami od strony ogrodu, z trójbocznym ryzalitem między nimi. Dwutraktowy, trójdziałowy, wielopomieszczeniowy. W dominującym dziale frontowym

obszerny salon z wyjściem do ogrodu.

Bryła dworu częściowo podpiwniczona, parterowa, mocno rozczłonkowana, nakryta bardzo wysokim dachem mansardowym. Alkierze nakryte oddzielnymi dachami czterospadowymi. Od ogrodu dwukondygnacyjny ryzalit, dołem pełny natomiast górą jako balkon na dwóch kolumnach, nakryty pięciopłóciowym dachem.

1.6 Obiekty folwarczne

Przy zespole dworskim w Sinołęce, zachował się interesujący drewniany spichlerz. Datę jego budowy określa się na przełom XVIII i XIX wieku. Spichlerz reprezentuje typ budynku szerokofrontowego, jednotraktowego z podcieniem od frontu. Budynek posadowiony został na murowanej piwnicy. Ściany konstrukcji wieńcowej z drewna sosnowego, wzmocnione łątkami. Bale zrębu węglowane na jaskółczy ogon z osłatkami. Podwalina łączona na nakładkę obustronną, osadzona na podmurówce z cegły i kamienia polnego. Założony na planie prostokąta o układzie wewnątrz dwudzielny. Jednokondygnacyjny z użytkowym poddaszem. Bryła zwarta o przysadzistych proporcjach, wzbogacona frontowym podcieniem. Dach dwuspadowy z naczółkami o połaciach gontowych.

Liczne zabudowania zespołu folwarcznego znajdują się przy dworze w Gołębiówce. Folwark oddalony jest od dworu ok. 200m., i zajmuje prostokątny obszar z gospodarczym podwórzem ograniczonym budynkami folwarcznymi. Najstarszym obiektem w zespole jest spichlerz zbudowany w 1909 roku. Został wymurowany z kamieni polnych oraz czerwonej cegły. Wzniesiona na planie prostokąta, jednoprzestrzenny, wydłużony nową jednoprzestrzenną dobudówką. Bryła niepodpiwniczona, parterowa, prostopadłościenna zwarta, nakryta dachem dwuspadowym.

Wschodnią stronę dziedzińca zajmuje chlewnia wymurowana z cegły ok. 1913 roku. Wzniesiona na planie prostokąta, trójdziałowa. Strop drewniany, belkowy, nagi, wzmocniony podciągami wspartymi na drewnianych słupach z mieczami. Więźba dachowa drewniana, krokwiowo-stolcowa. Bryła niepodpiwniczona, parterowa, prostopadłościenna, nakryta dachem czterospadowym.

Dawna stajnia wybudowana w 1922 roku i przebudowana na garaże w 1975 roku. Została wzniesiona z cegły, obustronnie tynkowana. Założona na planie mocno wydłużonego prostokąta, jednotraktowa, złożona z sześciu odrębnych pomieszczeń. Posadzki cementowe, stropy wylewane. Więźba dachowa drewniana, krokwiowo-stolcowa. Bryła niepodpiwniczona, parterowa, prostopadłościenna, nakryta dachem dwuspadowym z naczółkami.

1.7 Założenia parkowe

Najcenniejszym parkiem na terenie gminy Kałuszyn jest założenie w Sinołęce, datowane na I poł. XIX w. Jest to park o układzie swobodnym, położony na dwóch tarasach. Na tarasie głównym usytuowane są zabytkowe zabudowania dworskie, którym ogród towarzyszy. Na zachód od murowanego dworu na przedłużeniu osi kompozycyjnej zachowano daleki widok na otaczającą okolicę. Wnętrze ogrodowe zostało podporządkowane tej osi widokowej i wyższe drzewa umieszczono w nieregularnych grupach poza jej przebiegiem. Na terenie górnego tarasu założenia również znalazły się elementy, które wiążą założenia ogrodowe z najbliższą okolicą.

Dolny taras założenia parkowego ma charakter łąkowy. Na przebiegu osi widokowej przeprowadzonej przez zachodnią część parku, znajdują się staw w otoczeniu grup starodrzewu. Do terenu obecnego parku doliczono również staw położony na tarasie dolnym poza drogą do wsi. Kiedyś był to jeden z licznych w sąsiedztwie parku stawów rybnych, a teras obrośnięty wokół starodrzewem stanowi piękne uzupełnienie krajobrazowe kompleksu parkowego.

Na terenie parku dworskiego w Sinołęce rośnie ponad 500 egzemplarzy drzew. Są to drzewa w różnym wieku, lecz przeważa starodrzew. Znajdują się one w licznych grupach naturalnych tworząc wnętrza parkowe i towarzysząc budynkom zespołu dworskiego. Najstarsze drzewa towarzyszą kaplicy i znajdują się w nasadzeniach szpalerowych. Najliczniejszą grupą gatunkową na terenie parku jest lipa drobnolistna. Wiele jest również starych okazów klonu pospolitego, kasztanowca białego i białodrzewów. Na terenie dolnego tarasu drzewostan jest bardziej naturalny - pochodzenia łąkowego, co związane jest z warunkami środowiska jakie tu panują. Przeważa tu olcha, wierzba i topola biała. Krzewy ozdobne występują w skupinach towarzyszących grupom drzew, głównie w otoczeniu zabudowań zespołu dworskiego.

Drugim interesującym założeniem parkowym na terenie gminy Kałuszyn jest park dworski w Gołębiówce założony na pocz. XX w. Park założony jest na planie nieregularnego wielokąta, którego bok od strony zachodniej przybiera kształt półkola. Położony jest na trzech tarasach wznoszących się od stawu w kierunku południowo-zachodnim, przy czym dwór usytuowany jest na tarasie środkowym. Od strony północnej park przechodzi w naturalny krajobraz łąkowy porośnięty olszami, wierzbami i styka się z kompleksem stawów.

Park posiada układ swobodny. Głównym elementem założenia parkowego jest aleja dojazdowa do dworu stanowiąca oś kompozycyjną. Wyraźnym elementem kompozycyjnym jest również szpalerowe nasadzenie świerkami zachodniej i południowo-zachodniej granicy

parku. Jednym z elementów jest szpaler modrzewi przebiegający równolegle do alei dojazdowej. Aleja dojazdowa obsadzona jest klonami pospolitymi, oraz kilkoma egzemplarzami dębu. Wśród starodrzewu parkowego przeważają: brzozy brodawkowate, klony pospolite i jesionolistne, świerki pospolite, robinie, wiązy, sosny. Dolny taras założenia parkowego po północno wschodniej stronie alei dojazdowej posiada drzewostan bardziej naturalny - pochodzenia łągowego. Występuje tu olcha i wierzba. Krzewy występują na terenie całego założenia parkowego, głównie w otoczeniu dworu od strony północno-zachodniej. Dominuje dzika róża oraz czarny bez.

1.8 Cmentarze

Cmentarz parafialny w Kałuszynie zlokalizowany jest w północno-wschodniej części miejscowości. Usytuowany jest między ulicą Chopina, a ul. Warszawską, tj. drogą krajową numer 2, czyli międzynarodową trasą Warszawa - Moskwa. Położony na lekkim wyniesieniu terenu. Stara część ogrodzona murem pełnym z dużych łupanych kamieni polnych. W ogrodzeniu frontowym od strony zachodniej umieszczono bramę z metalowymi skrzydłami bramnymi osadzonymi na murowanych słupach z czterospadowymi daszkami.

Wytyczony na planie trapezu, powiększony w kierunku wschodnim i południowym. Zasadniczym elementem kompozycyjnego rozplanowania jest aleja główna wiodąca do bramy w kierunku północno-wschodnim. Brak jest alejek bocznych przecinających aleję główną, jedynie na nowej części przebiega alejka dochodząca do kwatery wojennej. Podział na kwatery w starej części jest zatarty. Nagrobki sytuowane są rzędowo i dwurzędowo. Roślinność na cmentarzu jest uboga, rosną jedynie żywotniki zachodnie.

Niezmiernie ważnym elementem przestrzennym na cmentarzu jest kwatera wojenna żołnierzy 1 Dywizji Piechoty Legionów im. Józefa Piłsudskiego poległych w bitwie pod Kałuszynem 12 września 1939 roku. Ku ich czci wzniesiono tu znamienny pomnik ukazujący atakujących żołnierzy polskich w postaci wklęsłych sylwetek. Kwatera obsadzona jest żywotnikami zachodnimi.

Większość nagrobków zlokalizowanych na cmentarzu pochodzi z czasów powojennych. Wykonana jest z lastryka, betonu oraz granitu i posiada zunifikowane formy. Starsze nagrobki, często o indywidualnych, artystycznie opracowanych kształtach, wykonano przeważnie z piaskowca, granitu, żelaza i żeliwa. Najstarszym nagrobkiem jest nagrobek Michała Parolla, zm. 17 grudnia 1850r. Wśród interesujących pod względem formy obiektów, na uwagę zasługują następujące nagrobki: - Józia Noińskiego, zm. 1880r. - Eugeni z Czekańskich Sierzputowskiej, zm. 1886r. - Augusta Drzewieckiego, zm. 1894r. - Edwarda Kuntzla, zm. 1889r.- Władysława Klukowskiego, zm. 1886r. - Michała Milewskiego, zm.

1890r.- Zosi Michalik, zm. 1896r. - Heleny Bissen, zm. 1881r. - Walentego Mikulskiego, zm. XIX w. - Ryci i Tadzika Wocialów, z 1934r.

W Kałuszynie istnieje też cmentarz żydowski, a raczej miejsce po cmentarzu. Zlokalizowany jest na północno-wschodnim skraju miejscowości. Położony na terenie płaskim porośniętym łąką. Posiada kształt trapezu zbliżonego do prostokąta. Cmentarz został zniszczony przez Niemców w czasie II wojny światowej i nie ma na nim śladów dawnego założenia, ani macew. W 2017 roku ustawiono na cmentarzu symboliczny pomnik, upamiętniający liczną niegdyś kałuszyńską społeczność żydowską.

Na terenie gminy Kałuszyn znajduje się cmentarz rodowy w zespole dworsko parkowym w Sinołęce. Położony jest w północno-wschodniej części parku i stanowi integralną część założenia parkowego. Posiada kształt trapezu i obejmuje obszar wokół kaplicy dworskiej. Na terenie cmentarza zlokalizowanych jest kilka mogił ziemnych w tym jedna z dużym krzyżem drewnianym. Przed frontem kaplicy, po lewej stronie to jest od północy, znajdują się kilku metrowej wysokości nagrobek Kacpra Buczyńskiego, z 1 poł. XIX w. wpisany do rejestru zabytków. Nagrobek posiada kształt wielostopniowego obelisku wykonanego z szarego piaskowca i reprezentuje styl klasycystyczny. Oprócz mało czytelnej frontowej inskrypcji epitafijnej Kacpra Buczyńskiego, na nagrobku zostały wykute następujące inskrypcje: - Zimera ze Zbuczyńskich Ceglińska, zm. 25. I. 1867r. - Felicja z Łabeckich Buczyńska, zm. 18.V. 1878r. - Zofia ze Skorochodów Majewskich 1-voto Buczyńska, 2-voto Nowicka, zm. 16. IV. 1872r. - Ceglińska (o nieznanym imieniu), zm. VIII. 1882r. Cmentarz porośnięty jest starymi drzewami wśród których na szczególną uwagę zasługują trójpniowa lipa, będąca pomnikiem przyrody.

1.9 Miejsca pamięci

Wymownym miejscem pamięci, oznaczonym pamiątkowym krzyżem, jest fragment targowiska przy ul. Kilińskiego w Kałuszynie. Metalowy krzyż osadzony w granitowym cokole, poświęcony powstańcom 1863 roku został ustawiony na mogile powstańczej w 1910 roku. W tradycji mieszkańców Kałuszyna miejsce to pozostawało w głębokiej pamięci i odnoszono się do niego z wielkim pietyzmem. Fakt pochówku powstańców w tym miejscu potwierdziły badanie archeologiczne przeprowadzone w ostatnim czasie.

W centrum Kałuszyna wzniesiono interesujący pomnik ustawiony w 20 rocznicę odzyskania niepodległości i zatytułowany "Bojownikom o Niepodległość". Zaprojektował go ówczesny burmistrz Kałuszyna. W skład Komitetu Budowy wchodziło wielu znamienitych obywateli miasta. Pomnik powstał ze składek miejscowej ludności, wiele prac przy pomniku wykonano społecznie. Uroczyste odsłonięcie pomnika miało miejsce 11 listopada 1938 roku.

Burzliwa była historia monumentu po II wojnie światowej, m. in. zmieniono treść inskrypcji, odpiłowano koronę na głowie orła. Dzięki staraniom Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Kałuszyńskiej w 1989 roku, przywrócono przedwojenny wygląd pomnika i symbolikę, a w 1997 roku, dzięki kombatantom i władzom miasta, pomnik odnowiono zachowując jego historyczny wygląd.

Na cmentarzu parafialnym w Kałuszynie w kwaterze wojennej, wzniesiono w 1970 roku pomnik, wykonany według proj. Dariusza Frycza, poświęcony żołnierzom 1 Dywizji Piechoty Legionów im. Józefa Piłsudskiego poległym w zwycięskiej bitwie pod Kałuszynem 12 września 1939 roku. Bój pod Kałuszynem stoczony został w nocy z 11 na 12 września 1939 r. Dowódca związku taktycznego gen. Brygady Wincenty Kowalski, uzyskawszy informacje że Niemcy okrążają 1 DP Legionów, postanowił przebić się przez kordon niemiecki w rejonie Kałuszyna. W opinii historyków, była to jedna z najcięższych i najkrwawszych bitew Polskiego Września.

Około północy 12 września wysłany przez 6 pp leg. pluton zwiadowców konnych rozpoznał, iż Kałuszyn jest obsadzony przez przeciwnika. W tej sytuacji, chcąc wykorzystać zaskoczenie dowódców 6. pp płk. Stanisław Engel postanowił uderzyć na Kałuszyn. Nakazał III batalionowi dokonać obejścia miasta od północy przez Zawodę i Trzciankę i uchwycić wzgórze. I batalion miał nacierać szosą z Jakubowa na północny skraj Kałuszyna, a II batalion na centrum wzdłuż szosy siedleckiej.

Pierwsze krwawe starcie miało miejsce na Zawodzie. Rozpoczęła je nocna szarża 4 szwadronu 11 Pułku Ułanów pod dowództwem por. Andrzeja Żylińskiego. Zgodnie z planem działań 6 pp Leg rozpoczął natarcie na Kałuszyn. Dokonujący obejścia III batalion tego pułku, dowodzony przez ppłk. Jana Kasztelowicza, przegrupował się na pozycje wyjściowe i jeszcze nocą zaatakował przeciwnika na wzgórzu 194,8. Natarcie to początkowo poczęło się załamywać. Jednak przeciwnik powoli tracił orientację, co umożliwiło stronie polskiej przełamanie pierwszej linii obrony niemieckiej. O świcie 12 września ppłk Kasztelowicz wznowił szturm na wzgórze 194,8. Tym razem Niemcy ustąpili. W wyniku czego bataliony niemieckiego 44 pp (11 DP.) zostały zniszczone. Opanowanie tego punktu umożliwiło stronie polskiej rozpoczęcie szturm generalnego na Kałuszyn. Natarcie wsparte ogniem całej artylerii i moździerzy 1 DP Legionów. Niemcy nie próbowali dalej stawiać oporu i wycofali się w kierunku Siedlec.

Żołnierzy polskich z Mazowieckiej Brygady Kawalerii biorących udział w bitwie kałuszyńskiej i poległych w okolicy Kałuszyna, pochowano nie tylko na cmentarzu w Kałuszynie, ale też w zbiorowej mogile w Wólce Kałuskiej. Również pochówek żołnierzy

polских miał miejsce w Milewie. W lesie pod Milewem ustawiony jest kamienny krzyż z wykutą inskrypcją: „W krzyżu cierpienie, w krzyżu zbawienie, krwawy wrzesień 1939, krwawa noc, krwawy bój. Synu i córko, tu może poległ ojciec twój. Poległo 45 Bohaterów Polskich w Milewie. Cześć ich pamięci”.

Niezwykle eksponowanym i ważnym elementem przestrzennym Kałuszyna jest Pomnik Złotego Ułana, wykonany z połączanego brązu i ustawiony przy drodze krajowej nr 2, tj., międzynarodowej trasie Warszawa - Moskwa. Ma on upamiętnić i czcić kawalerzystów walczących i poległych w czasie II wojny światowej. Inicjatorem budowy i głównym fundatorem monumentu jest Jan Żyliński, mieszkający na co dzień w Londynie, syn dowódcy 4. szwadronu 11 Pułku Ułanów Legionowych im. Marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza - rotmistrza Andrzeja Żylińskiego. Bitwę w Kałuszynie rozpoczęła szarża kawalerzystów rotmistrza Żylińskiego, po której do walki włączyła się 1. Dywizja Piechoty gromiąc Niemców i wyzwalając miasto. Złoty Ułan autorstwa poznańskiego rzeźbiarza Roberta Sobocińskiego ma 8m wysokości. Jest to pierwszy w Polsce pomnik połączany. Monument ma być nie tylko hołdem wobec ułanów walczących w czasie drugiej wojny światowej, ale i odkłamywać historię. W świadomości wielu zakorzenił się bowiem fałszywy obraz ułanów szarżujących na niemieckie czołgi. Tymczasem w rzeczywistości we wrześniu 1939 roku polscy kawalerzyści atakowali Niemców kilkunastokrotnie i niemal zawsze ich szarże kończyły się sukcesem.

Pamiętkowy pomnik w kształcie krzyża, zlokalizowany jest przy strażnicy Ochotniczej Straży Pożarnej w Kałuszynie. Poświęcony jest polskim żołnierzom AK, NSZ oraz WIN.

1.10 Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Na terenie miasta i gminy Kałuszyn, licznie występują kapliczki, figury i krzyże przydrożne, datowane na wiek XIX i 1 poł. XX wieku. Bardzo często były wznoszone przy alejach i drogach dojazdowych do rezydencji pałacowych i dworskich; na skrzyżowaniach dróg; w przydomowych ogródkach. Bardzo często stawiano je na pamiątkę ważnych wydarzeń i uroczystości.

Do najokazalszych obiektów w tej grupie zabytków należą kapliczki domkowe z małym wnętrzem dostępnym przez drzwi. W kapliczkach zwykle umieszczano mały ołtarzyk, na którym były ustawione figury osób boskich oraz popularnych świętych. Ten typ reprezentuje drewniana kapliczka w Milewie z 1 poł. XIX w. Wzniesiona na planie prostokąta, ze ścianami oszalowanymi deskami w układzie pionowym. Od frontu podcień wsparty na dwóch gładkich kolumnach. Drzwi wejściowe jednoskrzydłowe, przeszkłone.

W bocznych ścianach okienka półkoliste. Dach namiotowy o połaciach z blachy. W zwieńczeniu krzyż łaciński. Również domkowa, lecz murowana kapliczka znajduje się przy skrzyżowaniu szosy i dróg polnych w Zimnowodzie, wzniesiona w 1927 roku.

Okazała murowana kapliczka słupowa z figurą św. Stanisława na mogile żołnierzy napoleońskich, znajduje się w Starych Groszkach. Napoleońskie wojska wracały z przegranej wyprawy na Rosję. Przez ziemię księstwa warszawskiego ciągnęły liczne tabory wiozące chorych i rannych żołnierzy. Część wojska przechodziła przez wieś Groszki, liczącą wówczas zaledwie siedem gospodarstw. Na środku wsi znajduje się niewielkie wzniesienie - tam właśnie pochowano ciała pozostawionych zmarłych żołnierzy wielkiej Armii Napoleona. Wkrótce na miejscu pochówku, w 1818 roku, właścicielka majątku Sinołęka - Anna Filewicz ufundowała nagrobny pomnik, który miejscowa ludność do dzisiaj nazywa figurą św. Stanisława. Na pagórku corocznie odbywały i odbywają się nadal wiejskie nabożeństwa majowe i czerwcowe.

Powszechnie na terenie gminy występują skromniejsze, murowane kapliczki w postaci słupów na rzucie kwadratu lub prostokąta, z małą wnęką, w której umieszcza się rzeźbę lub obraz z przedstawieniem postaci boskiej lub świętego. Kapliczki te często zdobione są szczykami, gzymsami, płycinami o różnych formach i nakrywane daszkami wieńczonymi krzyżami wykutymi z metalu. Kapliczki w formie słupów spotykamy m.in. w Kałuszynie przy ul. Trzcianka 4, przy posesji nr 11 w Budach Przytockich, przy posesji nr 9a w Chróścicach, przy posesji nr 3 w Falbogach, przy posesji nr 17 w Szymonach, przy posesji nr 39 w Zimnowodzie.

Figury przydrożne reprezentuje kamienny posąg Chrystusa Dźwigającego Krzyż, ustawiony w 1913 roku przed organistówką w Kałuszynie, w 1600 rocznicę wydania Edyktu Mediolańskiego. Tradycyjnie została opracowana kamienna i polichromowana figura św. Jana Nepomucena, ustawiona przy kościele w Kałuszynie. Święty został przedstawiony w sutannie, komży, pelerynie, birecie na głowie. W prawym ręku trzyma krucyfiks, a w lewym gałązkę palmy – symbol męczeństwa.

Zdecydowanie najczęściej spotykane są na terenie gminy, krzyże przydrożne. Posiadają one różne formy i przy wznoszeniu ich stosowano różne materiały, jak: granit, piaskowiec, żeliwo, kute żelazo, drewno. Metalowe krzyże osadzone w kamiennych cokołach, reprezentuje pamiątkowy krzyż w zespole kościoła parafialnego Kałuszynie.

2. Wykaz obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

Wykaz zawiera: nazwę miejscowości; liczbę porządkową; rodzaj obiektu; adres obiektu; materiał; czas powstania; numer rejestru zabytków.

Kaluszyn

- 1) Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, mur. 1889 – 1893r. arch. Józef Pius Dziekoński nr rej. zabytków A-27/151 z dnia 08.12.1958r.
- 2) Plebania w zespole kościoła par. pw. Wniebowzięcia NMP, mur. 1837r. nr rej. zabytków A-313 z dnia 29.12.1983r.
- 3) Ratusz (d. koszary), mur. 1865r. przebud. 1934r. nr rej. zabytków A-176/121 z dnia 05.05.1962r.
- 4) Poczta, mur. 1 ćw. XIX w. nr rej. zab. A-314 z dnia 29.12.1983r.

Gołębiówka

- 1) Dwór, mur., 1923 – 1927r. nr rej. zab. A-299 z dnia 07.06.1983r. oraz A-417 z dn. 08.01.1993r.
- 2) Stajnia w zespole dworskim, mur., ok. 1912 r., nr rej. zab. 417 z dn. 08.01.1993r.
- 3) Obora (chlewnia) w zespole dworskim, mur., ok. 1913 r., nr rej. zab. A-299 z dnia 07.06.1983r. oraz A-417 z dn. 08.01.1993r.
- 4) Spichlerz w zespole dworskim, mur., ok. 1909r. nr rej. zab. A-299 z dnia 07.06.1983 r. oraz A-417 z dn. 08.01.1993r.
- 5) Stodoła w zespole dworskim, mur./drewn., ok. 1925 r., nr rej. zab. A- 417 z dn. 08.01.1993r.
- 6) Park w zespole dworskim, pocz. XX w., nr rej. zab. A-417 z dn. 08.01.1993r.

Milew

- 1) Kaplica przydrożna nr 12, drewn. 1 ćw. XIX w. nr rej. zab. 315, z dn. 29.12.1983r.

Sinolęka

- 1) Dwór I, mur. 1923 – 1927r. nr rej. zab. 161/655 z dn. 09.04.1962r.
- 2) Dwór II (pałac), mur. ok. 1912r. nr rej. zab. 453 z dn. 21.10.1996r.
- 3) Kaplica w zespole dworskim, drewn. XVII –XVIII w. nr rej. zab. 160/654 z dn. 09.04.1962r.
- 4) Spichlerz w zespole dworskim, drewn. k. XVIII w. ok. 1909r. nr rej. zab. 161/655 z dn. 09.04.1962r.
- 5) Park w zespole dworskim, pocz. XX w. nr rej. zab. 172/707 z dn. 03.05.1962r.

3. Obszary i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Wykaz założeń przestrzennych, obiektów architektury i budownictwa, kapliczek, ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta i gminy Kaluszyn

Wykaz zawiera: nazwę miejscowości; liczbę porządkową; rodzaj obiektu; adres obiektu; materiał; czas powstania; numer rejestru zabytków.

Miasto Kałuszyn

Układ urbanistyczny miejscowości, XV – XIX w.

- 1) Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, mur. 1889 – 1893r. arch. Józef Pius Dziekoński., nr rej zabytków A-27/151 z dnia 08.12.1958r.
- 2) Plebania w zespole kościoła par. pw. Wniebowzięcia NMP, mur. 1837r. nr rej. zabytków A-313 z dnia 29.12.1983r.
- 3) Krzyż pamiątkowy w zespole kościoła par. pw. Wniebowzięcia NMP, mur. 1914-1918r.
- 4) Organistówka w zespole kościoła par. pw. Wniebowzięcia NMP, mur. 1837r.
- 5) Figura Chrystusa niosącego krzyż w zespole kościoła par. pw. Wniebowzięcia NMP, mur., 1913r.
- 6) Cmentarz parafialny, 1 poł. XIX w. 7a. Kwatera żołnierzy WP poległych w II wojnie światowej, 1939 - do czasów współczesnych.
- 7) Cmentarz żydowski, XVIII/XIX w.
- 8) Ratusz (d. koszary), mur. 1865r. przebud. 1934r. nr rej. zabytków A-176/121 z dnia 05.05.1962r.
- 9) Strażnica OSP, mur. 1918r.
- 10) Poczta, mur. 1 ćw. XIX w. nr rej. zab. A-314 z dnia 29.12.1983r.

ul. Kilińskiego

- 1) Dom nr 8, mur. l. 30-XX w.
- 2) Pamiątkowy krzyż w miejscu powstańczej mogiły z 1863r. kamień, metal, 1910r.

ul. Mostowa

- 1) Dom nr 5a, mur. l. 30-XX w.
- 2) Dom nr 6, drewn. 1 poł. XX w.
- 3) Dom nr 40, drewn. pocz. XX w.
- 4) Garbarnia nr 5, mur. l. 30-XX w.

ul. Trzcianka

- 1) Elektrownia, ob. zakład produkcyjny EMA nr 13, mur., l. 20-XX w.
- 2) Kapliczka przydrożna przy posesji nr 4, mur., XIX/ XX w.

ul. Warszawska

- 1) Dom nr 12, mur. l. 30-XX w.
- 2) Dom nr 20, mur. l. 30-XX w.
- 3) Dom nr 54, mur. l. 30-XX w.
- 4) Dom nr 59, mur. l.20-XX w.

- 5) Pomnik Bojownikom o Niepodległość, granit. 1928r. restaurowany współcześnie.
- 6) Pomnik ku czci żołnierzy poległych w II wojnie światowej, współczesny.

ul. Wojska Polskiego

- 1) Dom nr 7, drewn. pocz. XX w.
- 2) Dom nr 41, mur. l. 30-XX w.

ul. Zawoda

- 1) Dom nr 36, mur. l. 30-XX w.

Budy Przytockie

- 1) Kapliczka przydrożna naprzeciw domu nr 11, mur. l. 30-XX w.

Chróstce

- 1) Dom nr 17, drewn. l. 30 – XX w.
- 2) Kapliczka przydrożna naprzeciw domu nr 9A, mur. pocz. XX

Falbogi

- 1) Kapliczka przydrożna naprzeciw domu nr 3, mur. pocz. XX w.

Garczyn Mały

- 1) Dom nr 5, drewn. l. 30-XX w.

Gołębiówka

- 1) Dwór, mur. 1923 – 1927r. nr rej. zab. A-299 z dnia 07.06.1983r. oraz A-417 z dn. 08.01.1993r.
- 2) Stajnia w zespole dworskim, mur., ok. 1912 r., nr rej. zab. 417 z dn. 08.01.1993 r.
- 3) Obora (chlewnia) w zespole dworskim, mur. ok. 1913r. nr rej. zab. A-299 z dnia 07.06.1983r. oraz A-417 z dn. 08.01.1993r.
- 4) Spichlerz w zespole dworskim, mur., ok. 1909r. nr rej. zab. A-299 z dnia 07.06.1983r. oraz A-417 z dn. 08.01.1993r.
- 5) Stodoła w zespole dworskim, mur./drewn., ok. 1925 r., nr rej. zab. A- 417 z dn. 08.01.1993r.
- 6) Park w zespole dworskim, pocz. XX w. nr rej. zab. A-417 z dn. 08.01.1993r.
- 7) Dom nr 32, mur. pocz. XX w.
- 8) Dom nr 36, drewn. pocz. XX w.
- 9) Kapliczka przydrożna, mur. pocz. XX w.

Leonów

- 1) Dom nr 3, drewn. pocz. XX w.
- 2) Dom nr 47, drewn. l. 30-XX w.

Milew

- 1) Kaplica przydrożna nr 12, drewn. 1 ćw. XIX w. nr rej. zab. 315, z dn. 29.12.1983r.
- 2) Dom nr 24, drewn. 1 poł. XX w.
- 3) Dom nr 29, drewn. l. 30-XX w.

Mroczi

- 1) Dom nr 10, drewn. pocz. XX w.
- 2) Dom nr 15, mur. l. 30-XX w.
- 3) Dom nr 20, drewn. 1 poł. XX w.
- 4) Dom nr 32, drewn. 1 poł. XX w.
- 5) Dom nr 33, drewn. l. 30-XX w.
- 6) Dom nr 37, drewn. 1 poł. XX w.
- 7) Dom nr 38, drewn. l. 30-XX w.

Nowe Groszki

- 1) Dom nr 2, drew. 1936 – 1938r.
- 2) Dom nr 6, drew. pocz. XX w.
- 3) Dom nr 24, drew. pocz. XX w.

Olszewice

- 1) Kapliczka przydrożna naprzeciwko domu nr 19, mur. l. 30-XX w.

Przytoka

- 1) Dwór, drewn. ok. poł. XIX w. przebud. w XX w.
- 2) Pozostałości parku, 2 poł. XIX w.

Sinolęka

- 1) Dwór I, mur. 1923 – 1927 r. nr rej. zab. 161/655 z dn. 09.04.1962r.
- 2) Dwór II (pałac), mur. ok. 1912 r. nr rej. zab. 453 z dn. 21.10.1996r.
- 3) Kaplica w zespole dworskim, drewn. XVII –XVIII w. nr rej. zab. 160/654 z dn. 09.04.1962r.
- 4) Sześciórak w zespole dworskim, mur. pocz. XX w.
- 5) Sześciórak w zespole dworskim, mur. pocz. XX w.
- 6) Sześciórak w zespole dworskim, drewn. pocz. XX w.
- 7) Trojak w zespole dworskim, mur. pocz. XX w.
- 8) Piwnica w zespole dworskim, mur. pocz. XX w.
- 9) Spichlerz w zespole dworskim, drewn. k. XVIII w. ok. 1909r. nr rej. zab. 161/655 z dn. 09.04.1962r.
- 10) Park w zespole dworskim, pocz. XX w. nr rej. zab. 172/707 z dn. 03.05.1962r.

- 11) Dom nr 34, drewn. l. 30 - XX w.

Stare Groszki

- 1) Kapliczka na mogile żołnierzy napoleońskich, na posesji nr 37, mur. 1818r.
- 2) Dom nr 3, drewn. l. 30-XX w.

Szymony

- 1) Kapliczka przydrożna przy domu nr 17, mur. l. 30-XX w.

Wąsy

- 1) Dom nr 6, drewn. l. 30-XX w.
- 2) Dom nr 12, drewn. l. 30-XX w.
- 3) Dom nr 35, drewn. l. 30-XX w.
- 4) Dom nr 40, drewn. l. 30-XX w.

Wity

- 1) Dom nr 1, drewn. 1 poł. XX w.
- 2) Dom nr 33, drewn. pocz. XX w.

Wólka Kałuska

- 1) Kaplica mariawicka, drewn. ok. 1906r.
- 2) Dom nr 7, drewn. l. 30-XX w.
- 3) Dom nr 11, drewn. pocz. XX w.

Zimnowoda

- 1) Kapliczka przydrożna w środku wsi, mur. 1927r.
- 2) Dom nr 10, drewn. l. 30-XX w.
- 3) Kapliczka przydrożna przy domu nr 39, mur. 1 poł. XX w.

Żebrówka

- 1) Dom nr 19, drewn. l. 30-XX w.

4.Stanowiska archeologiczne

Zabytek architektoniczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności bądź też śladem albo zabytek ruchomy będący tym wytworem. Najcenniejszym zabytkiem archeologicznym jest cmentarzysko ciałopalne kultury grobów kloszowych w miejscowości Zimnowoda wpisane do rej. zabytków nr 191 decyzją z dn.14.12.1968r. Na terenie miasta i gminy Kałuszyn występują następujące stanowiska archeologiczne:

Lp.	Miejscowość	numer obszaru AZP numer stanowiska	rodzaj obiektu
1.	Budy Przytockie	AZP 57-73/7	WIEŚ HISTORYCZNA
2.	Garczyn Mały	AZP 55-73/23	1) ŚLADOSADNICTWA 2) OSADA
3.	Gołębiówka	AZP 58-74/49	1) ŚLAD OSADNICTWA 2) ŚLAD OSADNICTWA 3) ŚLAD OSADNICTWA
4.	Gołębiówka	AZP 58-74/50	1) OSADA 2) OSADA
5.	Gołębiówka	AZP 58-74/51	ŚLAD OSADNICTWA
6.	Kałużyn	AZP 57-74/1	PUNKT OSADNICZY
7.	Kałużyn	AZP 57-74/2	1) ŚLAD OSADNICTWA 2) ŚLAD OSADNICTWA
8.	Kałużyn	AZP 57-74/3	PUNKT OSADNICZY
9.	Kałużyn	AZP 57-74/4	PUNKT OSADNICZY
10.	Kałużyn	AZP 57-74/5	ŚLAD OSADNICTWA
11.	Kałużyn	AZP 57-74/6	1) ŚLAD OSADNICTWA 2) ŚLAD OSADNICTWA
12.	Kałużyn	AZP 57-74/7	ŚLAD OSADNICTWA
13.	Kałużyn	AZP 57-74/8	1) ŚLAD OSADNICTWA 2) ŚLAD OSADNICTWA
14.	Kałużyn	AZP 57-74/9	PUNKT OSADNICZY
15.	Kałużyn	AZP 57-74/10	PUNKT OSADNICZY
16.	Kałużyn	AZP 57-74/11	PUNKT OSADNICZY
17.	Kałużyn	AZP 57-74/29	ZNALEZISKO LUŻNE GROTA KRZEMOWEGO

18.	Kałużyn	AZP 57-74/31	MIWJSCE POCHÓWKU ŻOŁNIERZY Z OKRESU WOJEN NAPOLEOŃSKICH
19.	Kałużyn	AZP 57-74/32	PIERWOTNA LOKALIZACJA KOŚCIOŁA PW. BISKUPA MĘCZENNIKA
20.	Kałużyn	AZP 57-74/34	CMENTARZ ŻYDOWSKI
21.	Leonów	AZP 57-73/11	WIEŚ HISTORYCZNA
22.	Marianka	AZP 57-73/2	ŚLAD OSADNICTWA
23.	Milew	AZP 57-74/16	PUNKT OSADNICZY
24.	Piotrowina	AZP 57-75/13	ŚLAD OSADNICTWA
25.	Piotrowina	AZP 57-75/14	CEGIELNIA XIXw.
26.	Piotrowina	AZP 57-75/15	1) OSADA
			2) ŚLAD OSADNICZY
			3) ZANIKŁA WIEŚ HISTORYCZNA
27.	Piotrowina	AZP 57-75/24	ŚLAD OSADNICZY
28.	Piotrowina	AZP 57-75/25	ŚLAD OSADNICZY
			ŚLAD OSADNICZY
29.	Piotrowina	AZP 57-75/26	ŚLAD OSADNICZY
30.	Piotrowina	AZP 57-75/27	ŚLAD OSADNICZY
			ŚLAD OSADNICZY
31.	Piotrowina	AZP 57-75/28	CMENTARZYSKO
			ŚLAD OSADNICZY
32.	Piotrowina	AZP 57-75/9/29	CMENTARZYSKO
			ŚLAD OSADNICZY

Lp.	Miejscowość	numer obszaru AZP numer stanowiska	rodzaj obiektu
33.	Milew	AZP 57-74/17	OSADA
34.	Milew	AZP 57-74/29	ZNALEZISKO LUŻNE CERAMIKI

35.	Stoczek Sinołęcki	AZP 57-74/18	1) ŚLAD OSADNICTWA 2) PUNKT OSADNICZY
36.	Stoczek Sinołęcki	AZP 57-74/19	OSADA
37.	Mrocзки	AZP 56-74/23	ŚLAD OSADNICTWA
38.	Mrocзки	AZP 56-74/24	ŚLAD OSADNICTWA
39.	Mrocзки	AZP 57-74/20	PUNKT OSADNICZY
40.	Olszewice	AZP 57-74/26	ŚLAD OSADNICTWA
41.	Olszewice	AZP 57-74/27	1) OSADA 2) ŚLAD OSADNICTWA
42.	Olszewice	AZP 57-74/28	1) PUNKT OSADNICZY 2) PUNKT OSADNICZY
43.	Olszewice	AZP 58-74/1	ŚLAD OSADNICTWA
44.	Olszewice	AZP 58-74/2	1) ŚLAD OSADNICTWA 2) OSADA
45.	Olszewice	AZP 58-74/3	1) ŚLADY OSADNICTWA 2) ŚLAD OSADNICTWA
46.	Olszewice	AZP 58-74/4	ŚLAD OSADNICTWA
47.	Szymony	AZP 57-74/21	1) PUNKT OSADNICZY 2) PUNKT OSADNICZY
48.	Szymony	AZP 57-74/22	ŚLAD OSADNICTWA
49.	Szymony	AZP 57-74/3/23	PUNKT OSADNICZY
50.	Patok	AZP 57-74/24	PUNKT OSADNICZY
51.	Patok	AZP 57-74/25	1) PUNKT OSADNICZY 2) PUNKT OSADNICZY
52.	Przytoka	AZP 57-73/13	WIEŚ HISTORYCZNA I FOLWARK
53.	Przytoka	AZP 57-73/16	ŚLAD OSADNICTWA

54.	Ryczołek	AZP 57-73/14	WIEŚ HISTORYCZNA (OSADA MŁYŃSKA)
55.	Ryczołek	AZP 57-73/17	1) ŚLADY OSADNICTWA 2) ŚLADY OSADNICTWA
56.	Sinołęka	AZP 57-74/33	CMENTARZYSKO
57.	Sinołęka	AZP 57-73/19	WIEŚ HISTORYCZNA

Lp.	Miejscowość	numer obszaru AZP numer stanowiska	rodzaj obiektu
58.	Stare Groszki	AZP 57-75/11	FOLWARK
59.	Stare Groszki	AZP 57-75/20	WIEŚ HISTORYCZNA
60.	Stare Groszki	AZP 57-75/79	ŚLAD OSADNICTWA
61.	Trzebucza	AZP 57-74/15	1) PUNKT OSADNICZY 2) ŚLAD OSADNICTWA
62.	Wity	AZP 57-74/12	PUNKT OSADNICZY
63.	Wity	AZP 57-74/13	1) ŚLAD OSADNICTWA 2) ŚLAD OSADNICTWA

VIII. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z REKOMENDACJI I WNOSKÓW ZAWARTYCH W AUDYCIE KRAJOBRAZOWYM LUB OKREŚLENIA PRZEZ AUDYT KRAJOBRAZOWY GRANIC KRAJOBRAZÓW PRIORYTETOWYCH

Zgodnie z art. 38a ustawy z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym dla obszarów województwa sporządza się, nie rzadziej niż raz na 20 lat, audyt krajobrazowy. Audyt krajobrazowy identyfikuje krajobrazy występujące na całym obszarze województwa, określa ich cechy charakterystyczne oraz dokonuje oceny ich wartości.

Według stanu na koniec 2018r. województwo mazowieckie nie opracowało audytu krajobrazowego.

IX. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z WARUNKÓW I JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW, W TYM OCHRONY ICH ZDROWIA

Określając potrzeby rozwoju gminy skupimy uwagę na tych dziedzinach, których zaspokajanie należy do ustawowych obowiązków gminy. Są nimi: oświata, kultura, ochrona zdrowia i opieka społeczna, sport i turystyka, budowa i utrzymanie dróg gminnych oraz gospodarka wodno-ściekowa i odpadami. Zadaniem samorządu gminy jest też tworzenie warunków dla rozwoju gospodarczego, a więc rolnictwa i działalności pozarolniczej. O możliwościach rozwoju przesądzają głównie środki finansowe, które gmina jest w stanie wygenerować na inwestycje z dochodów własnych i ze źródeł zewnętrznych.

Formułowanie potrzeb i możliwości dalszego rozwoju gminy opiera się na rozpoznaniu aktualnego stanu rozwoju społeczno-gospodarczego i tendencji w przeszłości uwzględniającym cechy środowiska przyrodniczego sprzyjające temu rozwojowi oraz zadania inwestycyjne zapisane w koncepcji zagospodarowania przestrzennego kraju i w planie zagospodarowania przestrzennego województwa, dotyczące gminy Kałuszyn.

1. Stan i tendencje rozwoju rolnictwa

Rolnictwo w gminie odgrywa istotną rolę. Powierzchnia użytków rolnych, według Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku, wynosiła 4575 ha, w tym: pod zasiewami 2347 ha (51,3%), ugory 219 ha (4,8%), trwale użytki zielone 1286 ha (28,1%) i sady 130 ha (2,8%).

Wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej według IUNG w Puławach wynosi dla gminy 55,8 pkt i jest dużo niższy do średniego w województwie mazowieckim (66 pkt). Gleby dobre (klas II-IV) stanowią około 40% gruntów ornych i 33% trwałych użytków zielonych.

Gmina posiada przeciętną strukturę obszarową indywidualnych gospodarstw rolnych. Na ogólną liczbę¹ 759 gospodarstw – 62 stanowiły działki rolne o powierzchni do 1 ha UR, 358 gospodarstwa 1-5 ha, 239 – gospodarstwa 5-10 ha, 65 – 10-15 ha i 35 – 15 ha i więcej. W użytkowaniu gospodarstw rolnych było 6154 ha gruntów ogółem, w tym 4575 ha użytków rolnych.

¹ Według PSR 2010

W 100 gospodarstwach o powierzchni 10 ha i więcej UR koncentrowało się 2343 ha to jest 38,1% ogólnej powierzchni gospodarstw. Na 1 gospodarstwo łącznie z działkami przypadało 8,11 ha powierzchni ogółem, w tym 6,03 ha użytków rolnych.

W 81 gospodarstwach występowały grunty ugorowane o łącznej powierzchni 219ha. Skala tego zjawiska w gminie Kałuszyn nie jest zbyt duża biorąc pod uwagę duży odsetek gruntów o niskiej jakości.

70 gospodarstw posiadało sady o łącznej powierzchni 130ha, a 67 ogrody przydomowe o łącznej powierzchni 4,9ha. Warzywa (poza ogrodami przydomowymi) nie występują. Można więc uznać, że sadownictwo odgrywa w gminie niewielką rolę, a warzywnictwo nie występuje.

W produkcji roślinnej dominuje uprawa zbóż. Według danych PSR z 2010 r. zboża uprawiane były na powierzchni 2085ha, co stanowiło 88,8% powierzchni zasiewów. Powierzchnia pod ziemniakami wynosiła zaledwie 120ha, co stanowiło 5,1% ogólnej powierzchni zasiewów. Nie występują rośliny przemysłowe.

Zużycie nawozów mineralnych², wynoszące 60,1 kg NPK i 9,2 kg CaO na 1 ha należy uznać za niskie.

Gmina charakteryzuje się³ niską obsadą zarówno bydła (41,1 sztuk/100 ha UR, w tym krowy 21,3 sztuk/100 ha UR) jak i trzody chlewnej (26,2 sztuk/100 ha UR). Na 758 indywidualnych gospodarstw rolnych w gminie zaledwie 233 (30,7%) posiadało bydło, 117 (15,4%) trzodę chlewną i aż 401 (52,9%) nie posiadało żadnych zwierząt gospodarskich.

Gmina należy do słabo wyposażonych w ciągniki i maszyny rolnicze. W gminie było między innymi⁴: 455 ciągników rolniczych, 171 samochodów ciężarowych, 19 kombajnów zbożowych i 18 kombajnów ziemniaczanych. Na 1 ciągnik przypadało 13,2 ha użytków rolnych.

Wyniki Powszechnego Spisu Rolniczego z 2010 r. wskazują na następujące tendencje w stosunku do spisu z 2002 roku:

- zmniejszenie ogólnej liczby gospodarstw rolnych z 1257 do 759,
- zmniejszenie spisanej powierzchni ogólnej gruntów w gospodarstwach rolnych z 7,7 do 6,2 tys. ha, w tym powierzchni użytków rolnych z 6,0 do 4,6 tys. ha,
- zwiększenie: pogłowia bydła ogółem z 1889 do 2016 sztuk tj. o 6,7 %, zmniejszenie

² Według PSR 2010

³ Według PSR 2010

⁴ Według PSR 2002

liczby krów z 1106 do 976 sztuk tj. o 11,8 %, zmniejszenie pogłowia trzody chlewnej z 3305 do 1197 sztuk tj. o 63,8 % i kur z 69,568 do 57,921 tys. sztuk tj. o 16,7 %,

- zwiększenie liczby ciągników w gospodarstwach rolnych z 455 do 489 sztuk (o 7,4 %),
- przytoczone dane wskazują na zmniejszenie niemal o dwie trzecie pogłowia trzody chlewnej, a zwiększenie pogłowia bydła (młodego, gdyż liczba krów uległa zmniejszeniu).

Reasumując można stwierdzić, że gmina Kałuszyn charakteryzuje się niską jakością rolniczej przestrzeni produkcyjnej i niskim poziomem produkcji rolnej. W przyszłości w rolnictwie gminy można oczekiwać dalszego wypadania z produkcji gospodarstw najmniejszych i koncentracji ziemi w największych oraz powstawanie nielicznych gospodarstw specjalistycznych (drób, bydło, trzoda chlewna).

2. Stan i tendencje rozwoju pozarolniczej działalności produkcyjnej i usługowej

Według BDL GUS na koniec 2019 roku na terenie gminy Kałuszyn było 466 podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON. Ich liczba w latach 2010-2019 ulegała wielokierunkowym wahaniom; najniższa była w 2011 roku (427), najwyższa w 2019 (466).

W przekroju sekcji PKD w 2019 roku najwięcej podmiotów działało w handlu sekcja G (handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle) – 174, następnie w budownictwie (sekcja F) – 54 oraz działalności produkcyjnej (sekcja C) - 34.

W ujęciu przestrzennym (w 2019 roku) największa liczba podmiotów zlokalizowana jest w mieście Kałuszyn – 279 to jest 59,9 % ogólnej liczby podmiotów w gminie, następnie we wsiach: Olszewice i Sinołęka – po 14, Milew - 13 oraz Patok –10. W latach 2010-2019 w całej gminie przybyło 5 podmiotów, przy czym w mieście Kałuszyn odnotowano ubytek o 10 (tabela i mapa). Możliwy jest dalszy rozwój pozarolniczej działalności produkcyjnej i usługowej w gminie, gdyż jej atrakcyjność zwiększyła się już w 2020 roku, po uzyskaniu autostradowego powiązania z Warszawą. Rozwój tej działalności stworzy zapotrzebowanie na nowe tereny.

Tabela 1. Liczba podmiotów gospodarczych w latach 2010, 2015, 2016, 2017, 2018 i 2019

Miejscowość	Podmioty gospodarcze						
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2019 minus 2010
Abramy	1	4	4	5	5	6	5
Budy Przytockie	9	8	7	8	9	9	0
Chroście	2	5	5	6	6	7	5

Falbogi	3	4	4	4	4	4	1
Garczyn Duży	2	2	2	3	4	4	2
Garczyn Mały	1	1	1	0	0	0	-1
Gołębiówka	7	7	6	5	6	6	-1
Kałużyn	289	263	268	270	272	279	-10
Kazimierzów	5	3	3	3	3	3	-2
Kluki	7	7	7	6	6	5	-2
Leonów	4	4	4	5	5	5	1
Marianka		2	2	2	2	2	2
Milew	10	12	12	10	11	13	3
Mrocзки	4	3	3	3	4	5	1
Nowe Groszki	13	9	12	10	10	8	-5
Olszewice	19	13	15	15	15	14	-5
Patok	12	8	9	10	10	12	0
Piotrowina	5	3	4	4	4	5	0
Przytoka	9	8	8	9	8	9	0
Ryczołek	8	8	8	8	10	9	1
Sinołęka	11	11	12	12	12	14	3
Stare Groszki	6	6	6	7	6	8	2
Szembory	1	2	2	2	1	1	0
Szymony	2	2	1	1	1	1	-1
Wąsy	8	8	9	9	8	9	1
Wity	8	10	9	9	9	9	1
Wólka Kałuska	1	1	1	1	1	1	0
Zimnowoda	8	8	8	8	7	8	0
Żebrówka	6	7	8	8	8	9	3
Razem	461	429	440	443	447	465	4

Źródło: BDL GUS; wyliczenia własne.

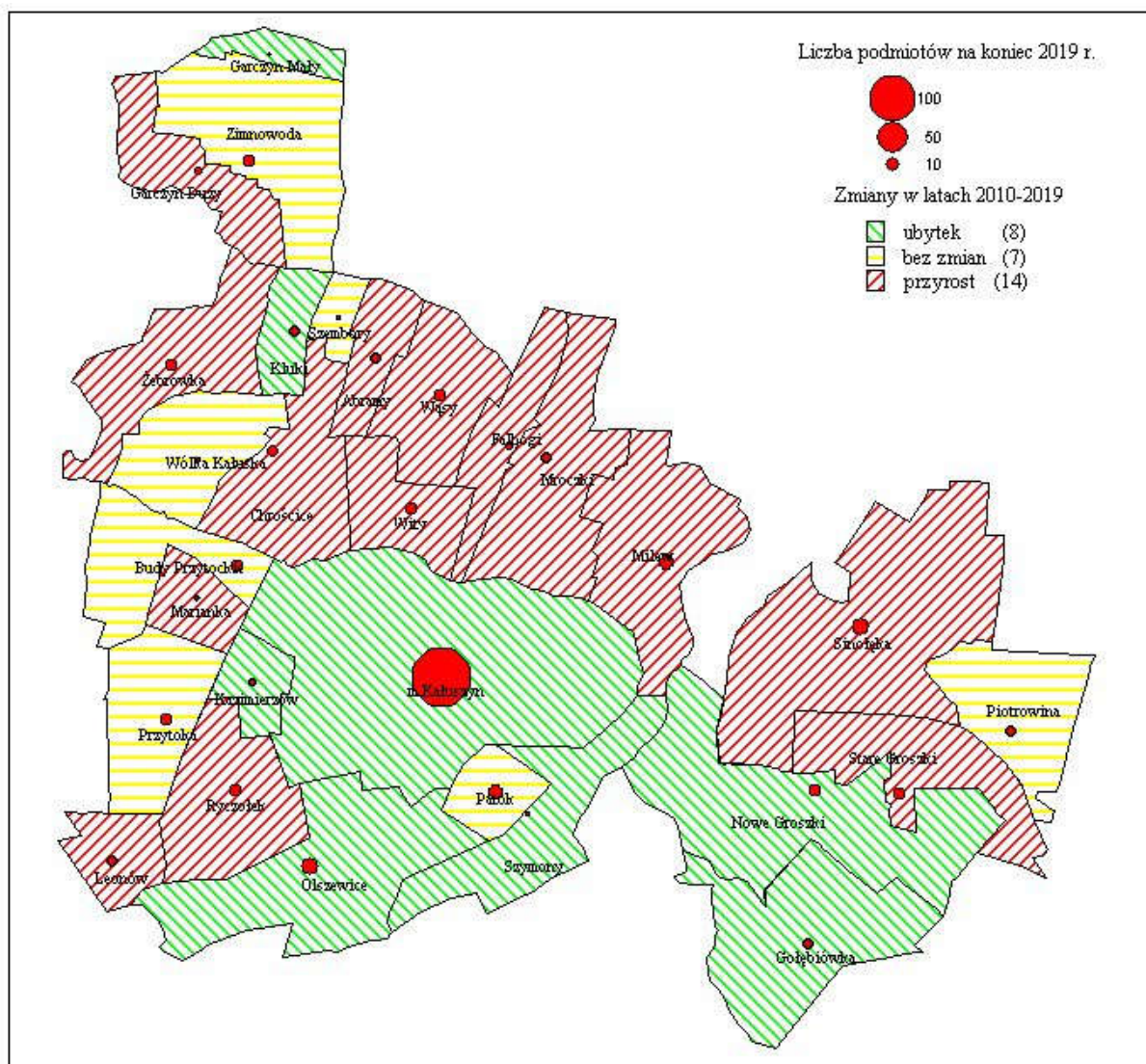
W mieście Kałużyn powstało duże centrum dystrybucyjne LIDL POLSKA.

Nowa inwestycja jest największą w kraju spośród wszystkich obiektów magazynowych Lidl, a jednocześnie jest to pierwszy tego typu obiekt w portfolio Lidl w Europie. O wyborze lokalizacji centrum zadecydowało przeznaczenie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego miasta Kałużyn, położenie przy drodze krajowej DK2 oraz potencjał ludzki, jaki jest reprezentowany przez powiat miński. Centrum Lidl składa się z dwukondygnacyjnego magazynu modułowego. Parter hali ma powierzchnię użytkową ponad 43 000 m², a piętro ponad 14 000 m², w tym 2300 m² stanowi część administracyjną.

Dogodna lokalizacja magazynu Lidl w Kałużynie pozwoli na rozwój sieci handlowej we wschodniej części kraju na terenie województw: mazowieckiego, lubelskiego i podlaskiego.

Centrum dystrybucyjne Lidl zatrudnia około 220 osób.

Mapa 2. Podmioty gospodarcze w 2018 roku i ich zmiany w latach 2010-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Dominują podmioty o zatrudnieniu 1-9 osób. Podmiotów o zatrudnieniu 10-49 osób było w gminie 18, a o zatrudnieniu 50-249 osób – nie było.

3. Rynek pracy

Na terenie gminy na koniec 2019 roku pracowało 923 osoby (najwyższe zatrudnienie w latach 2010-2019 było w roku 2018 – 943 osoby, najniższe w 2011 roku 799 osób).

Według danych z 2006 roku do pracy poza gminę wyjeżdżało 543 osoby, a przyjeżdżało na teren gminy 266 osób. Skala wyjazdów do pracy poza teren gminy jest więc znaczna ale stosunkowo duże są również przyjazdy do pracy na teren gminy.

Systematyczna poprawa stanu dróg gminnych i powiatowych, a przede wszystkim zakończenie w 2020 roku autostrady A-2 na odcinku od Mińska Mazowieckiego do

Warszawy, mogą w przyszłości sprzyjać powiększeniu skali codziennych dojazdów do pracy poprzez skrócenie czasu i zwiększenie bezpieczeństwa przejazdu. Jednocześnie poprawią one atrakcyjność miasta i gminy Kałuszyn do lokalizacji inwestycji. W interesie gminy, a także osób dojeżdżających, jest ograniczanie dojazdów do pracy na rzecz rozszerzania działalności pozarolniczej na terenie gminy.

Liczba zarejestrowanych bezrobotnych wynosiła na koniec 2019 roku 115 osób to jest 3,3% osób w wieku produkcyjnym. W latach 2010-2019 liczba bezrobotnych zawierała się w przedziale 115 osób (2019 rok) do 299 osób (2013 rok), a wskaźnik bezrobocia w przedziale 3,3% do 8,1%. Wskaźnik bezrobocia w gminie należy ocenić jako niski, co nie zwalnia od działań na rzecz jego dalszego ograniczania.

4. Ludność – ocena tendencji w przeszłości i prognozy na przyszłość

Liczba ludności gminy według stanu na dzień 31.12.2019 r. wynosiła 5825 osób⁵. Gmina należy do średnio zaludnionych obszarów wiejskich w województwie mazowieckim. Na 1 km² przypada 62 osoby.

W latach 2002-2019 liczba ludności zmniejszyła się o 422 osoby tj. 6,8%. Jest to dość duży ubytek. Należy jednak dodać, że w latach 2011-2019 ubytek ludności był już niewielki, co ilustrują niżej zamieszczone tabela 2 i wykres 1.

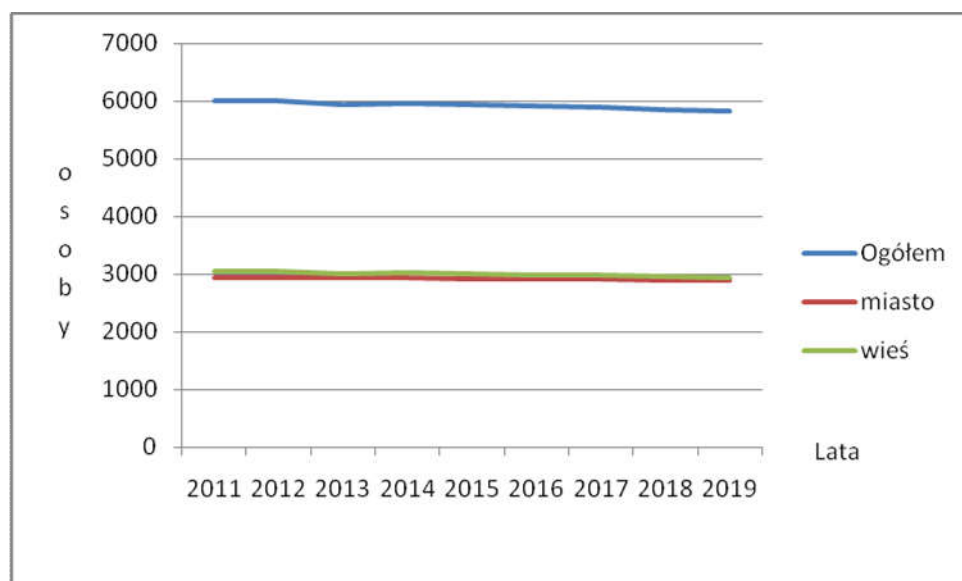
Tabela 2. Liczba ludności w gminie w latach 2011-2019

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ogółem	5984	5993	5938	5958	5933	5908	5897	5843	5825
miasto	2937	2945	2934	2938	2924	2920	2927	2890	2891
wieś	3047	3048	3004	3020	3009	2988	2970	2953	2934

Źródło: BDL GUS

⁵ Według BDL GUS

Wykres 1. Liczba ludności w gminie w latach 2011-2019

Jak wynika z tabeli 2 w omawianym okresie liczba ludności gminy zmniejszyła się o 141 osób: o 47 w mieście Kałuszyn i o 94 na obszarach wiejskich. Przeciętnie rocznie w mieście ubywało niespełna 7 osób, a na obszarach wiejskich nieco ponad 13 osób, łącznie około 20 osób

Tempo zmian stanu ludności jest zróżnicowane w poszczególnych miejscowościach, co ilustrują zamieszczone niżej tabela 2 i mapa 3.

Tabela 3. Zmiany w stanie ludności w latach 2002-2011 i 2000-2020

Miejscowość	Ludność wg NSP			Ludność wg ewidencji		
	2002	2011	2002=100	2000	21.09.2020	2000=100
Abramy	49	44	89,8	45	43	95,6
Budy Przytockie	141	126	89,4	151	112	74,2
Chrościce	109	104	95,4	102	99	97,1
Falbogi	108	96	88,9	103	74	71,8
Garczyn Duży	82	78	95,1	84	69	82,1
Garczyn Mały	34	34	100	37	26	70,3
Gołębiówka	223	179	80,3	224	187	83,5
Kałuszyn	2895	2947	101,8	2912	2832	97,3
Kazimierzów	28	30	107,1	32	32	100,0
Kluki	78	72	92,3	77	75	97,4
Leonów	229	202	88,2	226	197	87,2
Marianka	48	30	62,5	51	28	54,9
Milew	140	130	92,9	160	132	82,5
Mroczi	134	134	100	142	131	92,3
Nowe Groszki	143	127	88,8	157	139	88,5
Olszewice	238	212	89,1	244	190	77,9
Patok	143	163	114	137	155	113,1

Piotrowina	75	79	105,3	83	76	91,6
Przytoka	130	129	99,2	135	126	93,3
Ryczołek	118	119	100,8	115	120	104,3
Sinołęka	333	299	89,8	360	286	79,4
Stare Groszki	131	122	93,1	148	117	79,1
Szembory	40	37	92,5	48	28	58,3
Szymony	58	46	79,3	56	44	78,6
Wąsy	143	138	96,5	149	122	81,9
Wity	110	104	94,5	106	101	95,3
Wólka Kałuska	50	36	72	51	40	78,4
Zimnowoda	135	120	88,9	133	105	78,9
Żebrówka	111	99	89,2	118	83	70,3
Razem	6256	6036	96,5	6386	5769	90,3

Źródło: Dane wyjściowe – BDL GUS i ewidencja gminy, wyliczenia własne.

Jak wynika z tabeli, przyrost ludności w latach 2002-2011, odnotowano w miejscowościach: Patok, Kazimierzów, Piotrowina, miasto Kałuszyn i Ryczołek. Ponadto w Garczynie Małym i Mroczkach liczba ludności nie uległa zmianie. Ubytek ludności przekraczający 20 % odnotowano w: Mariance, Wólce Kałuskiej i Szymonach, a w przedziale 10–20 % w: Gołębiówce, Abramach, Budach Przytockich, Falbogach, Leonowie, Nowych Groszkach, Olszewicach, Sinołęce, Zimnowodzie i Żebrówce. W pozostałych miejscowościach miał miejsce ubytek do 10%.

Ze względu na brak najnowszych danych w przekroju miejscowości w Banku Danych Lokalnych GUS, dla zilustrowania dynamiki ludności poszczególnych wsi wykorzystano również dane z ewidencji ludności w gminie z lat 2000 i 2020. W tym okresie czasowym przyrost liczby ludności odnotowano w mieście Kałuszynie i wsiach: Ryczołek i Patok, żadne zmiany nie wystąpiły we wsi Kazimierzów, ubytek do 10% we wsiach: Kluki, miasto Kałuszyn, Chrościce, Abramy, Wity, Przytoka, Mroczki i Piotrowina. W pozostałych wsiach ubytek był większy: w sześciu 10-20%, a w pozostałych ponad 20%, w tym w Szemborach i Mariance ponad 40 %..

Prognozowanie liczby ludności poszczególnych wsi w oparciu o wyliczone w tabeli kierunek i tempo zmian w latach 2002-2011 i 2000-2020 nie wydaje się zasadne ze względu na to, że, zwłaszcza przy małej liczbie mieszkańców, na wyliczone wskaźniki zbyt duży wpływ mogą mieć czynniki przypadkowe, a nie trwała tendencja. Generalnie obserwujemy znaczny ubytek ludności, który nie daje podstaw do wskazywania terenów pod nowe budownictwo mieszkaniowe. Celowość wskazania takich terenów można uzasadnić w odniesieniu do miejscowości gminnej to jest miasta Kałuszyn, gdzie stwierdzony przyrost ludności wyniósł w latach 2002-2011 52 osoby to jest 1,8%, a w latach 2000-2020 ubytek

roku). W strukturze ludności według wieku w latach 2002-2019 zmniejszył się udział osób w wieku przedprodukcyjnym z 24,7% do 19,3%, zwiększył się natomiast udział osób w wieku produkcyjnym z 58,3% do 59,3% i osób w wieku poprodukcyjnym z 17,0% do 21,4%. Oznacza to zaawansowany proces starzenia się ludności w gminie.

Analizując strukturę wiekową ludności trzeba zwrócić uwagę na zróżnicowaną liczebność poszczególnych roczników, która wpłynie na zasadnicze zmiany liczebności niektórych grup wieku w przyszłości. Bazując na rocznikach już urodzonych można stwierdzić, że liczebność roczników w wieku szkoły podstawowej zwiększy się z 479 osób w 2016 roku do około 500 w roku 2023. Z drugiej strony należy liczyć się ze zwiększeniem liczebności roczników w wieku poprodukcyjnym, gdyż wiek emerytalny osiągają jeszcze roczniki o dużej liczebności urodzone w latach 1945-1955. Spowoduje to zmniejszenie udziału generacji w wieku produkcyjnym.

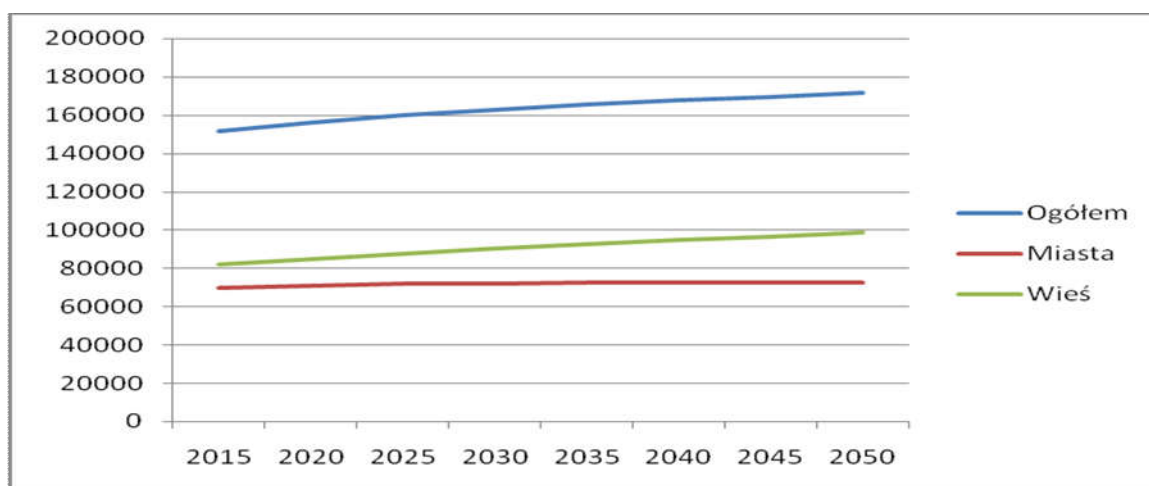
Uwzględniając fakt, że atrakcyjność do prowadzenia działalności gospodarczej i zamieszkania wielu terenów w gminie w przyszłości poprawi się w wyniku realizacji inwestycji o znaczeniu krajowym (wspomniana wyżej budowa autostrady A2 na odcinku Mińsk Mazowiecki – Warszawa dobiegła końca, a do wschodniej granicy państwa wchodzi do realizacji i powstanie w niezbyt odległej perspektywie około 5-6 lat), a także inwestycji gminy, zwłaszcza w zakresie gospodarki ściekowej i budowy dróg, można założyć, że w perspektywie do 2050 roku zamiast ubytku ludności będzie miał miejsce niewielki przyrost. Takie założenie potwierdza prognoza ludności GUS dla powiatów na lata 2014-2050. Wybrane dane z tej prognozy dla powiatu mińskiego przedstawiają się następująco:

Tabela 4. Wybrane dane z prognozy ludności GUS dla powiatu mińskiego

	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Ogółem	151796	156065	159777	162792	165231	167384	169473	171466
Miasta	69858	71165	71979	72393	72573	72662	72724	72720
Wieś	81938	84900	87798	90399	92658	94722	96749	98746
Ogółem	100	102,8	105,3	107,2	108,9	110,3	111,6	113,0
Miasta	100	101,9	103,0	103,6	103,9	104,0	104,1	104,1
Wieś	100	103,6	107,2	110,3	113,1	115,6	118,1	120,5

Źródło: Prognoza GUS. Wyliczenia wskaźników – własne.

Rysunek 2. Prognoza ludności dla powiatu mińskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 4.

Prognoza ludności GUS opiera się na danych wyjściowych z 2013 roku. Istnieje więc możliwość porównania danych prognozowanych z rzeczywistymi według stanu na koniec 2018 roku. Przedstawiają się one następująco:

Tabela 5. Prognozowana i rzeczywista liczba ludności powiatu mińskiego

Wyszczególnienie	2018		
	pronoza	stan rzecz.	wskaźniki
Ogółem	154404	153824	99,6
Miasta	70698	70759	100,1
Wieś	83706	83065	99,2

Źródło: dane GUS; wyliczenia własne.

Jak wynika z powyższych wyliczeń rzeczywista liczba ludności miast jest bardzo zbliżona do prognozowanej (przewyższa ją zaledwie o 0,1 %), natomiast na obszarach wiejskich i ogółem – znacznie niższa (odpowiednio o 0,8 % i 0,4 %).

Kałużyn jest gminą najbardziej oddaloną od Warszawy wśród gmin powiatu mińskiego, więc tempo przyrostu ludności będzie tu z pewnością znacznie wolniejsze niż średnie w powiecie, zwłaszcza na obszarach wiejskich.

Biorąc pod uwagę przedstawioną wyżej prognozę ludności dla powiatu mińskiego i kierunki jej realizacji oraz spodziewany wzrost atrakcyjności gminy w wyniku realizacji autostrady A-2 przyjęto następujący szacunek liczby ludności gminy do roku 2050 wychodząc od stanu rzeczywistego za rok 2018.

Tabela 6. Szacunek liczby ludności gminy do 2050 roku

Lata	2018	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Ogółem	5843	5857	5916	5974	6018	6047	6062	6077
Miasta	2890	2904	2933	2962	2991	3006	3006	3006

Wieś	2953	2953	2983	3012	3027	3042	3056	3071
Ogółem	100	100,2	101,2	102,2	103,0	103,5	103,7	104,0
Miasta	100	100,5	101,5	102,5	103,5	104,0	104,0	104,0
Wieś	100	100,0	101,0	102,0	102,5	103,0	103,5	104,0

5. Osadnictwo

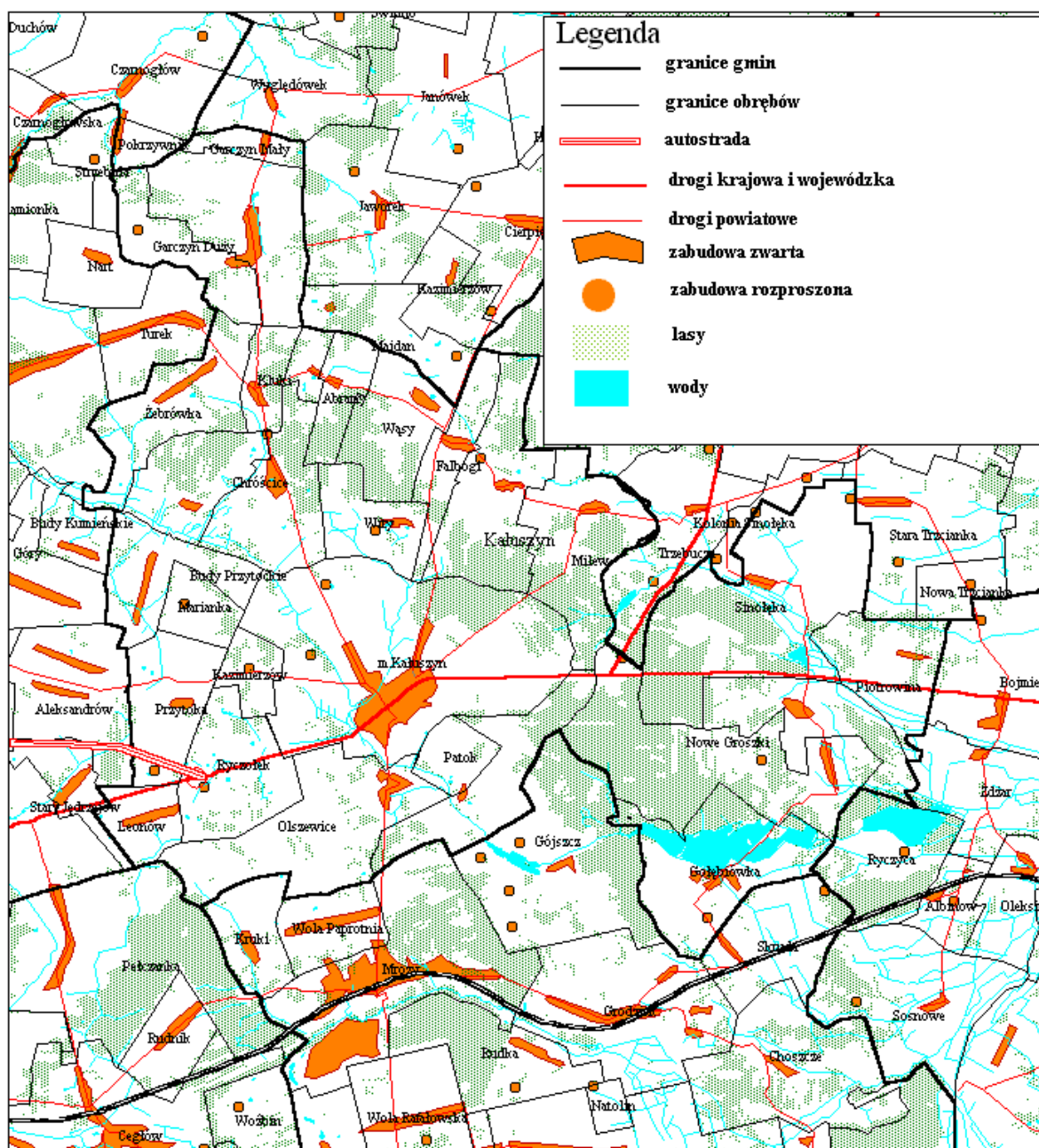
Sieć osadniczą gminy tworzy 29 miejscowości. W układzie osadniczym dominuje miejscowość gminna – miasto Kałuszyn, które w 2019 roku liczyło 2891 mieszkańców to jest 49,6 % ludności gminy. Liczba mieszkańców pozostałych miejscowości (według danych z ewidencji ludności w gminie na dzień 21.09.2020 roku) zawiera się w przedziale od 26 do 286 osób. Grupę najmniejszych miejscowości, liczących poniżej 100 mieszkańców, stanowi 13 miejscowości, w przedziale 100-200 osób mieści się 14 miejscowości i tylko w jednej wsi liczba ludności przekraczała 200 osób (Sinołęka 286).

Rozmieszczenie miejscowości na terenie gminy, charakter zabudowy (zwarta, rozproszona) i ich powiązania (kolej poza południową granicą gminy), drogi krajowa i powiatowe) ilustruje mapa 4.

Zamieszczona niżej mapa pozwala na kilka istotnych spostrzeżeń, a mianowicie:

- większość wsi jest dobrze powiązana z centralnie położoną miejscowością gminną układem dróg powiatowych,
- istotną rolę w powiązaniach zewnętrznych gminy odgrywają przebiegające przez jej teren elementy krajowego systemu komunikacyjnego: fragment autostradowego obejścia Mińska Mazowieckiego i droga krajowa nr 2 oraz poza terenem gminy ale tuż za jej południową granicą - linia kolejowa Warszawa-Siedlce-Łuków-Terespol i stacja Mrozy,
- na terenie gminy, obok zwartej zabudowy ulicowej, występują liczne skupiska zabudowy rozproszonej,
- północna i wschodnia część gminy charakteryzuje się dużą lesistością.

Mapa 4. Osadnictwo

Źródło: opracowanie własne

6. Budżet gminy

Dochody budżetu gminy w poszczególnych latach w okresie 2010-2019 kształtowały się na poziomie od 14,6 mln zł w 2012 roku do 30,5 mln zł w roku 2019. Ważną pozycją dochodów są dochody własne, które w okresie 2010-2019 stanowiły 38,9 % ogólnej kwoty dochodów, a więc ich poziom był stosunkowo wysoki. Główną pozycję dochodów własnych stanowią udziały w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa, dochody podatkowe ustalone i pobierane na podstawie odrębnych ustaw i podatek od nieruchomości. Subwencja ogólna w latach 2010-2019 stanowiła 32,8 % i była drugą istotną częścią dochodów

budżetowych gminy. Trzecią pozycją dochodów są dotacje z budżetu państwa. Ich udział w ogólnej kwocie dochodów wynosił w badanym okresie 28,3 %. Przeciętne roczne dochody w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosiły w badanym okresie 3511 zł.

Poziom wydatków ogółem musi być w skali każdego roku zbliżony do poziomu dochodów. W strukturze wydatków największą pozycję stanowią wydatki na oświatę. W okresie 2010-2019 ich udział w ogólnej kwocie wydatków wynosił 33,4 %.

Z punktu widzenia rozwoju gminy i poprawy warunków życia mieszkańców – istotne są wydatki inwestycyjne. W omawianym okresie wyniosły one 39,8 mln zł i stanowiły 18,7 % ogólnej kwoty wydatków, co na tle ogółu gmin oznacza wysoki poziom inwestowania. Największe wydatki inwestycyjne zostały w tym okresie przeznaczone na transport i łączność, gospodarkę komunalną, rolnictwo i gospodarkę mieszkaniową.

Punktem wyjścia do szacunku dochodów i wydatków budżetowych gminy, w tym wydatków inwestycyjnych, jest Wieloletnia Prognoza Finansowa (WPF) na lata 2017-2023 w wersji przyjętej uchwałą nr XXIX/199/2017 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 28 kwietnia 2017 roku. W tej prognozie dochody budżetowe w latach 2016-2020 (wykonane w roku 2016 i planowane na lata 2017-2020) wynoszą 117,8 mln zł, zaś wydatki 113,6 mln zł, w tym inwestycyjne 12,0 mln zł to jest 10,6 % ogólnej kwoty wydatków, dochody planowane na lata 2021-2023 – 71,4 mln zł, wydatki 66,6 mln zł, a wydatki inwestycyjne 4,5 mln zł to jest zaledwie 6,8 % ogółu wydatków. Z danych tych wynika, że przeciętny roczny poziom dochodów budżetowych w latach 2016-2023 został oszacowany na 23,65 mln zł. Zakładając w latach 2024-2045 roczny przyrost o około 2 % - łączne dochody w tym okresie mogą wynieść około 660 mln zł, a w latach 2016-2045 – około 850 mln zł. Przyjmując, że wydatki inwestycyjne stanowić będą około 10 % ogólnej kwoty wydatków oznacza to około 85 mln zł. Zakłada się, że głównymi kierunkami inwestowania będą drogi gminne i gospodarka komunalna.

6. Jakość życia mieszkańców

Jakość życia obejmuje stopień zaspokojenia potrzeb ludności w zakresie: warunków mieszkaniowych, infrastruktury społecznej i technicznej, sposobu spędzania wolnego czasu, itp.

7.1. Zasoby i warunki mieszkaniowe

Na koniec 2018 roku w gminie Kałuszyn było 2290 mieszkań. Mieszkania te liczyły 8218 izb zaś ich powierzchnia wynosiła 165151 m². Na jedno mieszkanie przypadało średnio 3,59 izb, 2,55 osób, 72,1m² powierzchni użytkowej. Na 1 osobę przypadało 28,3 m² powierzchni użytkowej mieszkań. Długość wodociągowej sieci rozdzielczej pozostającej w zarządzie gminy wynosiła na koniec 2019 roku 91,0 km, a liczba przyłączy do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania 1754. Długość sieci kanalizacyjnej wynosiła 20,3 km, a liczba przyłączy 669, a sieci gazowej 1550 m, a liczba korzystających – 31 osób. Na koniec 2018 roku wodociąg posiadało 84,6% mieszkań w mieście i 80,6 % na terenach wiejskich, łazienkę odpowiednio 73,7 % i 60,4 %, centralne ogrzewanie 69,5 % i 51,6 %.

Pod względem powierzchni użytkowej na mieszkańca i wyposażenia w wodociąg warunki mieszkaniowe w gminie można uznać za dobre, natomiast stopień wyposażenia mieszkań w pozostałe instalacje jest w gminie średni.

W latach 2010-2019 oddano do użytku w gminie 97 nowych mieszkań, a więc średnio rocznie około 10 mieszkań to jest około 0,44% zasobów ogółem. Liczba mieszkań oddanych do użytku w latach 2011-2019 w poszczególnych wsiach jest zróżnicowana, co ilustruje tabela 3.

Tabela 3. Mieszkania i powierzchnia mieszkań oddanych do użytku w latach 2011-2019

Miejscowość	Mieszkania	Pow. użytk. m ²	m ² /mieszk.
	oddane do użytku w latach 2011-2019		
Abramy	1	73	73
Budy Przytockie	3	353	118
Chrościce	1	82	82
Falbogi	1	44	44
Garczyn Duży	1	251	251
Garczyn Mały	-	-	-
Gołębiówka	3	319	106
Kałuszyn	36	5226	145
Kazimierzów	2	359	180
Kluki	3	444	148
Leonów	3	362	121
Marianka	2	124	62
Milew	4	468	117
Mrocзки	2	193	97
Nowe Groszki	4	503	126
Olszewice	2	266	133
Patok	6	686	114
Piotrowina	1	111	111

Przytoka	7	908	130
Ryczołek	3	459	153
Sinołęka	2	282	141
Stare Groszki	2	358	179
Szembory	-	-	-
Szymony	1	137	137
Wąsy	-	-	-
Wity	1	158	158
Wólka Kałuska	-	-	-
Zimnowoda	2	204	102
Żebrówka	4	496	124
Razem	97	12866	133

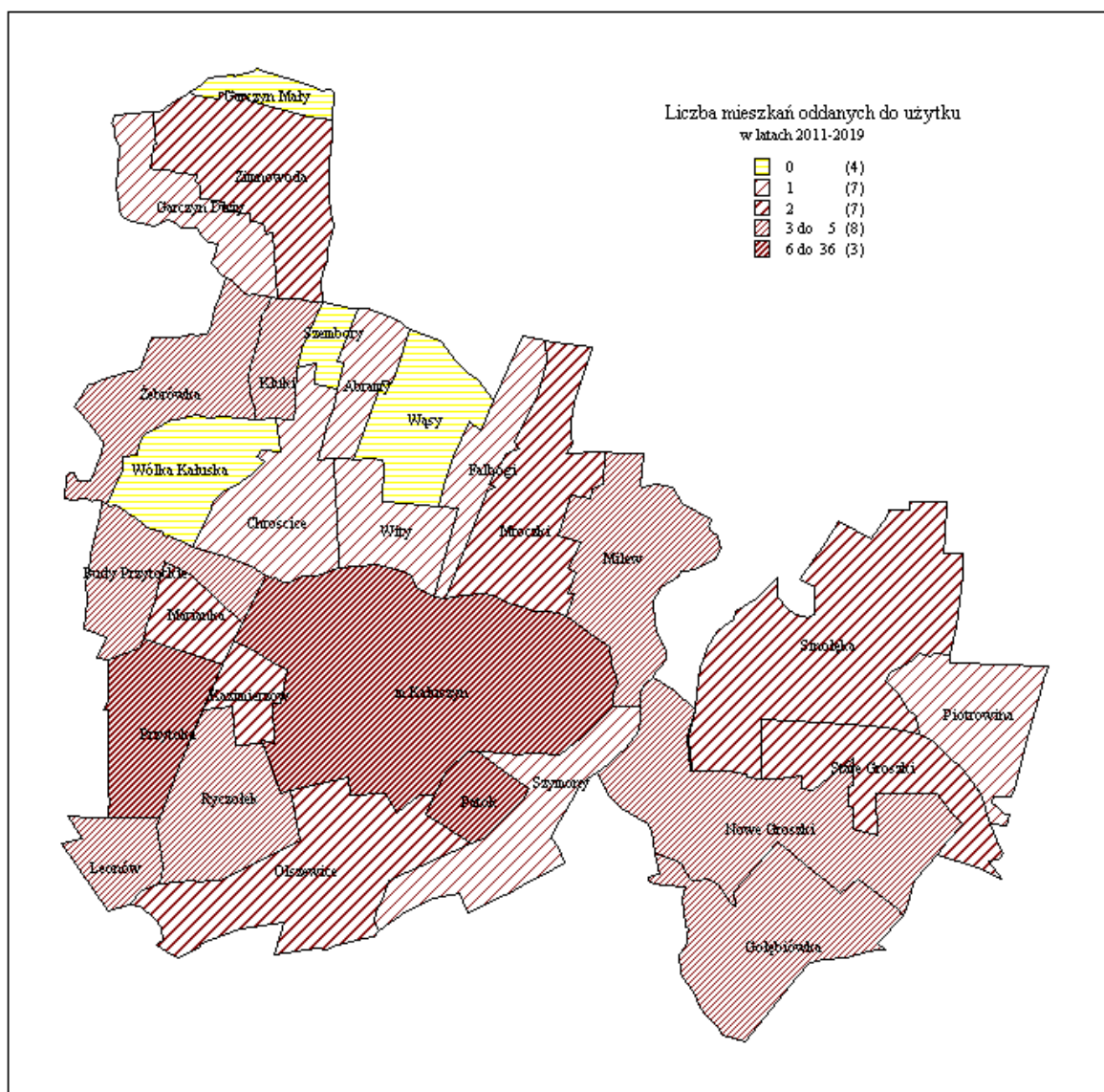
Źródło: dane BDL GUS.

Liczbę mieszkań oddanych do użytku w latach 2011-2019 zilustrowano na mapie 5. Mapa ta uwidacznia pewne prawidłowości, a mianowicie:

- najwięcej mieszkań (36) oddano do użytku w mieście Kałuszynie, co potwierdza koncentrację ludności w mieście,
- w 4 wioskach nie oddano do użytku żadnego mieszkania, w siedmiu po jednym, w siedmiu po dwa, w pięciu (Budy Przytockie, Gołębiówka, Kluki, Leonów i Ryczołek) po 3, w trzech (Milew, Nowe Groszki, Żebrówka) po 4, w Patoku 6 i w Przytoce 7.

Można oczekiwać, że i w przyszłości największy przyrost liczby mieszkań będzie w mieście.

Mapa 5. Mieszkania oddane do użytku w latach 2011-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

7.2. Handel i usługi

Sieć handlową w gminie Kałuszyn można uznać za dobrze rozwiniętą. Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w REGON na koniec 2019 roku w dziale „handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle” wynosiła 174, co stanowi 37,3% ogólnej liczby zarejestrowanych podmiotów na terenie gminy. Największym skupiskiem placówek handlowych i usługowych jest miasto Kałuszyn. Również sąsiadująca gmina Mrozy posiada silny ośrodek, dobrze wyposażony w placówki handlowe i usługowe, umożliwiające obsługę mieszkańców wsi położonych w południowej części gminy Kałuszyn.

7.3. Szkoły. Przedszkola

Na terenie gminy Kałuszyn funkcjonują: Szkoła Podstawowa w Kałuszynie z filią w Chrościcach. Na początku roku szkolnego 2020/2021 do Szkoły Podstawowej uczęszczało 502 uczniów. Szkoły są dobrze wyposażone i posiadają dobrze wykwalifikowaną kadre.

Problemem w organizacji szkół była w przeszłości zmniejszająca się liczba uczniów. Z analiz demograficznych wynika, że powinna się ona ustabilizować lub nieznacznie zwiększać.

W zakresie wychowania przedszkolnego funkcjonuje Przedszkole Publiczne w Kałuszynie z liczbą dzieci w 2020 roku wynoszącą 145 oraz oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych, do których uczęszczało 76 dzieci.

7.4. Zdrowie. Opieka społeczna

W mieście Kałuszyn funkcjonuje przychodnia podległa samorządowi gminnemu, która w 2019 roku udzieliła 28,9 tys. porad. Funkcjonuje także 3 apteki.

W 2016 roku zaczął funkcjonować żłobek o 30 miejscach. Według stanu na 31.12.2019 roku ze żłobka korzystało 50 dzieci.

Osobom i rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji pomocy udziela Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. Ze środowiskowej pomocy społecznej w 2018 roku skorzystało 182 gospodarstwa domowe (446 osób tj. 7,6 % ogółu mieszkańców gminy). Ze świadczeń rodzinnych w tymże roku skorzystało 322 rodziny, a kwota wypłaconych świadczeń wyniosła 2,0 mln zł. Z programu Rodzina 500 plus skorzystało w 2018 roku 473 rodziny na 780 dzieci, a kwota wypłaconych świadczeń wyniosła 4,7 mln zł.

7.5. Kultura. Sport. Rekreacja

Działalność kulturalną prowadzi Gminny Ośrodek Kultury, który w 2019 roku przygotował 21 imprez z liczbą uczestników 1800. Odrębnie funkcjonuje kino z liczbą 20 miejsc na widowni, w którym w 2019 roku odbyło się 58 seansów, a liczba widzów wyniosła 696.

Funkcjonuje biblioteka publiczna, posiadająca księgozbiór 23,3 tys. woluminów. W 2019 roku z biblioteki skorzystało 1222 czytelników, a liczba wypożyczeń wyniosła 13,4 tys. woluminów. Biblioteka posiada 12 komputerów, w tym 5 dostępnych dla czytelników.

W zakresie sportu działają cztery kluby sportowe posiadające w 2018 roku dziesięć sekcji i 241 członków, w tym 241 ćwiczących.

Gmina posiada atrakcyjne tereny wypoczynkowe nad Zalewem Karczunek.

8. Wnioski

Z przedstawionych analiz wynika, że gmina jest i pozostanie obszarem wyludniającym się. Istnieją jednak przesłanki, które mogą zmniejszyć ubytek ludności w gminie, a zwiększyć przyrost w mieście Kałuszyn. Przesłankami takimi są:

- powiększająca się w ostatnich latach liczba urodzeń,
- sprzyjająca urodzeniom polityka prorodzinna państwa,
- dogodne położenie gminy przy istniejących i projektowanych drogach o znaczeniu międzynarodowym,
- duże zainteresowanie inwestorów terenami przemysłowymi i usługowymi, głównie położonymi przy drodze krajowej nr 2
- dobrze rozwinięta sieć placówek oświaty i opieki zdrowotnej posiadająca rezerwy do obsługi większej liczby mieszkańców,
- budowa autostrady A2 (odcinek węzeł Lubelska-Choszczówka Stojecka oddany do użytku w sierpniu 2020 r.).

10. Turystyka, wypoczynek i rekreacja

Potencjał turystyczny danego obszaru tkwi w zasobach środowiska przyrodniczego, kulturowego i antropogenicznego. W przypadku, gdy nie występują tak ewidentne atrakcje turystyczne jak góry czy morze, najważniejszymi walorami przyrodniczymi są duże kompleksy leśne, wody powierzchniowe o dostępnych brzegach, mogące służyć do kąpielii i wędkowania, dobre warunki klimatyczne, urozmaicona rzeźba terenu oraz naturalne krajobrazy z całym bogactwem świata zwierzęcego i roślinnego. Oprócz walorów przyrodniczych istotne są walory kulturowe, zagospodarowanie turystyczne i dostępność komunikacyjna. Gmina Kałuszyn charakteryzuje się dużym potencjałem turystycznym wynikającym z bogatego środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz dobrego dojazdu. Na bazie tego potencjału w mieście i gminie Kałuszyn może rozwijać się przede wszystkim turystyka **wypoczynkowa**, turystyka **kulturowa** oraz **przyrodnicza i kwalifikowana**.

10.1. Walory przyrodnicze

10.1.1. Wody powierzchniowe

Wody powierzchniowe stanowią jeden z najistotniejszych walorów rekreacyjnych. W gminie Kałuszyn wody powierzchniowe to rzeki: Rządza, Mienia, Witówka, Gawroniec

i Osownica, „Zalew Karczunek” oraz stawy rybne w miejscowości Gołębiówka. Walory rekreacyjne posiadają przede wszystkim zalew i stawy rybne, na których wypoczynek odbywa się głównie w postaci kąpieli i wędkowania.

„Zalew Karczunek” powstał przez zalanie i pogłębianie dawnych pastwisk w dolinie rzeki Witówka. Jest to malowniczo położony w odległości ok. 1 km na północ od zabudowań miasta zbiornik retencyjno-rekreacyjny o powierzchni 7 ha. Otoczenie lustra wody zostało przygotowane do celów rekreacyjnych. Wybudowano kąpielisko z piękną piaszczystą plażą o długości ok. 250m i szerokości 40m, dwa boiska do piłki plażowej, plac zabaw dla dzieci, przebieralnie

i toalety, ścieżkę rowerową wokół zbiornika oraz ścieżkę edukacyjną. Powstało także wyjątkowe w skali kraju moło modułów Magic Float, które wyznacza bezpieczne kąpielisko dla dzieci i młodzieży. Kąpielisko jest w pełni strzeżone a woda w zbiorniku przydatna do kąpieli. Na zalewie działa także łowisko ryb ze strefami połowów i regulaminem. W ramach zagospodarowania został wybudowany amfiteatr wykorzystywany do imprez plenerowych, droga dojazdowa i parkingi. Funkcjonuje również zaplecze gastronomiczne. Panują tu wspaniałe warunki do wypoczynku, plażowania i uprawiania sportów wodnych.

Stawy w Gołębiówce powstały w okresie międzywojennym. Jest to kompleks kilku stawów hodowlanych o łącznej powierzchni ok. 100,0ha położonych nad rzeką Witówką. Obecnie działa tutaj prywatne łowisko ryb. Można zatem, wypoczywać wędkując. Stawy wraz z okolicznymi terenami zamieszkiwane są przez wiele gatunków ptaków: łyski, łabędzie, perkozy, żurawie. Okresowo na stawach żerują: orzeł bielik, kania czarna i bocian czarny. Obecność tak bogatej fauny można wykorzystać do rozwoju turystyki przyrodniczej, ekologicznej tzw. ekoturystyki w postaci obserwacji ptaków - birdwatching. Inny rodzaj rekreacji, przykładowo sporty wodne jest nie wskazany, gdyż kolidowałby z funkcją hodowlaną stawów.

Na obszarze gminy swój początek biorą ww. rzeki płynące w kierunku Wisły i Bugu, dlatego wyniosłość terenu w okolicach wsi Ryczołek zwana jest „kałuszyńskim węzłem wodnym”.

W pobliżu miejscowości Chrościce i Wólka Kałuska przepływa rzeka Rządza, która początkowo płynie w kierunku południowym i południowo-zachodnim, a następnie w kierunku północno-zachodnim. Rzeka wije się wśród łąk, pól i lasów ciesząc oko naturalnym pięknem. Na wielu odcinkach ma doskonałe stanowiska dla wędkarzy. Można w niej złowić szczupaki, jazie, klenie, okonie i płocie. W okolicach rzeki występuje wiele gatunków drzew: wierzby, brzozy, olsze i czeremchy oraz roślin zielnych: turzyce, trawy,

trzcina i sitowie, co stwarza dogodne warunki do bytowania wielu gatunków zwierząt, przede wszystkim ptaków. Wiosną można podziwiać łany knieci błotnej (żółte kaczeńce). Latem, brodząc w płytkiej wodzie, możemy podziwiać wspaniale uformowane piaszczyste dno rzeki. Są to tzw. zmarszczki prądowe (ripplemarki) – prąd wody niosąc piasek układa go na dnie w formie grzbiecików. Rzeka i okolice tworzą niezapomniany klimat do odpoczynku i weekendowych wypraw na łono natury.

W zachodnich okolicach Kałuszyna ma swoje źródła Mienia. Nazwa rzeki związana jest z metalicznymi błyskami w nurcie, pochodzącymi z podłoża, w którym występuje ruda darniowa. Rzeka również posiada duże walory wypoczynkowo- rekreacyjne. Ze wsi Wity przez miasto Kałuszyn, grunty wsi Olszewice i Szymony w kierunku południowo-wschodnim przepływa rzeka Witówka. Rzeka ma odmienny charakter. Jest rzeką o mulistym dnie z trudno dostępnymi brzegami. Jej brzegi porastają zbiorowiska roślinne leśne i nieleśne tj.: ols porzeczkowy z dużym udziałem chronionej porzeczki czarnej, łąg przystrumykowy, łąg wiązowo-jesionowy, grąd lipowo-grabowy, zespół sitowia leśnego i szuwar turzycy błotnej. Takie podmokłe siedliska wytwarzają niekorzystny mikroklimat do wypoczynku, ponadto wymagają poruszania się po wyznaczonych ścieżkach lecz ze względu na bogactwo roślin i bytujących w nich zwierząt i ptaków stanowią atrakcję dla ekoturystów – obserwatorów przyrody.

W pobliżu miejscowości Mroczyki, Milew i Sinołęka przepływa rzeka Gawroniec kierująca się ku północnemu zachodowi. Rzeka Osownica bierze swój początek w pobliżu miejscowości Garczyn Duży, płynie w kierunku północnym i wpada do Liwca. Są to małe ciekły wodne niosące niewielki ilości wody. Bogate walory przyrodnicze gminy dają możliwość rozwoju turystyki przyrodniczej - ekoturystyki jednak pod warunkiem odpowiedniego zagospodarowania turystycznego w postaci bazy noclegowej i gastronomicznej, przede wszystkim klasy ekonomicznej (dla mniej zamożnego turysty), wypożyczalni sprzętu wodnego np. kajaków i lornetek, a także szerokiej promocji za pośrednictwem mediów tradycyjnych (gazety, radio, telewizja) oraz nowoczesnych jakim jest Internet.

10.1.2. Lasy

Drugim elementem środowiska przyrodniczego podnoszącym atrakcyjność turystyczną są lasy, które oprócz bardzo ważnych funkcji przyrodniczych i gospodarczych pełnią funkcję rekreacyjną. Funkcja ta wynika z niezwykłych właściwości lasów dla wypoczynku. Las korzystnie wpływa na organizm ludzki poprzez takie czynniki jak specyficzny mikroklimat (powietrze bogate w tlen, gdyż roślinność leśna asymiluje dwutlenek

węgla a wydziela tlen, obecność olejków eterycznych, zwiększona wilgotność, jonizacja ujemna) oraz bogactwo roślin wytwarzających swoistą grę barw sprzyjającą odprężeniu psychicznemu. W gminie Kałuszyn lasy stanowią 24,3% powierzchni gminy. Przestrzennie największe kompleksy leśne rozciągają się w środkowej części gminy od północnego zachodu do południowego wschodu. Lasy prywatnej własności to 1814ha a lasy państwowe należące do Nadleśnictwa Mińsk Mazowiecki to jedynie 469ha. Lasy państwowe występują w postaci 12 uroczysk jedno- lub kilkuoddziałowych (Ur. Sinołęka i Ur. Groszki Nowe) rozproszonych w obszarze gminy, często przylegających do kompleksów lasów niepaństwowych. W dwóch oddziałach 395 i 396 Ur. Groszki Nowe na powierzchni 35,8ha wyznaczono lasy ochronne w kategorii lasy wodochronne. Największe powierzchniowo kompleksy lasów niepaństwowych należą do miejscowości: Marysin – 224ha, Mroczki – 144ha, Milew – 143ha i Nowe Groszki – 133ha, najmniejsze do wsi Patok – 11ha i Garczyn Mały – ok. 10ha. Lasy zarówno państwowe jak i niepaństwowe występują na siedliskach przeważnie boru świeżego, boru mieszanego świeżego i lasu mieszanego świeżego. W składzie gatunkowym drzewostanu znajduje się sosna pospolita, dąb szypułkowy i brzoza brodawkowata. Warstwę krzewów tworzą kruszyna pospolita, trzmielina i leszczyna a runo leśne – borówka czarna i borówka brusznica, poziomka pospolita, konwalia majowa i konwalia dwulistna oraz trawy, turzyce i mchy. Wiek drzewostanów to zdecydowanie powyżej 40 lat. Lasy takie są dobrze naświetlone, posiadają wysokie walory klimatu wnętrza lasu, są odporne na niszczenie, mają odpowiednie zwarcie drzewostanów, a więc są jak najbardziej przydatne do rekreacji w postaci spacerów połączonych ze zbieractwem owoców runa leśnego (grzyby, jagody, borówki). Wyżej wymienione kompleksy leśne wykorzystują rekreacyjnie mieszkańcy okolicznych miejscowości. W omawianym obszarze występują też fragmenty lasów nieprzydatnych do rekreacji. Są to lasy niewielkie powierzchniowo, z drzewostanem poniżej 40 lat, na małoodpornym na antropopresję siedlisku boru suchego lub lasy na siedliskach podmokłych, głównie łągów i olsów. Ze względu na duże zwarcie (w przypadku lasów młodych) lub wilgotne podłoże takie drzewostany są trudnodostępne. Ich wykorzystanie do rekreacji w postaci spacerów jest możliwe tylko po ścieżkach. Lecz lasy na siedliskach podmokłych charakteryzują się różnorodnością drzew, krzewów i roślin zielnych oraz bogactwem świata zwierzęcego przez co mogą przyciągać obserwatorów przyrody – ekoturystów.

10.1.3. Walory krajobrazowe

Ważnym elementem atrakcyjności turystycznej jest urozmaicenie krajobrazowe. Gmina Kałuszyn nie posiada szczególnych walorów krajobrazowych. Rzeźba gminy jest

raczej monotonna. Jej głównym urozmaiceniem jest ciąg wzgórz i pagórów kemowych, w tym ozów i kemów oraz moren czołowych o wysokościach względnych dochodzących do 20-30 m. Stanowią one dominanty w krajobrazie, zwłaszcza w zachodniej i północnej części gminy. Innym urozmaiceniem rzeźby terenu są doliny rzek: Rządzy, Mieni, Witówki, Gawrońca i Osownicy oraz ich bezimiennych dopływów. Pomimo niewielkiego zróżnicowania krajobrazowego, obszar gminy jest atrakcyjny widokowo i rekreacyjnie ze względu na malowniczą mozaikę przenikających się wzajemnie łąk, pól, drobnych kompleksów leśnych oraz zadrzewień śródpolnych i przydrożnych, co świadczy także o znacznej różnorodności biologicznej. Taka różnorodność ekosystemów pozwala na bytowanie wielu gatunków roślin i zwierząt, w tym ptaków, co można wykorzystać do rozwoju ekoturystyki. Można obserwować tu wszystkie gatunki sikor, dzięciołów i pokrzewek oraz ptaki drapieżne- pustułki, krogulce, myszołowy, błotniaki stawowe i łąkowe. Na stawach w Gołębiówce okresowo żeruje orzeł bielik. Okresowo występują też kania czarna i bocian czarny. Na terenie gminy Kałuszyn występuje także zwierzyna łowna: sarny, dziki i bażanty. Bogaty jest również świat bezkręgowców, w tym motyli. Można zaobserwować tu jednego z największych w Polsce motyli dziennych - niepylaka apollo oraz mieniaka tęczowca i rusalki.

10.1.4. Obszary i obiekty przyrodnicze objęte ochroną prawną

Wyrazem bogactwa walorów przyrodniczych gminy jest funkcjonowanie obszarów objętych różnymi formami ochrony przyrody, obecność których również podnosi atrakcyjność turystyczną. Na obszarze gminy funkcjonują:

- rezerwat przyrody „Przełom Witówki”,
- Miński Obszar Chronionego Krajobrazu, obejmujący południową część gminy,
- użytek ekologiczny pod nazwą „Sosny Olszewickie”, którego przedmiotem ochrony jest zgrupowanie karłowatych sosen zwyczajnych,
- 3 pomniki przyrody ożywionej - 2 lipy drobnolistne oraz 1 dąb szypułkowy
- pomniki przyrody nieożywionej – głazy narzutowe - 2 granity różowe i 1 gnejs szary

Rezerwat „Przełom Witówki” powstał w 1995r na terenie Uroczyska Gójszcz. Zajmuje obszar 92,11 ha, z czego 6,25 ha znajduje się na terenie gminy Kałuszyn. Pozostała część rezerwatu znajduje się w obrębie gminy Mrozy. Południowa część gminy – ok. 8% znajduje się w Mińskim Obszarze Chronionego Krajobrazu, który został utworzony w 1986r. Zajmuje on łączną powierzchnię 32112,19 ha, rozciągając się na długości 30 km wzdłuż drogi Warszawa-Terespol. W jego skład wchodzi tereny należące do gmin: Dębe Wielkie, Mińsk Mazowiecki, Siennica, Cegłów, Jakubów oraz Kałuszyn. Użytek ekologiczny „Sosny Olszewickie” został

zatwierdzony w 2001r. Stanowi on starodrzew sosnowy w wieku ok. 300 lat. Użytek zajmuje obszar o powierzchni 0,22 ha. Stanowi unikatowe stanowisko sosny zwyczajnej o zachowanym naturalnym pokroju korony. Na terenie gminy Kałuszyn występuje 6 pomników przyrody: 3 – ożywionej i 3 – nieożywionej. Pomniki przyrody ożywionej to drzewa o ponad przeciętnej grubości i wieku. Drzewa pomnikowe: 2 lipy drobnolistne są zlokalizowane, jedna na terenie probostwa w Kałuszynie a druga w parku podworskim w Sinołęce oraz 1 dąb szypułkowy „Lolek” - na prywatnej nieruchomości w miejscowości Leonów. Głazy narzutowe uznane za pomniki przyrody nieożywionej znajdują się na gruntach wsi Garczyn Duży. Są to: średnioziarnisty granit różowy, drobnoziarnisty granit różowy i gnejs szary. Przy dworach w Sinołęce i Gołębiówce położone są zabytkowe parki z bardzo ciekawym drzewostanem.

10.2. Walory kulturowe

Atrakcyjność turystyczną gminy Kałuszyn podnoszą także walory kulturowe w postaci obiektów zabytkowych, wszelkiego rodzaju miejsc historycznych i miejsc pamięci narodowej oraz przejawów kultury materialnej. Na ich bazie można oprzeć rozwój turystyki kulturowej. Kałuszyn ma bogatą przeszłość historyczną. Znajduje się tu wiele pamiątek i przekazów historycznych.

Najważniejszym zabytkiem miasta jest neogotycki kościół p.w. Najświętszej Marii Panny zbudowany w latach 1889-1897 wg projektu Józefa Dziekońskiego. Jest to kościół typu bazylikowego z wieżą od frontu. W ołtarzu głównym znajduje się obraz „Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny pędzla Michała Elwiro Andriollego a w nawach bocznych obrazy pochodzące z XIX stulecia. Ciekawostką kościoła jest wmurowana w ścianę kościoła macewa pochodząca z nowego kirkutu w Kałuszynie. Nad nagrobkiem jest umocowana tablica z napisem: "Kałuszyn 1939 - Polaków 3000, Żydów - 6500". Macewa i tablica została umieszczona w 1990 roku dzięki staraniom ówczesnego księdza proboszcza. Upamiętnia ona Żydów - mieszkańców Kałuszyna wywiezionych i pomordowanych w obozie zagłady w Treblince lub w gettcie warszawskim. Przy kościele na wysokim, murowanym, pomalowanym na biało cokole stoi figura św. Jana Nepomucena. W pobliżu znajduje się też głaz pamięci z tablicą upamiętniającą prezydenta Lecha Kaczyńskiego oraz ostatniego prezydenta na uchodźstwie Ryszarda Kaczorowskiego. Przed budynkiem na ul. Mickiewicza 1 znajduje się figura Jezusa Dźwigającego Krzyż, która została wzniesiona w 1913 r., w 1600 rocznicę wydania Edyktu Mediolańskiego przez cesarza zachodniej części Imperium Rzymskiego.

Na placu Kilińskiego przy ul. Warszawskiej znajduje się płyta pamięci poświęcona pamięci bohaterów walk w obronie ojczyzny pod Kałuszynem we wrześniu 1939 roku. Ciekawymi obiektami zabytkowymi w mieście jest murowana klasycystyczna plebania z II połowy XIX w., w tym samym stylu zbudowany budynek poczty z końca XIX w. odrestaurowany 1993 r. oraz budynek Ochotniczej Straży Pożarnej z 1918 r. Przy ul. Warszawskiej znajdują się zabytkowe kamieniczki z przełomu XIX i XX wieku oraz klasycystyczny ratusz przez mieszkańców zwany „oberżą” z XIX w. Ratusz nigdy nie pełnił swojej roli. Dawniej mieściły się tu koszary królewskie, obecnie jest własnością prywatną. Szczególnie warta uwagi jest frontowa elewacja tego budynku, którą zdobi wglębny portyk wsparty na czterech kolumnach. Ciekawostką turystyczną może być ustawiony na cokole, na placu Kilińskiego herb miasta w postaci koziołka. Herb z motywem kozła wywodzący się od klejnotu herbowego właścicieli Kałuszyna, rodziny Zamojskich został zatwierdzony w 1847 r. Na tym samym placu znajduje się Pomnik „Bojownikom o Niepodległość” ufundowany w 20 - tą rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę w dniu 11 listopada 1938 r. Na cmentarzu parafialnym, znajduje się pomnik ku czci poległych żołnierzy I Dywizji Piechoty Legionów im. Józefa Piłsudskiego w boju z hitlerowskim najeźdźcą w dniach 11-12 września 1939 r.

Atrakcją turystyczną Kałuszyna pochodzącą z ostatnich lat jest Złoty Ułan - pomnik konny odsłonięty 13 września 2014 roku, z okazji 75. rocznicy bitwy pod tym miastem w 1939 r. Pomnik przedstawia siedzącego na koniu ułana z wzniesioną do góry szablą będącą sygnałem do walki. Inicjatorem i fundatorem tego jedyne w Polsce pozłacanego pomnika jest Jan Żyliński – biznesmen mieszkający w Londynie, syn rotmistrza Andrzeja Żylińskiego, który 12 września 1939 roku wraz z 11 Pułkiem Ułanów Legionowych rozpoczął zwycięską bitwę pod Kałuszynem. Figura została zaprojektowana przez Roberta Sobocińskiego.

Cennymi elementami w krajobrazie kulturowym gminy mającymi wpływ na atrakcyjność turystyczną są założenia dworsko-parkowe. W gminie Kałuszyn na uwagę zasługuje zabytkowy zespół dworski w Gołębiówce. Dwór został zbudowany w latach dwudziestych ubiegłego wieku w tzw. stylu polskim. Neobarokowy budynek jest otoczony pięknym parkiem i rozległymi stawami rybnymi. W trakcie swojej historii dwór w Gołębiówce zmieniał właścicieli. Po wojnie zespół dworski, już jako własność Skarbu Państwa, był użytkowany przez Państwowe Gospodarstwo Rybackie w Siedlcach. Obecnie został odrestaurowany i ponownie stał się prywatną rezydencją. Oprócz samego dworu do rejestru zabytków wpisane są budynki gospodarcze: spichlerz, obora, stajnia oraz stodoła. Na

szczególną uwagę zasługuje starodrzew w dobrze zachowanym parku, który został założony jeszcze na początku XX wieku. **Innym ciekawym obiektem jest zespół dworski w Sinolęce, na który składa się pałac, drewniany dwór i spichlerz oraz kaplica.** Wszystko otoczone jest parkiem. Dwór został zbudowany w pierwszej połowie XIX wieku a pałac w początkach XX wieku. Cechą charakterystyczną pałacu jest okrągła wieża kryta stożkowym dachem. W majątku znajduje drewniana kaplica, wybudowana na przełomie XVII-XVIII wieku. Od 1905 roku majątek ziemski należał do Władysława Filewicza, który przekształcił majątek w dobrze prosperujące gospodarstwo sadownicze. Prowadzono tutaj również działalność badawczą. Po wojnie majątek został znacjonalizowany. Utworzono w nim PGR i Zakład Doświadczalny Instytutu Sadownictwa SGGW. Obecnie jest w prywatnych rękach, ale nadal prowadzone jest przedsiębiorstwo sadownicze.

Wśród starodrzewu sosnowego, między miejscowościami Olszewice a Kruki (gmina Mrozy) znajduje się kaplica, w której czczona jest Matka Boska Częstochowska. Kapliczka upamiętnia wydarzenie jakim było ukazanie się na starym, sosnowym pniu Matki Boskiej. Obecnie, na martwym pniu sosnowym, znajduje się mała, drewniana kapliczka szafkowa, ze szklanymi okienkami, które wychodzą na trzy strony. Wewnątrz niej umieszczony jest nieduży obrazek Matki Boskiej Częstochowskiej. W 2000 roku nad kapliczką postawiono dach wsparty na klinkierowych słupkach. Z przekazów ustnych można się dowiedzieć, że zawsze to miejsce otaczano czcią i opieką. Tuż obok znajduje się kaplica, którą w 1949 roku wybudowali na własny koszt mieszkańcy wsi Olszewice. Wewnątrz kaplicy znajduje się obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, który sprowadzono w to miejsce staraniami okolicznych mieszkańców wsi Olszewice i wiernych z parafii w Kałuszynie. Mieszkańcy wspominają także o ukrywających się w tym miejscu powstańcach styczniowych oraz licznych cudach i nawróceniach na wiarę chrześcijańską ludności żydowskiej. Obok kapliczki znajduje się kilka drewnianych krzyży. Jeden z nich postawiono w 1905 roku. Wokół zabytkowej kapliczki znajduje się 15 sosen, których wiek datowany jest na około 300 lat.

W 2001 roku cały teren wokół kapliczki uznano za użytek ekologiczny, ze względu na unikatowy charakter tego miejsca. W 2014 roku zbudowano naprzeciwko kaplicy drewnianą wiatę z ławkami, aby wierni, którzy uczestniczą w nabożeństwach majowych i okolicznych świętach ku czci Matki Boskiej nie musieli klęczeć na ziemi. Obiekt i opowieści z nim związane można wykorzystać do rozwoju turystyki kulturowej.

Cennym zabytkiem ludowej architektury sakralnej tego regionu jest drewniana kaplica w Milewie z I połowy XIX wieku. W niewielkim wnętrzu w ołtarzu zawieszono obraz

przedstawiający św. Rocha. Drugi wizerunek to drewniana rzeźba Matki Boskiej. Jej cechą charakterystyczną jest bogato zdobiony płaszcz w kształcie stożka. W kapliczce zamieszczono również krucyfiks z kutego żelaza, nawiązujący formą do sztuki późnego baroku. Obiekt wart jest wypromowania i wykorzystania w turystyce kulturowej. Do rozwoju tego typu turystyki można wykorzystać funkcjonującą przy Gimnazjum imienia 6 Pułku Piechoty Legionów Józefa Piłsudskiego Izbę Pamięci Narodowej. Zgromadzone tu pamiątki w postaci m.in. dokumentów, listów, zdjęć, militariów to cenne eksponaty związane z patronem szkoły oraz bogatą historią całego regionu. Proces tworzenia izby trwa od lat 70-tych ubiegłego stulecia. Zgromadzone zbiory umieszczone są w przeszklonych gablotach i uporządkowane tematycznie. Są świadectwem dokonań przodków i ich zaangażowania w walkę o niepodległość ojczyzny i sprawy społeczne regionu. Izbą pamięci opiekują się uczniowie i nauczyciele historii.

10.3. Zagospodarowanie turystyczne

Oprócz walorów przyrodniczych i kulturowych dla turystów ważne jest zagospodarowanie turystyczne, zwłaszcza baza noclegowa i gastronomiczna. Ważna jest również możliwość skorzystania z urządzeń sportowo-rekreacyjnych istniejących na miejscu i możliwość dostępu do dóbr kultury (biblioteki, imprezy folklorystyczne itp.). W gminie Kałuszyn baza noclegowa ogólnodostępna to głównie zajazdy. W mieście działają zajazdy: „Villa Demetrios” i „Ola” oraz pensjonat „Podleśna”. Przy trasie międzynarodowej A2 znajduje się nowopowstały obiekt restauracyjno-hotelowy Zajazd „Emida”. W miejscowości Kazimierzów funkcjonuje gospodarstwo agroturystyczne pn. Euro Motel Kazimierzów dysponujący 15 miejscami noclegowymi. Gmina jest bardzo ciekawa pod względem przyrodniczym i kulturowym. Niestety, funkcjonuje tylko jeden szlak turystyczny o długości 1,7km rozpoczynający się w Kałuszynie przy dworcu PKS biegnący przez ul. Akacjową a kończący w Łąkach Klukowskich.

10.4 Dostępność komunikacyjna

Dostępność komunikacyjna jest również wyznacznikiem atrakcyjności turystycznej. Gmina Kałuszyn posiada szczególnie korzystne powiązania komunikacyjne nie tylko z Warszawą ale i z całym krajem. Zapewniają je na kierunku wschód-zachód zarówno droga krajowa nr 2, jak i istniejąca w sąsiedniej gminie Mrozy linia kolejowa o znaczeniu regionalnym, krajowym i międzynarodowym. Przez gminę przebiegają: ww. droga krajowa nr 2, fragment drogi wojewódzkiej nr 697 oraz drogi powiatowe i gminne. Na terenie gminy Kałuszyn funkcjonują linie autobusowe PKS Mińsk Mazowiecki oraz prywatny transport

autobusowy (w tym mikrobusy) zapewniający bezpośrednie połączenie z okolicznymi gminami.

X. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA LUDNOŚCI I JEJ MIENIA

Siedziby instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo ludności i jej mienia znajdują się na terenie miasta i gminy. Są to: Posterunek Policji w Kałuszynie oraz siedem jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych w następujących miejscowościach: Kałuszyn, Falbogi, Nowe Groszki, Gołębiówka, Olszewice, Sinołęka, Zimnowoda.

Na podstawie "Studium dla potrzeb ochrony przeciwpowodziowej - Etap I rzeka Rządza" na obszarze gminy Kałuszyn występują obszary szczególnego zagrożenia powodzią od rzeki Rządzy. Na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią obowiązują zakazy, nakazy i ograniczenia w zagospodarowaniu terenów określone w ustawie Prawo Wodne.

W granicach administracyjnych gminy znajdują się przesyłowe linie elektromagnetyczne wysokiego napięcia (400 kV) oraz sieć dystrybucyjna oparta na liniach średniego i niskiego napięcia. Sposób zagospodarowania terenów pod liniami elektromagnetycznymi i w ich pobliżu musi uwzględniać wymogi określone w przepisach odrębnych tj.:

- Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku oraz sposobów sprawdzania dotrzymania tych poziomów,
- Rozporządzeniu Ministra Środowiska w sprawie dopuszczalnych wartości hałasu w środowisku.

Na terenie gminy oraz w jej bezpośrednim sąsiedztwie nie są zlokalizowane żadne zakłady o zwiększonym lub dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej.

Problemem sieci transportowej gminy jest prowadzenie na drodze krajowej A2 intensywnego ruchu kołowego, w tym tranzytowego, przez tereny zurbanizowane. Droga jest źródłem zanieczyszczenia powietrza, hałasu i drgań.

XI. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z POTRZEB I MOŻLIWOŚCI ROZWOJU MIASTA I GMINY

1. Analizy ekonomiczne

1.1. Rolnictwo

Jedną z głównych funkcji rozwoju gminy jest rolnictwo. Powierzchnia użytków rolnych wg PSR z 2010 roku wynosiła 4575ha co stanowi około 48 % powierzchni gminy.

Wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej według IUNG w Puławach wynosi dla gminy Kałuszyn 55,8 pkt. i jest dużo niższy od średniego w województwie mazowieckim (66 pkt). W produkcji roślinnej dominuje uprawa zbóż.

Gmina Kałuszyn charakteryzuje się niską obsadą bydła. Gmina należy do słabo wyposażonych w ciągniki i maszyny rolnicze.

Wyniki Powszechnego Spisu Rolniczego z 2010 roku wskazują na następujące tendencje w stosunku do spisu z 2002 roku:

- zmniejszenie ogólnej liczby gospodarstw rolnych z 1257 do 759,
- zmniejszenie spisanej powierzchni ogólnej gruntów w gospodarstwach rolnych z 7,7 do 6,2 tys. ha, w tym powierzchni użytków rolnych z 6,0 do 4,6 tys. ha,
- zwiększenie: pogłowia bydła ogółem z 1889 do 2016 sztuk tj. o 6,7%, zmniejszenie liczby krów z 1106 do 976 sztuk tj. o 11,8%, zmniejszenie pogłowia trzody chlewnej z 3305 do 1197 sztuk tj. o 63,8% i kur z 69,568 do 57,921 tys. sztuk tj. o 16,7%,
- zwiększenie liczny ciągników w gospodarstwach rolnych z 455 do 489 sztuk (o 7,4%),
- przytoczone dane wskazują na zmniejszenie niemal o dwie trzecie pogłowia trzody chlewnej, a zwiększenie pogłowia bydła (młodego, gdyż liczba krów uległa zmniejszeniu).

Wnioski

Gmina Kałuszyn charakteryzuje się niską jakością rolniczej przestrzeni produkcyjnej i niskim poziomem produkcji rolnej. W przyszłości w rolnictwie gminy można oczekiwać dalszego wypadania z produkcji gospodarstw najmniejszych i koncentracji ziemi w największych oraz powstawanie nielicznych gospodarstw specjalistycznych (drób, bydło, trzoda chlewna).

1.2. Działalność produkcyjna i usługowa

Według BDL GUS na koniec 2019 roku na terenie gminy Kałuszyn było 446 podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON. Ich liczba w latach 2010 – 2019 uległa wielokierunkowym wahaniom: najniższa była w 2011 roku (427), najwyższa w 2019 (466).

W przekroju sekcji PKD w 2019 roku najwięcej podmiotów działało w handlu sekcja G (handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle) –

174, następnie w budownictwie (sekcja F) – 54 oraz działalności produkcyjnej (sekcja C) – 34.

W ujęciu przestrzennym największa liczba podmiotów zlokalizowana jest w mieście Kałuszyn – 279 tj. 59,9 % ogólnej liczby podmiotów w gminie, następnie we wsiach: Olszewice i Sinołęka – po 14, Milew - 13 oraz Patok 10. W latach 2010 – 2019 w całej gminie przybyło 5 podmiotów, przy czym w mieście Kałuszyn odnotowano ubytek o 10 podmiotów.

Wnioski

Możliwy jest dalszy rozwój pozarolniczej działalności produkcyjnej i usługowej w gminie, gdyż jej atrakcyjność zwiększy się już w 2020 roku, po uzyskaniu autostradowego powiązania z Warszawą. Rozwój tej działalności będzie zależał od możliwości udostępnienia przez Gminę terenów pod zakłady produkcyjne i usługowe, składy, magazyny i centra logistyczne.

1.3. Handel i usługi

Sieć handlową w gminie Kałuszyn można uznać za dobrze rozwiniętą. Największym skupiskiem placówek handlowych i usługowych jest miasto Kałuszyn. Również sąsiadująca gmina Mrozy posiada silny ośrodek, dobrze wyposażony w placówki handlowe i usługowe, umożliwiające obsługę mieszkańców wsi położonych w południowej części gminy Kałuszyn.

1.4. Zakłady produkcyjne

Największe zakłady produkcyjne i usługowe w gminie Kałuszyn to:

- "Protom" sp. z o.o. z/s w Górze Kalwarii Zakład Cynkowania Zanurzeniowego w Wólce Kałuskiej,
- „Ema” w Warszawie, Zakład produkcyjny (szwalnia) w Kałuszynie,
- „Emida”, Zajazd „Augustówka”, Parking samochodowy w Sinołęce,
- „Libella” Sp. z o. o. w Warszawie, Zakład Produktów Konsumenckich, Kałuszyn,
- „Myrra Polska” Sp. z o. o. w Warszawie, Zakład produkcji transformatorów w Kałuszynie,
- „Plexiform Światło System” w Warszawie, Zakład produkcji lamp oświetleniowych w Szymonach,
- Przedsiębiorstwo Handlowo Usługowe w Kałuszynie, Usługi parkingowe w Ryczołku,
- „Texpol” Hurtownia Odzieży Używanej Sp. z o. o. w Tłuszczu, Zakład Surowców Wtórnych, Produkcja Czyściwa, Marysin,

- Centrum Logistyczne „LIDL” w Kałuszynie.

2. Analizy środowiskowe

2.1. Rzeźba terenu

Prawie cały obszar gminy usytuowany jest na płaskiej wysoczyźnie denudacyjnej, wznoszącej się na północ od miasta Kałuszyn o wysokościach bezwzględnych od 170m n.p.m. do 223m n.p.m. W obniżeniach terenu wysokości bezwzględne wynoszą od 130m n.p.m. do 140m n.p.m. W zachodniej i północnej części gminy rzeźba terenu jest bardziej urozmaicona, ponieważ występują tam wzgórza i wyniesienie o nachyleniu zboczy około 10% stanowią one dominanty w dość płaskim krajobrazie gminy.

2.2. Gleby

W gminie Kałuszyn gleby reprezentowane są głównie przez: gleby brunatne wylugowane i brunatne kwaśne (Bw) oraz gleby biellicowe i pseudobiellicowe (A). W dolinach małych rzek Rządzy, Kałuski, Gawrońca i ich dopływów występują gleby murszowo mineralne i murszowate (M), mułowo – torfowe i torfowo – mułowe (E) oraz gleby torfowe i murszowo – torfowe (T). Miejscowo występują: czarne ziemie właściwe (D), czarne ziemie zdegradowane i gleby szare (Dz).

W gminie Kałuszyn występuje 7 kompleksów przydatności rolniczej:

- 1) Kompleks 2 pszenno – żytni – występuje przede wszystkim w miejscowościach: Garczyn Mały, Sinołęka, Zimnowoda, Patok, Kałuszyn, Kazimierzów, Mroczi, Piotrowina, Stare Groszki i Wity.
- 2) Kompleks 4 żytni (żytnio – ziemniaczany) bardzo dobry – występuje przede wszystkim w miejscowościach: Garczyn Duży, Mroczi, Falbogi, Garczyn Mały, Kałuszyn, Kazimierzów, Milew, Piotrowina, Przytoka, Szembory, Wąsy, Zimnowoda, Abramy, Budy Przytockie, Chrościce, Gołębiówka, Kluki, Leonów, Nowe Groszki, Olszewice, Patok, Ryczołek, Sinołęka, Stare Groszki, Szymony, Wity i Żubrówka.
- 3) Kompleks 5 żytni (żytnio – ziemniaczany) dobry – występuje przede wszystkim w miejscowościach: Leonów, Olszewice, Przytoka, Ryczołek, Szymony, Abramy, Budy Przytockie, Chrościce, Falbogi, Garczyn Duży, Gołębiówka, Kałuszyn, Kazimierzów, Kluki, Marianka, Marysin, Milew, Mroczi, Nowe Groszki, Patok, Piotrowina, Sinołęka, Stare Groszki, Szembory, Wąsy, Wity, Wólka Kałuska, Zimnowoda i Żubrówka.

- 4) Kompleks 6 żytni (żytnio – ziemniaczany) słaby – występuje we wszystkich miejscowościach.
- 5) Kompleks 7 żytni bardzo słaby (żytnio – łubinowy) – występuje przede wszystkim w miejscowościach: Marianka, Abramy, Budy Przytockie, Chrościce, Falbogi, Garczyn Duży, Gołębiówka, Kałuszyn, Kazimierzów, Kluki, Marysin, Milew, Mroczyki, Nowe Groszki, Olszewice, Patok, Piotrowina, Przytoka, Ryczołek, Sinołęka, Stare Groszki, Szembory, Szymony, Wąsy, Wity, Wólka Kałuska, Zimnowoda i Żubrówka.
- 6) Kompleks 8 zbożowo – pastewny mocny – występuje przede wszystkim w miejscowościach: Kałuszyn, Nowe Groszki, Przytoka, Sinołęka i Szymony.
- 7) Kompleks 9 zbożowo – pastewny słaby – występuje przede wszystkim w miejscowościach: Kałuszyn, Milew, Nowe Groszki, Piotrowina i Przytoka.

Pod względem przynależności użytków rolnych do poszczególnych klas bonitacyjnych dominują grunty zaliczane do klas IV – V. Ochronie prawnej podlegają grunty I – III klasy bonitacyjnej. W gminie Kałuszyn występują grunty tylko III klasy, które zajmują łącznie 437ha, co stanowi 4,6% powierzchni gminy.

2.3. Wody powierzchniowe

Na terenie gminy Kałuszyn swoje źródła ma 9 cieków wodnych, a przepływa przez gminę 11 cieków. Są to: dopływ Przytoki, dopływ z Wyględówka, dopływ z Pokrzywnika, dopływ spod Piotrowiny, dopływa spod Augustówki, dopływ z Nart Gawroniec, dopływ spod Kazimierzowi, Witówka, Trytwa Kałuska, Rządza.

W miejscowości Gołębiówka znajduje się największy w gminie kompleks stawów hodowlanych o łącznej powierzchni około 100ha. Mniejsze powierzchniowo stawy znajdują się w Sinołęce w dolinie rzeki Gawroniec.

W mieście Kałuszyn, w dolinie rzeki Kałuska znajduje się zalew „Karczunek” o powierzchni około 7ha. Pełni on funkcję retencyjną i rekreacyjną.

2.4. Wody podziemne

Gmina Kałuszyn znajduje się w zasięgu 2 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych:

1. Subnicka – Warszawska (nr 215),
2. Subniecka – Warszawska – część centralna (nr 2151).

Ujęcia wody znajdują się w miejscowościach Garczyn Duży i Sinołęka oraz w mieście Kałuszyn.

2.5. Lasy

Według danych z roku 2016 BDL GUS lasy w gminie Kałuszyn zajmują powierzchnię 2295,36ha, co stanowi 24,32% powierzchni gminy. Własnością Skarbu Państwa jest 39% lasów, a jedynie 0,3% jest własnością Gminy Kałuszyn. Ponad 60% lasów jest własnością prywatną. Na terenie gminy Kałuszyn występują lasy wodochronne, które przylegają do stawów w Gołębiówce od strony północnej. Powierzchnia tych lasów wynosi 35,42ha, co stanowi 1,55% wszystkich lasów w gminie.

2.6.Korytarze ekologiczne

Przez gminę Kałuszyn przebiega korytarz ekologiczny o znaczeniu krajowym. Korytarz ma charakter leśny i przebiega przez centralną część gminy w kierunku północno – zachodnim.

Uzupełnieniem w/w korytarza krajowego jest korytarz lokalny położony w północnej części gminy przebiegający od miejscowości Milew do miejscowości Zimnowoda.

W znacznym stopniu korytarz lokalny związany jest z doliną rzeki Gawroniec.

Prawidłowe funkcjonowanie korytarzy ekologicznych w znacznym stopniu opiera się o dobrze zachowane tereny leśne. Dlatego ważne jest zachowanie istniejących obszarów leśnych jak również zalesienie nowych gruntów.

Dążąc do utrzymania ciągłości korytarzy ekologicznych należy prowadzić zrównoważoną formę gospodarowania na obszarze gminy. Zalecane jest zalesienie nieużytków leżących na terenach otwartych pomiędzy kompleksami leśnymi korytarzy ekologicznych, prowadzące do łączenia się niewielkich rozproszonych lasów w większe ciągi i kompleksy leśne. Zagrożeniami dla korytarzy jest budowa dróg, które mogą przecinać korytarze migracyjne stanowiąc tam poważną barierę, a także ich fragmentaryzacja przez tereny zabudowane. W gminie Kałuszyn najpoważniejszym zagrożeniem jest budowa autostrady A2, która przetnie korytarz krajowy Lasy Łukowskie KPnC-3B. Rozwiązaniem umożliwiającym utrzymanie drożności tego korytarza jest budowa przejść dla małych, średnich i dużych zwierząt zarówno pod jak i nad drogami. Szczególnie ważna jest budowa dużego przejścia dla zwierząt, w formie mostu krajobrazowego, które zapewni możliwość migracji dużych ssaków. Przejścia takie powinny się znajdować w miejscach szczególnie narażonych na kolizję ze zwierzętami, a ich rozplanowanie i wykonanie powinny być poprzedzone szczegółowymi badaniami i stosownym raportem. Zwarta zabudowa w obrębie korytarzy ekologicznych nie powinna dochodzić do właściwej doliny rzeki lub pomniejszego cieku wodnego.

2.7. Obszary i obiekty objęte ochroną prawną

W gminie Kałuszyn są położone następujące obszary i obiekty chronione:

1. Rezerwat przyrody „Przełom Witówki”,
2. Miński Obszar Chronionego Krajobrazu,
3. Użytek ekologiczny „Sosny Olszewickie”,
4. Pomniki przyrody.

Dla w/w obszarów i obiektów obowiązują przepisy odrębne, które należy uwzględnić przy określaniu zasad zagospodarowania.

2.8. Surowce naturalne

W granicach gminy Kałuszyn występuje 32 udokumentowanych złóż kopalin. Wykaz złóż kopalin znajduje się w rozdziale XV. Na obszarze gminy Kałuszyn występuje 11 terenów górniczych oraz 11 obszarów górniczych. Wykaz terenów obszarów górniczych znajduje się w rozdziale XV.

Wnioski

Aktualnie obszar gminy w zdecydowanej przewadze użytkowany jest rolniczo (57,69%) i leśnie (24,23%). Wykorzystywany jest głównie na potrzeby: rolnictwa, gospodarki leśnej, mieszkaniowe lokalnej, rekreacji. Na około 0,5% powierzchni gminy prowadzone jest wydobywanie kruszyw naturalnych. Szlaki komunikacyjne o znaczeniu krajowym są dobrze rozwinięte. Gmina przecięta jest drogą krajową nr 2. W zachodniej części gminy wybudowany jest fragment autostrady z węzłem w Ryczołku z perspektywą rozbudowy autostrady w kierunku wschodnim. Pozostałe ważne szlaki komunikacyjne to przede wszystkim drogi powiatowe i niektóre gminne. Na terenie gminy nie ma linii kolejowej.

Na terenach, które odznaczają się małą przydatnością dla rolnictwa dominują grunty leśne. W niektórych miejscach drzewostan sosnowy został posadzony niezgodnie z siedliskiem, który jest typowy dla gatunków liściastych. Najciemniejsze przyrodniczo obszary i obiekty zostały objęte ochroną (rezerwat przyrody, obszar chronionego krajobrazu, użytek ekologiczny, pomniki przyrody).

Aktualne użytkowanie i zagospodarowanie terenu wynika w dużej mierze z historycznego rozwoju osadnictwa. Dotychczasowe użytkowanie i zagospodarowanie terenu jest generalnie zgodne z uwarunkowaniami przyrodniczymi.

3. Analizy społeczne

3.1. Demografia

Podstawowymi miernikami charakteryzującymi zbiorowość ludzką jest jej liczebność i rozmieszczenie. Procesy demograficzne wiążą się ściśle z wieloma dziedzinami życia miasta i gminy Kałuszyn. Wpływają na sytuację w zakresie szkolnictwa, rynku pracy, warunków

mieszkaniowych oraz warunkują rozmiary i kierunki rozwoju usług publicznych (żłobki, przedszkola, szkoły, miejsca pracy, opieka społeczna i inne).

Liczba ludności gminy według stanu na dzień 31 grudnia 2019r. wynosiła 5825 osób, a na dzień 13 listopada 2017r. 5934. Gmina należy do średnio zaludnionych obszarów wiejskich w województwie mazowieckim. Na 1 km² przypadają 62 osoby.

Gmina charakteryzuje się stałym ubytkiem ludności. W latach 2002 – 2016 liczba ludności zmniejszyła się o 339 osób tj. 5,4%.

Według danych BDL GUS i danych z Urzędu Gminy Kałuszyn przyrost ludności w latach 2002 – 2019 liczba ludności zmniejszyła się o 422 osoby. Przyrost ludności odnotowano w następujących miejscowościach: Patok, Kazimierzów, miasto Kałuszyn i Ryczołek. Ponadto w Garczynie Małym i Mroczkach liczba ludności nie uległa zmianie. W pozostałych miejscowościach odnotowano ubytek ludności.

3.2. Prognoza demograficzna

Na podstawie szczegółowej analizy demograficznej określonej w rozdziale IX ust.4 można szacować liczbę ludności gminy na około 5857 osób w 2020 roku, 5916 osób w 2025 roku, 5974 osób w 2030 roku, 6047 osób w 2040 roku i 6077 osób w 2050 roku. Uwzględniając fakt, że atrakcyjność do prowadzenia działalności gospodarczej i możliwości zamieszkania wielu terenów, sytuacja demograficzna w gminie w przyszłości poprawie się w wyniku realizacji inwestycji o znaczeniu krajowym (wspomniana wyżej budowa autostrady A2 na odcinku Mińsk Mazowiecki – Warszawa, a w dalszej perspektywie aż do wschodniej granicy państwa), a także inwestycji gminy, zwłaszcza w zakresie gospodarki ściekowej.

Gmina Kałuszyn odznacza się zaawansowanym procesem starzenia się ludności i zmniejszeniem udziału osób w wieku produkcyjnym.

3.3.Szczegółowe analizy dotyczące mieszkalnictwa, ochrony zdrowia i opieki społecznej, usług publicznych , kultury, sportu i rekreacji zostały szczegółowo opisane w rozdziale IX.

4. Wyniki bilansu terenów

Zgodnie z art. 10 ust. 5 pkt 4) ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, dokonano porównania maksymalnego zapotrzebowania na nową zabudowę w skali gminy, z podziałem na funkcję zabudowy, w perspektywie czasowej do roku 2050 z uwzględnieniem prognozy demograficznej oraz terenów zbudowanych i przeznaczonych do zabudowy w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kałuszyn z 2012 r. oraz w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania

przestrzennego, co przedstawia odrębne opracowanie sporządzone na potrzeby niniejszego studium.

Bilans terenów **zabudowy jednorodzinnej i zagrodowej** wskazuje, że zarówno w obowiązującym studium z 2012 roku jak i w planach miejscowych wyznaczono duże rezerwy terenów budowlanych, które przekraczają prawie dwukrotnie zapotrzebowanie na w/w funkcje zabudowy. Jednie w przypadku **zabudowy wielorodzinnej** zapotrzebowanie na nową zabudowę przekracza chłonność obszarów o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej.

Zapotrzebowanie na **zabudowę usługową publiczną** jest niższe niż chłonność terenów. Jedynie jeżeli chodzi o usługi związane z opieką osób starszych oraz usługi zdrowia zapotrzebowanie jest większe niż chłonność terenów usługowych publicznych zawartych w obszarach o ukształtowanej strukturze funkcjonalno-przestrzennej i wyznaczonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Racjonalnym rozwiązaniem będzie rozwój zabudowy – w miarę potrzeb – na gruntach określanych jako tereny o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno – przestrzennej, z wykorzystaniem terenów przewidywanych do zabudowy w planie miejscowym miasta Kałuszyn, a położonych poza granicami terenów o w pełni wykształconej, zwartej strukturze funkcjonalno – przestrzennej.

W niniejszej analizie nie określono maksymalnego zapotrzebowania na nową **zabudowę produkcyjną oraz specjalistycznej produkcji rolnej i obsługi produkcji rolnej**, które powinny być lokowane poza obszarami o w pełni wykształconej, zwartej strukturze funkcjonalno – przestrzennej obejmującej tereny głównie mieszkaniowe i mieszkaniowo – usługowe. W gospodarce wolnorynkowej szacunkowe zapotrzebowanie na nową zabudowę produkcyjną jest uzależnione od czynników wewnętrznych i zewnętrznych. Czynniki wewnętrzne łatwo jest zdiagnozować i należą do nich położenie (rozpatrywane głównie pod względem logistycznym), wysokość lokalnych podatków, poziom bezrobocia, możliwość uzbrojenia terenów inwestycyjnych, podaż siły roboczej itp. Natomiast czynniki zewnętrzne, a przede wszystkim autonomiczna decyzja inwestorów analizujących wiele czynników lokalizacji inwestycji, są niezależne i podlegają częstym zmianom koniunktury. Ponad to nie występuje bezpośrednia zależność pomiędzy liczbą ludności a wielkością powierzchni produkcyjnych. To wielkość powierzchni produkcyjnych może spowodować przyrost liczby ludności.

Zapotrzebowanie na tereny produkcyjne i aktywności gospodarczej powinno być wynikiem polityki przestrzennej władz gminy opartej na analizie uwarunkowań rozwoju gminy.

Zabudowa produkcyjna oraz zabudowa związana z terenami aktywności gospodarczej oraz specjalistyczną produkcją rolną, w zależności od profilu działalności, posiada bardzo zróżnicowane wymagania dotyczące zapotrzebowania na teren inwestycyjny jak i zapotrzebowania dotyczącego wielkości powierzchni użytkowej.

5. Możliwości finansowania przez gminę wykonania sieci komunikacyjnej i infrastruktury technicznej, a także infrastruktury społecznej, służącej realizacji zadań własnych gminy

Możliwość rozwoju miasta i gminy Kałuszyn wynikający z uwarunkowań ekonomicznych wyznacza przede wszystkim polityka finansowa zapisana w Wieloletniej Prognozie Finansowej, określanej w perspektywie kilku najbliższych lat, która jest systematycznie weryfikowana. Na podstawie analizy budżetu z ostatnich lat, Wieloletniej Prognozy Finansowej i wykazu przedsięwzięć do WPF można szacować możliwości finansowania przez Gminę zadań inwestycyjnych, które są kluczowe w rozwoju miasta i gminy, w dalszej perspektywie czasowej.

Dochody miasta i gminy Kałuszyn można podzielić na bieżące (podatki i opłaty, w tym podatki od nieruchomości), subwencja ogólna oraz dotacje i środki przeznaczone na cele bieżące oraz majątkowe (ze sprzedaży majątków, z tytułu dotacji oraz środków przeznaczonych na inwestycje). Według Wieloletniej Prognozy Finansowej dla miasta i gminy Kałuszyn dochody powinny w najbliższych latach wzrosnąć. W roku 2020 prognozuje się ich nieznaczny spadek i osiągnięcie stałej wysokości dochodu aż do roku 2024.

Wydatki bieżące miasta i gminy utrzymują się na stałym poziomie. Do roku 2024 prognozuje się zakończenie wydatków na obsługę długu, które to z każdym rokiem są coraz niższe. Wysokość wydatków ogólnych zależna jest zatem wyłącznie od wydatków majątkowych gminy.

Realizacja zabudowy dopuszczonej w dokumentach planistycznych przyczyni się do wzrostu dochodów gminy. Nakłady finansowe ponoszone przez gminę stanowią inwestycję, której koszty w przypadku prowadzenia racjonalnej gospodarki, zostaną w kolejnych latach zwrócone i zaczną przynosić zysk. W przypadku terenów usługowych i przemysłowych należy się liczyć również z napływem podatków związanych z prowadzoną działalnością gospodarczą.

Realizacja inwestycji z zakresu infrastruktury komunikacyjnej, infrastruktury technicznej oraz pozostałych zadań własnych gminy przebiegać będzie zgodnie z obowiązującymi przepisami, m.in. w zakresie prawa budowlanego i prawa zamówień

publicznych. Sposób realizacji inwestycji infrastrukturalnych określają uchwalone przez Radę Miejską strategie, plany i programy, w tym m.in. Wieloletnia Prognoza Finansowa.

Nakłady związane z infrastrukturą komunikacyjną i infrastrukturą techniczną stanowią główne koszty realizacji dokumentów planistycznych. Nakłady te stanowią obowiązek samorządu terytorialnego i służą rozwojowi miasta i gminy. Gmina może pozyskać środki finansowe z zewnątrz, głównie ze środków strukturalnych Unii Europejskiej na rozwój regionalny. Wydatki związane głównie z budową dróg i infrastruktury technicznej, mogą być rozłożone w czasie i nie obciążać budżetu gminy zaraz po uchwaleniu planu. Dużym obciążeniem dla miasta może być samodzielne udźwignięcie tak dużych nakładów finansowych na rozwój infrastruktury technicznej, dlatego tak istotne jest planowanie perspektywiczne.

Środki finansowe na cele związane z poprawą atrakcyjności inwestycyjnej gminy, wspieraniem lokalnej przedsiębiorczości, poprawą warunków życia mieszkańców gminy, poprzez poprawę stanu infrastruktury drogowej, wodno – kanalizacyjnej, energetycznej oraz społecznej będą pochodziły w całości lub w części z budżetu gminy oraz ze źródeł zewnętrznych, takich jak m.in. środki strukturalne, fundusze unijne, kredyty i pożyczki oraz inne, w oparciu o obowiązujące przepisy i zawarte umowy.

Przedsięwzięcia infrastrukturalne inicjowane przez samorząd mogą być zatem zasilane zarówno z zasobów finansowych budżetu gminy, które są jednak ograniczone jak i ze źródeł zewnętrznych od prywatnych inwestorów czy publicznych instytucji finansowych. Do najważniejszych z wymienionych źródeł należą:

Źródła wewnętrzne

Dochody własne JST – dochodem własnym gminy jest każdy dochód nie będący subwencją ogólną lub dotacją z budżetu państwa.

Dotacje celowe – pochodzące z budżetu państwa w celu dofinansowania zadań własnych JST, które mogą dotyczyć m.in.

- inwestycji w szkoły i placówki oświatowe (do 50% planowanych wydatków na urzeczywistnienie podjętego zadania, jeżeli przepisy odrębne nie stanowią inaczej),
- inicjatyw związanych ze wspieraniem oświaty na obszarach wiejskich,
- przedsięwzięć objętych mecenatem państwa w dziedzinie kultury.

Źródła zewnętrzne

Źródła finansowania regionalnego:

- 1) Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej – narzędzie wdrażania Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Zajmuje się m.in.

współfinansowaniem ze środków państwowych projektów, które uzyskały lub przewidziane są do dofinansowania ze środków unijnych.

Źródła finansowania krajowego:

- 1) Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej – wraz z wojewódzkimi funduszami tworzy system finansowania ochrony środowiska przyrodniczego i gospodarki wodnej w kraju;
- 2) Fundusz dopłat to rządowy program wspomagania budownictwa socjalnego. Adresatami programu są podmioty podejmujące zadania z zakresu budowy zasobów lokali socjalnych, mieszkań chronionych oraz noclegowni i domów dla bezdomnych. Wsparcia finansowego w ramach programu udziela Bank Gospodarstwa Krajowego na wniosek gminy, związku międzygminnego lub powiatu;
- 3) Fundusz Leśny to fundusz celowy Lasów Państwowych stanowiący pomoc w wyrównywaniu deficytów finansowych w nadleśnictwach, prosperujących w niekorzystnych warunkach przyrodniczo – ekonomicznych dla realizowania celów gospodarki leśnej. Fundusz zasila także wspólne działania jednostek organizacyjnych Lasów Państwowych dotyczących np. prowadzenia badań, tworzenia niezbędnej infrastruktury.

Źródła finansowania unijnego:

- 1) Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego – jego istotą jest minimalizacja różnic w rozwoju regionów UE oraz wzmacnianie jedności gospodarczej, społecznej i terytorialnej Unii jako wspólnoty. Poprzez fundusz można zyskać wsparcie w m.in. realizacji inwestycji produkcyjnych i infrastrukturalnych oraz rozwój małych i średnich przedsiębiorstw;
- 2) Europejski Fundusz Społeczny – stworzony do walki z bezrobociem (np. poprzez kształcenie) w krajach należących do UE. Z jego kapitału współfinansowane są inicjatywy mające na celu pomoc regionom i grupom społecznym, zwłaszcza osobom zagrożonym ubóstwem oraz młodym stawiającym pierwsze kroki na rynku pracy;
- 3) Z EFRR oraz EFS obecnie finansowane są programy regionalne w tym dla województwa mazowieckiego na lata 2014-2020 szczególnie istotne przy finansowaniu inwestycji infrastrukturalnych;

- 4) Europejski Fundusz Spójności – ustalony w celu redukcji różnic gospodarczych i społecznych oraz promowania zrównoważonego rozwoju szczególnie przez inwestycje w zakresie infrastruktury transportowej i ochrony środowiska;
- 5) Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich – oprócz przekształceń struktury rolnej danego państwa stanowi pomoc w rozwoju obszarów wiejskich;
- 6) Fundusz „Łącząc Europę” – powstały w miejscu programu TEN-T. Wspiera rozwój trzech sektorów: sieci transportowej, energetycznej oraz telekomunikacyjnej.

Ograniczenia w swobodzie inwestowania infrastruktury z zasobów własnych, wzrastająca konkurencja wśród jednostek samorządowych, procesy demograficzne, wzrastające wymagania użytkowników, nieustanny postęp technologiczny wymuszają na władzach poszukiwanie alternatywnych sposobów urzeczywistniania potrzebnych inwestycji.

Przy poszukiwaniu możliwości realizacji celów infrastrukturalnych niezbędne jest także rozpoznanie w możliwościach zaangażowania obszaru prywatnego. Wśród najczęściej stosowanych form współpracy międzysektorowej wyróżniamy partnerstwo publiczno – prywatne – rodzaj kooperacji podmiotu publicznego z prywatnym przy przedsięwzięciach mających na celu realizację zadań publicznych poprzez wykreowanie niezbędnego do realizacji zamierzeń zaplecza finansowego, organizacyjnego i technicznego. Za zaangażowanie własnych środków prywatnemu partnerowi zapewnia się możliwość korzystania z inwestycji.

Na podstawie uwarunkowań społeczno – gospodarczych oraz prognoz wynikających z WPF zakłada się, że miasto i gmina Kałuszyn posiada możliwość finansowania sieci komunikacyjnych, infrastrukturalnych oraz społecznych dla obsługi terenów przeznaczonych pod zabudowę w studium.

6. Potrzeby inwestycyjne gminy wynikające z konieczności realizacji zadań własnych związanych z realizacją nowej zabudowy

Potrzeby inwestycyjne związane są z gospodarką lokalną, infrastrukturą komunikacyjną, ochroną środowiska i zarządzaniem kryzysowym, edukacją, kulturą i sportem oraz z infrastrukturą społeczną.

W przypadku realizacji nowej zabudowy, na obszarach o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno – przestrzennej w granicach jednostki osadniczej, nie

przewiduje się konieczności realizacji zadań własnych na tych obszarach. Wynika to z niskiej chłonności obszarów oraz z tego, iż obszary te przeważnie zaopatrzone są w podstawowe media oraz zlokalizowane są w sąsiedztwie istniejących dróg publicznych. Realizacja zabudowy mieszkaniowej nie przyczyni się do znacznego wzrostu liczby mieszkańców, przez co nie jest wymagany rozwój infrastruktury społecznej.

W przypadku realizacji nowej zabudowy w oparciu o chłonność miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kałuszyn, potrzeby inwestycyjne gminy wynikające z konieczności realizacji zadań własnych związanych z realizacją nowej zabudowy zostały przeanalizowane na etapie tworzenia prognoz skutków finansowych do planów miejscowych. Tam też wskazany jest zakres prac związany z budową infrastruktury komunikacyjnej oraz infrastruktury technicznej.

Nie zakłada się konieczności budowy obiektów związanych z usługami oświaty. Ewentualna konieczność zwiększenia ilości obiektów związanych z usługami zdrowia wynikać będzie głównie ze zmiany struktury wieku społeczeństwa, a w konsekwencji wejścia miasta w kolejną fazę rozwoju. Istotną rolę odgrywa w tym przypadku rządowa polityka ustawodawcza np. w zakresie reformy ustawy o edukacji.

Podsumowując, biorąc pod uwagę potrzeby inwestycyjne gminy wynikające z realizacji zadań własnych oraz możliwości finansowania inwestycji gminnych z zakresu sieci komunikacyjnej oraz infrastruktury technicznej i społecznej należy stwierdzić, że gmina posiada wystarczające możliwości finansowania przyszłych zamierzeń inwestycyjnych. Realizacja kolejnych inwestycji będzie rozłożona w czasie i przeprowadzana etapowo zgodnie z przyjętymi przez władze gminy wieloletnimi prognozami finansowymi oraz corocznymi uchwałami budżetowymi.

XII. STAN PRAWNY GRUNTÓW

Struktura własności gruntów i budynków jest typowa dla średniej wielkości gmin miejsko – wiejskich. Grunty w granicach administracyjnych Gminy w większości są własnością prywatną.

Własność gruntów na terenie Gminy przedstawia poniższa tabela.

Własność gruntów	Gmina (w ha)	Miasto (w ha)
Grunty Skarbu Państwa ogółem – w tym:	1063	122
- przekazane w użytkowanie wieczyste	299	3
- nie przekazane w	764	119

użytkowanie wieczyste		
Grunty gminne ogółem – w tym:	149	69
- przekazane w użytkowanie wieczyste	-	9
- nie przekazane w użytkowanie wieczyste	149	60
Grunty osób fizycznych ogółem – w tym:	6957	979
- wchodzące w skład gospodarstw rolnych	6648	869
- nie wchodzące w skład gospodarstw rolnych	309	110
Grunty spółdzielni	10	2
Grunty kościołów i związków wyznaniowych	-	10
Grunty wspólnot	9	45
Grunty powiatów nie przekazane w użytkowanie	1	-
Grunty spółek prawa handlowego	2	4
Grunty partii politycznych i stowarzyszeń	1	-
Grunty Spółek Skarbu Państwa, przedsiębiorstw państw. i innych państw. osób prawnych	18	-
Inne grunty	3	-
Razem grunty	8213	1231
Powierzchnia wyrównawcza	10	-2
Ogółem powierzchnia	8223	1229

Źródło: Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2008-2015.

XIII. WYSTĘPOWANIE OBIEKTÓW CHRONIONYCH NA PODSTAWIE PRZEPISÓW ODREBNYCH

1. Formy ochrony przyrody

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody wymienia następujące formy ochrony przyrody:

- 1) parki narodowe;
- 2) rezerваты przyrody;
- 3) parki krajobrazowe;
- 4) obszary chronionego krajobrazu;
- 5) obszary Natura 2000;
- 6) pomniki przyrody;

- 7) stanowiska dokumentacyjne;
- 8) użytki ekologiczne;
- 9) zespoły przyrodniczo-krajobrazowe;
- 10) ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Na obszarze miasta i gminy Kałuszyn występują następujące obszary i obiekty chronione ustanowione na podstawie przepisów odrębnych:

Lp.	Nazwa Obszaru	Powierzchnia obszaru (ha)	Powierzchnia obszaru w gminie	Udział powierzchni obszaru w gminie (%)
1	Rezerwat przyrody „Przełom Witówki”	92,3	6,24	<0,01
2	Miński Obszar Chronionego Krajobrazu	29315,9	2778,77	29,44
3	Użytek ekologiczny „Sosny Olszewickie”	0,22	0,22	<0,01

2. Pomniki przyrody

Na terenie gminy Kałuszyn ustanowionych jest 6 pomników przyrody, z których 3 to drzewa, a 3 głazy narzutowe.

Tabela. Zestawienia pomników przyrody na terenie gminy Kałuszyn.

Lp.	Rodzaj	Obiekt	Nazwa	Lokalizacja	Wymiary
1.	Drzewo	Dąb szypułkowy	„Lolek”	Leonów, dz. ew. 225	obwód 410cm, wysokość, 25m
2.	Drzewo	Lipa drobnolistna (3-pniowa)	„Renata”	Sinołęka, dz. ew. 714	obwód 244, 266 i 340cm, wysokość, 25m
3.	Drzewo	Lipa drobnolistna	-	Kałuszyn, dz. ew. 449/16	obwód 449cm, wysokość, 16m
4.	Głaz narzutowy	Granit różowy drobnziarnisty	-	Garczyn Duży, Teren prywatny na skraju lasu sosnowego i na skraju żwirowni	-
5.	Głaz narzutowy	Granit różowy średnioziarnisty	-	Garczyn Duży, Teren prywatny/rola pod lasem, ok. 150 m od drogi pokrzywnika	-
6.	Głaz narzutowy	Gnejs szary drobnziarnisty	-	Garczyn Duży, Teren prywatny/rola obok drogi gruntowej w odl. ok. 300 m od wsi	-

3. Lasy ochronne

Zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 3 lutego 1995r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych przeznaczenie na cele nieleśne gruntów leśnych stanowiących własność Skarbu Państwa wymaga zgody właściwego ministra do spraw środowiska lub upoważnionej przez niego osoby, a w przypadku pozostałych gruntów leśnych zgody marszałka województwa.

Wg Rozporządzenia Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 25 sierpnia 1992r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu uznawania lasów za ochronne oraz szczegółowych zasad prowadzenia w nich gospodarki leśnej, na podstawie art. 15 ustawy z dnia 28 września 1991r. o lasach za ochronne uznaje się lasy, które:

- chronią glebę przed zmywaniem lub wyjałowieniem, powstrzymują usuwanie się ziemi, obrywanie się skał lub lawin;
- chronią zasoby wód powierzchniowych i podziemnych, regulują stosunki hydrologiczne w zlewni oraz na obszarach wododziałów;
- ograniczają powstawanie lub rozprzestrzenianie się lotnych piasków;
- są trwale uszkodzone na skutek działalności przemysłu;
- stanowią drzewostany nasienne lub ostoje zwierząt i stanowiska roślin podlegających ochronie gatunkowej;
- mają szczególne znaczenie przyrodniczo-naukowe lub dla obronności i bezpieczeństwa Państwa;
- są położone w granicach administracyjnych miast i w odległości do 10km od granic administracyjnych miast liczących ponad 50 tys. mieszkańców,
- są położone w strefach ochronnych uzdrowisk i obszarów ochrony uzdrowiskowej w rozumieniu ustawy z dnia 28 lipca 2005r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych,
- są położone w strefie górnej granicy lasów.

W gminie Kałuszyn występują tylko lasy wodochronne, które przylegają do stawów w Gołębiówce od strony północnej. Ich łączna powierzchnia wynosi 35,42ha, co stanowi 0,38% powierzchni gminy i 1,55% wszystkich lasów w gminie.

4. Użytki rolne klas I-III

Ustawa z dnia 3 lutego 1995r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych, jako najcenniejsze definiuje użytki rolne klas I-III. Przeznaczenia takich gruntów na cele nierolnicze wymaga uzyskania zgody ministra właściwego do spraw rozwoju wsi. Zgoda taka nie jest wymagana jeśli takie grunty spełniają łącznie następujące warunki:

- 1) co najmniej połowa powierzchni każdej zwartej części gruntu zawiera się w obszarze zwartej zabudowy;

- 2) położone są w odległości nie większej niż 50m od granicy najbliższej działki budowlanej w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
- 3) położone są w odległości nie większej niż 50m od drogi publicznej w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 21 marca 1985r. o drogach publicznych;
- 4) ich powierzchnia nie przekracza 0,5ha, bez względu na to, czy stanowią jedną całość, czy stanowią kilka odrębnych części.

W gminie Kałuszyn powierzchnia chronionych gruntów rolnych (RIII, ŁII, ŁIII, PsIII) wynosi 437ha, co stanowi 4,63% powierzchni gminy oraz 7,51% użytków rolnych w gminie. Grunty te występują przede wszystkim w północnej i wschodniej części gminy w obrębach ewidencyjnych: Falbogi, Garczyn Mały, Milew, Mrocзки, Piotrowina, Sinołęka, Stare Groszki, Wąsy i Zimnowoda, a także na małych powierzchniach w obrębach: Budy Przytockie, Chrościce, Kazimierzów, Nowe Groszki, Olszewice, Patok, Przytoka, Ryczołek, Szymony i Wity.

5. Strefy ochronne ujęć wód podziemnych

Na terenie gminy Kałuszyn znajduje się jedna strefa ochrony ujęcia miejskiego w Kałuszynie. Znajduje się ona w obrębie ewidencyjnym Kałuszyn. Została ona ustanowiona Rozporządzeniem Nr 6/2010 Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Warszawie z dnia 13 października 2010r. (Dz. Urz. Woj. Maz. 2010 r. Nr 198, poz. 5662); Strefa ochronna dzieli się na:

- Teren ochrony bezpośredniej w kształcie wieloboku o powierzchni 0,0612ha, zlokalizowana na działce nr 3023/3
- Teren ochrony pośredniej (zewnętrznej) o powierzchni 86,88ha

XIV. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z WYSTĘPOWANIA

TERENÓW NATURALNYCH ZAGROŻEŃ GEOLOGICZNYCH

Na obszarze gminy Kałuszyn nie występują tereny kwalifikowane jako rejony predysponowane do występowania ruchów masowych. Ruchy masowe związane są bezpośrednio z ukształtowaniem rzeźby terenu oraz jego budową geomorfologiczną.

Występujące na obszarze Gminy zbocza o niewielkich spadkach terenowych są w zdecydowanej większości porośnięte roślinnością (są to głównie lasy i zadrzewienia, miejscami roślinność niska i średnia). Roślinność ta stabilizuje zbocza i powinna pozostać zachowana.

**XV. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z WYSTĘPOWANIA
UDOKUMENTOWANYCH ZŁÓŻ KOPALIN, ZASOBÓW WÓD
PODZIEMNYCH ORAZ UDOKUMENTOWANYCH
KOMPLEKSÓW PODZIEMNEGO SKŁADOWANIA
DWUTLENKU WĘGLA**

1. Udokumentowane złoża kopalin

Wg danych pochodzących z systemu MIDAS pobranych z Centralnej Bazy Danych Geologicznych (CBDG) Państwowego Instytutu Geologicznego – Państwowego Instytutu Badawczego PIG-PIB w granicach gminy Kałuszyn występują 33 udokumentowane złoża kopalin. Złoża na terenie gminy mają genezę lodowcową (akumulacyjne moreny czołowe), wodnolodowcową (sandry, ozy) z stosunkowo dużym udziałem osadów piaszczystych, a także rzeczną.

Tabela. Udokumentowane złoża kopalin w gminie Kałuszyn – stan na 22 stycznia 2020 r.

Lp.	ID złoża	Nazwa złoża	Kopalina	Stan zagosp.	Geologiczne bilansowanie	Przemysłowe	Wydobycie (tys. t.)	Nr dok.	Powierzchnia (m ²)	Obwód
1	8325	Kazimierzów I	KN (pż)	Z	336	-	-	5083/2011	18321	980
2	9759	Kazimierzów III	KN (p)	Z	162	-	-	5084/2011	16430	733
3	13381	Kazimierzów IV	KN (p)	R	1532	1 532	-	3503/2009	57432	1096
4	6365	Olszewice	KN (pż)	Z	162	-	-	1025/2001	5656	376
5	9259	Olszewice I - pl	KN	Z	908	-	-	7432/2017	7847	416
6	9259	Olszewice I - pll	KN	bd.	bd.	bd.	bd.	7432/2017	41	77
7	9259	Olszewice I - plll	KN	bd.	bd.	bd.	bd.	7432/2017	24324	678
8	9259	Olszewice I - plV	KN	bd.	bd.	bd.	bd.	7432/2017	6041	376
9	18636	Olszewice I-1	KN	bd.	bd.	bd.	bd.	4528/2017	19494	629
10	11270	Olszewice II	KN (p)	R	385	-	-	4329/2007	15709	972
11	13379	Olszewice III-p.A	KN (p)	T	415	-	-	3177/2016	19986	588
12	15547	Olszewice III-p.B	KN (p)	T	492	-	-	5868/2011	19992	568
13	15548	Olszewice III-p.C	KN (p)	R	549	-	-	5869/2011	19888	571
14	17050	Olszewice IV	KN (p)	T	346	-	-	601/2014	10411	456
15	18178	Olszewice V	KN (pż)	R	629	-	-	4638/2016	18613	843
16	18202	Olszewice VI	KN (pż)	R	469	-	-	4696/2016	17557	642
17	8726	Olszewice-W	KN (p)	E	484	323	7	3452/2004	38587	758
18	8321	Przytoka	KN (pż)	Z	103	-	-	291/2009	8388	368
19	12260	Przytoka II	KN (p)	Z	437	-	-	2542/2015	18930	864
20	12413	Przytoka III	KN (p)	Z	257	-	-	7721/2010	19592	1402

21	12414	Przytoka IV	KN (p)	T	257	-	-	7722/2010	19581	1383
22	16534	Przytoka IX	KN (p)	E	1642	961	29	3090/2013	80160	1594
23	12415	Przytoka V	KN (p)	T	257	-	-	7723/2010	19549	1364
24	15305	Przytoka VIII	KN (p)	E	1476	1476	-	3091/2013	56340	1547
25	18437	Przytoka X	KN (p)	R	169	-	-	9975/2016	20683	723
26	19447	Przytoka XI	KN	bd.	bd.	bd.	bd.	3858/2019	57388	1633
27	4304	Ryczołek	KN (pż)	Z	167	-	-	640/2009	13759	562
28	10699	Ryczołek IV	KN (p)	E	324	-	-	4529/2017	12215	475
29	11730	Ryczołek VII	KN (pż)	R	496	-	-	3843/2008	16770	682
30	14735	Ryczołek VIII	KN (p)	R	552	-	-	8981/2010	18797	737
31	13380	Sinołęka	KN (p)	R	269	-	-	439/2009	19922	852
32	19434	Marianka	KN	bd	bd	bd	bd	3311/2019	13276	1545

Źródło: Centralna Baza Danych Geologicznych (CBDG) Państwowego Instytutu Geologicznego – Państwowego Instytutu Badawczego PIG-PIB oraz Bilans Zasobów Kopalin i Wód Podziemnych w Polsce wg stanu na 22.01.2020 r.

Objaśnienia do tabeli: KN – kruszywa naturalne, (p) – piasek, (pż) – piasek ze żwirem, E – złoża eksploatawane, T – złoża eksploatawane okresowo, Z – złoża z którego wydobywanie zostało zaniechane, R – złoża o zasobach rozpoznanych szczegółowo (w kat. A+B+C1), bd. – brak danych

2. Zasoby wód podziemnych

Gmina Kałuszyn znajduje się w zasięgu 2 Głównych Zbiorników Wód Podziemnych:

1. Subniecka warszawska (nr 215) – cała gmina położona jest w zasięgu tego zbiornika (94,39 km²)
2. Subniecka warszawska – część centralna (nr 2151) – zachodnia część gminy (46,19 km²)

Wody podziemne uzyskiwane na obszarze Kałuszyna pozyskiwane są z poziomu wód czwartorzędowych. Piętro to związane jest z osadami piaszczystymi – pospółki, piasek drobno i średnioziarnisty, żwiry. Poziom charakteryzuje się napiętym zwierciadłem wody, ustabilizowanym na głębokości około 20 - 40m. Wody piętra czwartorzędowego ujmowane są w:

1. miejscowości Garczyn Duży (4 studnie głębinowe o głębokościach 121; 47, 45 i 123m) – zasoby eksploatacyjne ustalono na 75 m³/h (współwłasność 1/2 z gminą Jakubów),
2. mieście Kałuszyn (2 studnie głębinowe podstawowa i rezerwowa o głębokości 28m) – zasoby eksploatacyjne ustalono na 44 m³/h,
3. w miejscowości Sinołęka (2 studnie) – zasoby eksploatacyjne ustalono na 55 m³/doba.

Wody pozyskiwane z ujęcia w Kałuszynie nie wymagają uzdatniania, zaś woda z ujęcia w Garczynie dużym musi być poddawana procesom uzdatniania przez napowietrzenie i filtrowanie poprzez filtr uaktywniony związkami manganu. Wody poziomu czwartorzędowego ujmowane są także przez mieszkańców gminy (indywidualne ujęcia) i przedsiębiorców.

3. Udokumentowane kompleksy podziemnego składowania dwutlenku węgla.

Na obszarze gminy Kałuszyn nie występują udokumentowane kompleksy podziemnego składowania dwutlenku węgla.

XVI. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z WYSTĘPOWANIA TERENÓW GÓRNICZYCH NA PODSTAWIE PRZEPISÓW ODREBNYCH

Wg danych pochodzących z systemu MIDAS pobranych z Centralnej Bazy Danych Geologicznych (CBDG) Państwowego Instytutu Geologicznego – Państwowego Instytutu Badawczego PIG-PIB w granicach gminy Kałuszyn występują obszary i tereny górnicze.

Na terenie gminy Kałuszyn występuje 11 terenów górniczych oraz 11 obszarów górniczych.

Tabela: Obszary i tereny górnicze w gminie Kałuszyn – stan na 22.01.2020 r.

Lp.	Nazwa terenu/obszaru górniczego	Teren górniczy		Obszar górniczy		Nr w rejestrze	Decyzja wyzn.	Data wyzn.	Data ważn.	ID złoża	Nazwa złoża	Kopalina
		Id	Pow. (m ²)	Id	Pow. (m ²)							
1	Kazimierzów IV	8227	66797	8925	60633	10-7/10/996	347/12/PŚ.G	2012-12-12	2037-12-31	13381	Kazimierzów IV	KN
2	Olszewice I-1	136088	19339	136087	19339	10-7/13/1314	WS.6522.1.13.2017	2017-09-12	2025-04-30	18636	Olszewice I-1	KN
3	Olszewice III - pole A	3651	24932	7172	20000	10-7/9/873	GL.7510.63.2011	2011-02-16	2020-12-31	13379	Olszewice III-p.A	
4	Olszewice III - Pole B	6487	22956	7210	20000	10-7/9/924	WS.6522.33.2011	2011-11-21	2021-11-30	15547	Olszewice III-p.B	
5	Olszewice III - Pole C	134125	25298	134124	19896	10-7/12/1240	WS.6522.1.13.2016	2016-08-16	2026-08-16	15548	Olszewice III-p.C	KN
6	Olszewice IV	9834	12924	10701	12924	10-7/11/1106	WS.6522.1.6.2014	2014-04-28	2034-12-31	17050	Olszewice IV	KN
7	Olszewice V	134248	18621	134247	18621	10-7/12/1247	WS.6522.1.17.2016	2016-09-19	2035-12-17	18178	Olszewice V	KN
8	Olszewice-VI	1675	30350	2704	30350	10-7/3/188	WOŚ-VI/7412/12/01	2001-06-01	2016-12-31	8726	Olszewice-VI	KN
9	Przytoka II - 1	134891	24586	134890	18938	10-7/12/1270	WS.6522.1.23.2016	2017-01-18	2036-12-31	12260	Przytoka II	KN
10	Przytoka IX A	10461	45825	11401	45825	10-7/11/1134	242/14/PŚ.G	2014-10-08	2024-12-31	16534	Przytoka IX	KN
11	Przytoka VIII A	9034	58137	9840	58137	10-7/10/975a	166/13/PŚ.G	2013-07-11	2032-08-31	15305	Przytoka VIII	KN

Źródło: baza danych geologicznych PIG – PIB – stan na 22.01.2020

**XVII. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE ZE STANU SYSTEMÓW
KOMUNIKACJI I INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ, W TYM
STOPIEŃ UPORZĄDKOWANIA GOSPODARKI WODNO –
ŚCIEKOWEJ, ENERGETYCZNEJ ORAZ GOSPODARKI
ODPADAMI**

1. Powiązania zewnętrzne

Gmina Kałuszyn posiada dogodny zewnętrzny system komunikacyjny, który tworzą przebiegające przez miasto i gminę drogi:

- droga krajowa nr 2 – zachodnia granica państwa – Świecko – Poznań – Warszawa – Siedlce – Terespol – wschodnia granica państwa realizująca powiązania o zasięgu krajowym i europejskim na kierunku wschód – zachód,
- droga wojewódzka nr 697 Kałuszyn – Grębków – Liw o funkcji regionalnej realizująca powiązania pomiędzy drogą krajową nr 2 i drogą wojewódzką na 637,
- drogi powiatowe realizujące powiązania międzygminne

Tabela. Wykaz dróg powiatowych

Nr drogi	Nazwa drogi	KM	KM	
			OD	DO
2226W	Jakubów - Wiśniew - Kluki	1,100	8 + 650	9 + 750
2231W	Latowicz – Kałuszyn	1,550	18 + 548	20 + 298
2247W	Kałuszyn – Roguszyn	5,412	1 + 888	7 + 300
4247W	Cierpięta – Garczyn Duży	0,815	4 + 300	5 + 115
2248W	Kluki – Wąsy	3,342	0000	3 + 342
2249W	Kałuszyn – Czarnogłów – Wiśniew	7,433	2 + 631	10 + 064
2250W	Kałuszyn – Jakubów	2,904	1 + 800	4 + 704
2251W	Kałuszyn – Milew – Falbogi	3,795	3 + 040	6 + 835
2252W	Milew – Kózki	1,000	0 + 000	1 + 000
2253W	Groszki Stare – Sinołęka – Trzebucza	2,400	0 + 000	2 + 400
		0,685	2 + 400	3 + 085

2253W	Groszki Stare – Skruda – Grodzisk	5,750	0 + 000	5 + 760
-------	--------------------------------------	-------	---------	---------

Zródło: dane z UM Kałuszyn

2. Analiza funkcjonalno – techniczna dróg

System powiązań drogowych oraz stan techniczny dróg stanowią podstawowe uwarunkowania do funkcjonowania gminy.

2.1. Drogi krajowe

Przez teren gminy przebiega droga krajowa nr 2 – zachodnia granica państwa – Świecko – Poznań – Warszawa – Siedlce – Terespol – wschodnia granica państwa o długości 14,5km w granicach gminy o znaczeniu międzynarodowym i międzyregionalnym. Na całej długości posiada nawierzchnię bitumiczną oraz utwardzone pobocza. Na terenie zabudowanym w mieście Kałuszyn przekrój uliczny. Klasa techniczna drogi „GP” (główna ruchu przyspieszonego).

2.2. Drogi wojewódzkie

Przez teren gminy przebiega droga wojewódzka nr 697 Kałuszyn – Grębków – Liw o długości 0,5km w granicach gminy realizująca powiązania pomiędzy drogą krajową nr 2 i drogą wojewódzką nr 637 (Warszawa – Węgrów – Sokołów Podlaski - Drohicznyn) oraz powiązania o znaczeniu wewnątrz wojewódzkim. Klasa techniczna drogi „G” (główna) mająca nawierzchnię bitumiczną o szerokości 6,0m.

2.3. Drogi powiatowe

- nr 2226W Jakubów – Wiśniew – Kluki. Klasy technicznej „Z” (zbiorcza) realizuje powiązania północnej części gminy z gminą Jakubów. Długość na terenie gminy 1,100km. Ma nawierzchnię bitumiczną o szerokości poniżej 5,0m.
- nr 2231W – Latowicz – Kałuszyn. Klasy technicznej „Z” (zbiorcza) realizuje powiązania z gminami Mrozy i Latowicz. Długość drogi na terenie gminy 1,55km. Ma nawierzchnię bitumiczną o szerokości 6,0-7,0m.
- nr 2247W Kałuszyn – Roguszyn. Klasy technicznej „Z” (zbiorcza) realizuje powiązania z gminami Wierzbno i Korytnica. Długość drogi na terenie gminy 5,412km. Ma nawierzchnię bitumiczną.
- nr 4247W Cierpięta – Garczyn Duży. Klasy technicznej „L” (lokalna) realizuje powiązania północnej części gminy z gminą Wierzbno. Długość drogi na terenie gminy 0,815km. Ma nawierzchnię brukową.

- nr 2248W Kluki – Wąsy. Klasy technicznej „L” (lokalna). Długość drogi na terenie gminy 3,342km. Realizuje powiązania wewnętrzne w północnej części gminy. Ma nawierzchnię częściowo bitumiczną o zbyt małej szerokości.
- nr 2249W Kałuszyn – Czarnogłów – Wiśniew. Klasy technicznej „Z” (zbiorcza) realizuje powiązania z pd. – wsch. Rejonem gminy Dobre i pn – wsch. gm. Jakubów. Długość drogi na terenie gminy 7,433km. Ma nawierzchnię częściowo bitumiczną o zbyt małej szerokości.
- nr 2250W Kałuszyn – Jakubów. Klasy technicznej „Z” (zbiorcza) realizuje powiązania z gminą Jakubów. długość drogi na terenie gminy 2,904km. Ma nawierzchnię bitumiczną o szerokości 6,0m.
- nr 2251W Kałuszyn – Milew – Falbogi. Klasy technicznej „Z” (zbiorcza) realizuje powiązania wewnątrzgminne. Długość na terenie gminy 3,795km. Tylko na części ma nawierzchnię bitumiczną.
- nr 2252W Milew – Kózki klasy technicznej „Z” (zbiorcza) realizuje powiązania z południową częścią gminy Grębków. Długość drogi na terenie gminy 1,0km. Ma nawierzchnię bitumiczną.
- nr 2253W Groszki Stare – Sinołęka – Trzebucza klasy technicznej „L” (lokalna) realizuje powiązania z południową częścią gminy Grębków. Długość drogi na terenie gminy 3,085km. Ma nawierzchnię bitumiczną.
- 2254W Groszki Stare – Skruda – Grodzisk. Klasy technicznej „Z” (zbiorcza) realizuje powiązania z gminą Mrozy. Długość drogi na terenie gminy 5,760km. Na części drogi drogi brak nawierzchni twardej.

Wszystkie drogi powiatowe oprócz wymienionych funkcji prowadzą bezpośrednią obsługę przyległego zagospodarowania. Na terenie miasta Kałuszyn i większych miejscowości pełnią funkcję uliczne. W mieście Kałuszyn kategorię powiatową posiadają następujące ulice: Wojska Polskiego, 1-go Maja, Mostowa, Zawoda, Chopina, Martyrologii, Barlickiego, Plac Kilińskiego.

Wszystkie w/w ulice są sklasyfikowane jako „Z” (zbiorcze).

2.4. Drogi gminne

Drogi gminne uzupełniają sieć dróg na terenie gminy oraz obsługują przyległe zagospodarowanie gminy oraz obsługują przyległe zagospodarowania.

Tabela. Wykaz dróg gminnych

Nr drogi	Lokalizacja drogi/ulicy	Nazwa ulicy	Długość w km.
220601W	dr. woj. nr 697 – gr. gm. Grębków – Mroczyki – gr. m. Kałuszyn	ul. 1-go Maja	2,41 1,22
220602W	dr. pow. nr 2230W – Kruki – gr. gm. Mrozy – dr. krajowa nr 2		1,71
220603W	(Kazimierów) – gr. gm. Wierzbno - Zimnowoda		0,75
220604W	(Kamionka) gr. gm. Jakubów – Garczyn Duży		2,35
220605W	(Wisniew) – gr. gm. Jakubów – Żubrówka – Chrościce		2,98
220606W	(Turek) – gr. gm. Jakubów – Garczyn Duży		0,94
220607W	(Góry) gr. gm. Jakubów – Budy Przytockie – Przytoka		1,13
220608W	(Oleksin – Ryczyca) – gr. gm. Kotuń – Groszki Nowe		0,21
220609W	gr. m. Kałuszyn – Potok – Szymony – Olszewice		2,98
220610W	(Grodzisk – Gójszcz) gr. gm. Mrozy – Potok		2,23
220611W	(Gójszcz) gr. gm. Mrozy – Szymony		0,52
220612W	dr. gminne nr 220610W – Gójszcz – gr. gm. Mrozy – Gołębiówka		0,98
220613W	Stare Groszki – Kol. Nowe Groszki		2,49
220614W	Piotrowina		1,83
220615W	(Duchów) – gr. gm. Dobre – Zimnowodna		1,21
220616W	(Czarnogłów - Pokrzywnik) – gr. gm. Dobre – Zimnowodna		2,64
220617W	(Pokrzywnik) – gr. gm. Dobre – Garczyn Duży		1,24
220618W	Wólka Kałuska – Żubrówka		5,61
220619W	Wity		1,05
220620W	Leonów – Przytoka – Marianka – Budy		6,59

	Przytockie		
220621W	Leonów		1,44
220622W	Przytoka – Kolonia Ryczołek		1,07
220623W	Wąsy		1,03
220624W	Sinołęka – Trzcianka Stara		1,81
220625W	Marysin – Gołębiówka		4,33
220626W	Gospodarstwo Rybackie – Gołębiówka		0,23
220627W	gr. gm. Mrozy – dr. pow. nr 2254W		0,48
220628W	Stare Groszki – Nowe Groszki		1,38
220629W	Milew		0,72
220630W	Chrościce – Wólka Kałuska		1,02
220631W	dr. krajowa nr 2 – Ryczołek		0,72
220632W	dr. krajowa nr 2 – Kolonia Ryczołek		0,65
220633W	Kolonia Szymany		0,50
220634W	Olszewice – Ryczołek		1,88
220635W	Sinołęka – Piotrowina		1,54
220636W	Kolonia Szembory		0,85
220637W	Kolonia Abramy		0,62
220638W	Kolonia Chrościce		0,37
220639W	Garczyn Duży		0,50
220640W	od ul. Wojska Polskiego – zakończona ślepo	ul. Akacyjowa	0,10
220641W	ul. 1-go Maja – ul. Martyrologii	ul. Bohaterów Września 1939	0,40
220642W	ul. Klonowa – ul. Różana	ul. Brzozowa	0,19
220643W	ul. Ogrodowa – ul. Brzozowa	ul. Dębowa	0,25
220644W	ul. Ogrodowa – ul. Polna	ul. Klonowa	0,17
220645W	ul. Zawoda – zakończona ślepo	ul. Narty	0,30
220646W	ul. Kopernika – ul. bez nazwy	ul. Nowa	0,10
220647W	ul. Ppłk S. Truszkowskiego – ul. 9-go Maja	ul. Odrodzenia	0,13
220648W	ul. Wyzwolenia – zakończona ślepo	ul. Ogrodowa	1,825
220649W	ul. Chopina – zakończona ślepo	ul. Osiedlowa	0,12
220650W	Pl. Kilińskiego – ul. Trzcianka	Bez nazwy	0,13

220651W	ul. Ogrodowa – ul. Polna	ul. Podleśna	0,32
220652W	ul. 9-go Maja – ul. Polna	ul. Truszkowkiego	0,21
220653W	ul. Warszawska – ul. Wojska Polskiego	ul. Reja	0,10
220654W	ul. Warszawska – ul. Wojska Polskiego	ul. Robotnicza	0,54
220655W	ul. Ogrodowa – ul. Brzozowa	ul. Różana	0,21
220656W	ul. Ogrodowa – ul. Wiśniowa	ul. Sadowa	0,10
220657W	ul. Ogrodowa – zakończona ślepo	ul. Świerkowa	0,21
220658W	ul. Warszawska (dr. krajowa) – zakończona ślepo	ul. Warszawska	0,22
220659W	ul. Poczтовая – ul. Podleśna	ul. Wiśniowa	0,34
220660W	ul. Warszawska (dr. krajowa) – ul. Zamojska	Bez nazwy	0,10
220661W	ul. Akacyjowa – ul. Ogrodowa	Bez nazwy	0,08
220662W	ul. Trzcianka – ul. Mickiewicza	Bez nazwy	0,16
220663W	ul. Martyrologii – ul. Bohaterów Września 1939	ul. 9-go Maja	0,34
220664W	ul. Warszawska – dr. krajowa – zakończona ślepo	Bez nazwy	0,21
220665W	ul. Warszawska – zakład „Plexiform”	ul. Jutrzenki	0,69
220666W	ul. Warszawska – ul. Martyrologii	Bez nazwy	0,68
220667W	ul. 1-go Maja – zakończona ślepo	Bez nazwy	0,28
220668W	ul. Mostowa – bez nazwy	Bez nazwy	0,11
220669W	ul. Mostowa – bez nazwy	ul. Zawoda	0,16
220670W	ul. Warszawska – ul. Wojska Polskiego	ul. Barlickiego	0,20
220671W	ul. Wojska Polskiego – gr. miasta	ul. Wyzwolenia	0,66
220672W	ul. Warszawska – ul. Wojska Polskiego	ul. Kopernika	0,20
220673W	ul. Wojska Polskiego – zakończona ślepo	ul. Zamojska	0,38
220674W	ul. Warszawska – ul. Ogrodowa	ul. Poczтовая	0,31
220675W	ul. Poczтовая – ul. Warszawska	ul. Polna	0,51
220676W	ul. 1-go Maja – ul. Mostowa	ul. Trzcianka	0,66
220677W	ul. Warszawska – ul. Mickiewicza	ul. Żeromskiego	0,11
220678W	ul. Warszawska – ul. Mickiewicza	ul. Kościelna	0,13
220679W	ul. Chopina – ul. Trzcianka	ul. Krauzego	0,11
220680W	ul. Warszawska – ul. Chopina	Pl. Kilińskiego	0,20

220681W	Pl. Kilińskiego zakończenie ślepo	ul. Mickiewicza	0,33
		RAZEM	76,785

źródło: dane z UM Kałuszyn

Na ogólną długość dróg gminnych 76,50km, 63,00km znajduje się poza granicami miasta. Według stanu na dzień 31 grudnia 2019r. nawierzchnię bitumiczną posiadało 28,6km dróg. Pozostałe drogi gminne posiadają nawierzchnię brukową, żwirową i gruntową. Są to drogi wąskie o szerokości w liniach rozgraniczających 5,0m – 10,0m nie spełniające wymogów określonych w przepisach o drogach publicznych. Długość dróg gminnych w granicach miasta (ulice) wynosi 13,50km z czego 8,5km posiada nawierzchnię bitumiczną.

Sieć dróg gminnych, w szczególności z uwagi na ich stan techniczny nie jest w stanie pełnić prawidłowo swoich funkcji polegających na realizacji powiązań lokalnych i prawidłowej obsłudze zagospodarowania przestrzennego gminy.

3. Uwarunkowania wynikające z analizy funkcjonalno – technicznej dróg

Podstawowy układ drogowy gminy Kałuszyn ma charakterystyczną promienistą, historycznie ukształtowaną sieć dróg powiatowych i gminnych. W centrum układu drogowego położone jest miasto Kałuszyn przez które przebiega droga krajowa nr 2 powodując penetrację tranzytu w centrum miasta. Gmina Kałuszyn posiada korzystne powiązania komunikacyjne nie tylko z Warszawą. Powiązania na kierunku wschód – zachód zapewnia droga krajowa nr 2 oraz przebiegająca przez sąsiednią gminę Mrozy linia kolejowa o znaczeniu międzynarodowym, krajowym i regionalnym. Wymienione elementy poprzez bliskość Warszawy jako głównego węzła transportowego zapewniają gminie powiązania drogowe i kolejowe z całym obszarem kraju i zagranicą. Dotyczy to transportu pasażerskiego jak i towarowego. Jednak położenie Miasta i Gminy w obszarze metropolitalnym Warszawy pomimo atrakcji komunikacyjnej stwarza równocześnie komunikacyjne problemy wewnętrzne. Układ dróg wewnątrz gminnych jest udostępniony dla bardzo dużego ruchu tranzytowego niezwiązanego z celami ruchu w gminie co powoduje dodatkowe uciążliwości dla bezpośredniego sąsiedztwa dróg i konflikty między różnymi użytkownikami.

Ze względu na stan techniczny dróg powiatowych i gminnych należy stwierdzić, że publiczny układ drogowy gminy jest niedostatecznie dostosowany do występujących potrzeb ruchowych, wąskie jezdnie, małe promienie łuków, niska wytrzymałość nawierzchni, brak nawierzchni bitumicznej na części dróg. Przekroje drogowe są często nie urządzone, bez chodników przy przejściach przez wsie, a nawet bez poboczy. W związku z powyższym oraz tendencją wzrostową ruchu stan bezpieczeństwa na drogach w gminie jest niezadowalający.

W celu zwiększenia bezpieczeństwa na drogach należy zapewnić odpowiednią segregację ruchu pieszego, rowerowego i kołowego oraz oświetlenie ciągów szczególnie w terenach o intensywnej zabudowie.

Parkowanie w obszarach koncentracji ruchu odbywa się w sposób słabo uporządkowany.

Podstawową rolę w mieście i gminie pełni komunikacja indywidualna.

Komunikacja zbiorcza jest obsługiwana przez PKS i prywatnych przewoźników. Sieć linii przewozowych zabezpiecza kierunki ciężarów, zaspokajając podstawowe potrzeby mieszkańców w zakresie połączeń lokalnych.

4. Gospodarka wodno – ściekowa

4.1. Zaopatrzenie w wodę

Gmina Kałuszyn posiada wodociągową sieć rozdzielczą o długości 91,0km z 1656 podłączeniami do budynków mieszkalnych oraz zbiorowego mieszkania. W 2014r. dostarczono nią 166,7 dam³ wody. Z sieci wodociągowej gminy Kałuszyn korzysta 5701 osób. W poniższej tabeli przedstawiono charakterystykę sieci wodociągowej na terenie gminy Kałuszyn.

Lp	Wskaźnik	Jednostka	Wartość
1.	Długość czynnej sieci rozdzielczej	km	91,0
2.	Połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	1 656
3.	Woda dostarczona gospodarstwom domowym	dam ³	166,7
4.	Ludność korzystająca z sieci wodociągowej	osoba	5 701

4.2 Odprowadzanie ścieków

Gmina Kałuszyn posiada sieć kanalizacyjną o długości 20,3km z 638 podłączeniami do budynków mieszkalnych oraz mieszkania zbiorowego. W 2014r. odprowadzono nią 71,0 dam³. Z sieci kanalizacyjnej korzysta 2 657 osób. W poniższej tabeli przedstawiono charakterystykę sieci kanalizacyjnej na terenie gminy Kałuszyn.

Lp.	Wskaźnik	Jednostka	Wartość
1.	Długość czynnej sieci kanalizacyjnej	km	21,62
2.	Połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	638
3.	Ścieki odprowadzone	dam ³	71,0
4.	Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	osoba	2 675

5. Zaopatrzenie w gaz

Przez teren gminy w miejscowościach Garczyn i Zimnowoda przebiega magistrala gazowa wysokiego ciśnienia. Gazociąg ponadregionalny DN 700 Warszawa - Kobryń przystosowany jest do pracy pod ciśnieniem nominalnym 6,3 mPa i roboczym 5,5 mPa (tłocznia Rembelszczyzna). Sama gmina nie jest zgazyfikowana, przy czym część mieszkańców korzysta z gazu propan – butan w butlach gazowych. Dystrybucja gazu propan – butan prowadzona jest przez kilku prywatnych pośredników. Na obszarze Gminy spotyka się ogrzewanie mieszane, piece gazowe i piece na paliwo stałe (węgiel, drewno). Nowo powstające budynki winny wykorzystywać ekologiczne, niskoemisyjne nośniki energii, prąd, gaz, lekki olej opałowy.

6. Zaopatrzenie w ciepło

Ogrzewanie budynków realizowane jest w większości indywidualnie z własnych kotłowni na paliwo stałe. W Kałuszynie pracują 2 kotłownie komunalne o łącznej mocy 0,700 MW zasilanej paliwem tradycyjnym, ogrzewające głównie budynki placówek publicznych: oświatowych, budynek Urzędu Miejskiego, Bibliotekę, Przychodnię Zdrowia oraz budynki mieszkalne wielorodzinne. Kotłownie te mają negatywny wpływ na stan środowiska naturalnego, emitując do atmosfery szkodliwe substancje. W najbliższych latach planuje się modernizację tych kotłowni i przystosowanie ich do bardziej przyjaznego środowiska paliwa np. biomasy.

7. Zaopatrzenie w energię elektryczną

7.1. Sieć dystrybucyjna

Energia elektryczna dostarczana jest do odbiorów magistralnymi, napowietrznymi liniami 15 kV wyprowadzonymi ze stacji transformatorowo – rozdzielczej 110/15 kV „Mrozy” poza granicami gminy w miejscowości Mrozy oraz poprzez sieć niskiego napięcia. Potrzeby gminy Kałuszyn są pokrywane całkowicie przez te urządzenia. W przypadku poważnej awarii stacji trafo w Mrozach lub linii SN 15 kV z tej stacji istnieje możliwość

awaryjnego zasilania z sąsiednich stacji 110/15 kV w Kotuniu, Węgrowie lub Mińsku Mazowieckim. Wszystkie działania w zakresie zasilania energetycznego ukierunkowane będą na modernizację rozbudowę układu zaopatrzenia ze stacji średniego napięcia. Przez terytorium Gminy (Gołębiówka i Olszewice) przebiega jednotorowa linia wysokiego napięcia 110 kV relacji Miłosna – Mińsk Mazowiecki – Kotuń – Siedlce, wzdłuż której konieczne jest zachowanie strefy ochronnej o szerokości 38m (po 19m od osi linii w obu kierunkach), z ograniczeniami użytkowania i zagospodarowania terenu.

7.2. Sieć przesyłowa

Przez obszar gminy przebiega linia elektroenergetyczna 400 kV Miłosna – Ujrzanów, wzdłuż której konieczne jest zachowanie strefy ochronnej o szerokości 70m (po 35m od osi linii w obu kierunkach) z ograniczeniami użytkowania i zagospodarowania terenu określonymi w Uchwale Nr XXII/189/2013 Rady Miejskiej w Kałuszynie z dnia 27 września 2013r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla potrzeb przeprowadzenia linii energetycznej 400 kV Miłosna – Ujrzanów przez teren Gminy Kałuszyn.

8. Gospodarka odpadami

Odpady wytworzone przez mieszkańców gminy kierować można do Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych (PSZOK) w Olszewicach.

Odpady w postaci wyrobów zawierających azbest

Gmina Kałuszyn posiada „Program Usuwania Azbestu”.

9. Telekomunikacja

Na terenie gminy znajdują się 4 stacje bazowe telefonii komórkowej we wsiach Marysin (2), Olszewice (1), Wólka Kałuska (1) i w Garczynie Dużym (1). Na terenie miasta Kałuszyn znajduje się 1 stacja bazowa telefonii komórkowej.

XVIII. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z ZADAŃ SŁUŻĄCYCH REALIZACJI PONADLOKALNYCH CELÓW PUBLICZNYCH

Na terenie gminy Kałuszyn do zadań służących realizacji ponadlokalnych celów publicznych zalicza się:

- budowę nowego odcinka autostrady A2,
- budowę linii elektroenergetycznej 2x400 kV wraz ze zmianą układu sieci najwyższych napięć pomiędzy aglomeracją warszawską a Siedlcami (obecnie w budowie). Inwestycja

ma na celu poprawę zdolności przemysłowych sieci w północno – wschodniej i centralnej części Polski. Po wybudowaniu inwestycja stanie się istotnym elementem Krajowego Systemu Elektroenergetycznego (KSE). Zapewni stabilność pracy KSE i bezpieczeństwo dostaw energii elektrycznej do systemu dystrybucyjnego,

– budowę i przebudowę dróg powiatowych.

XIX. WYMAGANIA DOTYCZĄCE OCHRONY PRZECIWPOWODZIOWEJ

Na obszarze gminy Kałuszyn występują obszary objęte ryzykiem wystąpienia powodzi od rzeki Rządzy. Na podstawie "Studium dla potrzeb planów ochrony przeciwpowodziowej - Etap I - rzeka Rządza" zostały wyznaczone obszary o prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi 1% (powódź raz na 100 lat) .

Na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią obowiązują nakazy, zakazy i ograniczenia wynikające z ustawy Prawo Wodne.

Przewodniczący Rady Miejskiej